

ВСЕ ПРО ЗАКОНИ – В ОДНІЙ ГАЗЕТІ!
Юридичний Вісник України
Загальнонаціональна правова газета
www.yvu.com.ua

► № 19 (1552)

16–30 вересня 2025 року

СТОР. 3

Оновлення ЦК:
війна не перешкода

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

**Вибори голови КСУ
перенесено через
неповний склад суддів**

► стор. 4–5

**Прав людини і підстав
для компенсації кліматичних
збитків стало більше**

► стор. 8–9

Убивство Андрія Парубія

**Бачення ситуації заступником
Генпрокурора**

► стор. 10–12

**Штраф як фіскальний
інструмент:**

**де межа між правопорядком
і свавіллям?**

► стор. 14–15

Втручання в роботу адвоката

**Кримінально-правовий захист
гарантій адвокатської діяльності:
оборона чи наступ?**

► стор. 16–19

Українська приватизація:

чому, як і для кого?

► стор. 20–23

**Позитивістська культурно-
правова традиція в національній
правотворчості та перспективи
євроінтеграції України**

► стор. 30–33

НАГАДУЄМО НАШИМ ЧИТАЧАМ!

Триває передплатна кампанія на друге півріччя 2025-го року.

Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти та безпосередньо в редакції тижневика (в т. ч. онлайн).

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 33787

Оновлення ЦК:

війна не перешкода

Днями у Верховній Раді було зареєстровано два важливі законопроекти. Йдеться про проекти законів, якими вносяться зміни до книги Цивільного кодексу України.

Про це повідомив Голова ВРУ Руслан Стефанчук. Характеризуючи їх він зазначив, що обидва «законопроекти спрямовані на осучаснення двох фундаментальних книг Цивільного кодексу: загальних положень та особистих прав. Ми оновили їх і привели у відповідність до вимог європейського законодавства. У новій редакції поєднані сучасні європейські тенденції розвитку приватного права з українською реальністю. Окрім того, багато положень узгоджували з військовими, враховуючи вимоги часу та умови воєнного стану», – зазначив Р. Стефанчук. За його словами, окремо у новій редакції Книги другої вдалося створити найсучаснішу систему особистих прав. Вона значно розширює правові можливості кожного у захисті найцінніших благ – життя, здоров'я, гідності, честі, репутації, приватності тощо. Перелік особистих прав став ширшим і включає нові медичні, репродуктивні, соціальні, ідентифікаційні, інформаційні та цифрові права. «Сьогодні Цивільний кодекс має стати сучасною «Конституцією приватного права» – юридичним втіленням принципу, де Людина є найвищою соціальною цінністю. І ми це обов'язково зробимо», – наголосив спікер ВРУ.

Необхідність оновлення ЦК зумовлена також євроінтеграційними процесами. Водночас слід зазначити, що сфера загальних засад приватного права в Європі прямо не регулюється, існують лише рекомендації. Загалом же оновлення ЦК покликане імплементувати найкращі європейські практики, забезпечити відповідність українського приватного права принципам справедливості, пропорційності, захисту слабкої сторони та іншим цінностям, визнаним у ЄС. Зазначимо й те, що чинний ЦК значною мірою подолав спадок радянської доктрини, однак окремі терміни та підходи досі відображають застарілу парадигму. Тож нова ЦК має остаточно утвердити розуміння цивільного права як єдиного приватного права, очистити текст від термінологічних архаїзмів, закласти сучасну категорійну базу (приватна автономія, добросовісність тощо) та усунути внутрішні суперечності. Оновлення засад приватного права має на меті також закріплення розширеного та відкритого переліку основних принципів (засад) цивільного законодавства, таких, як юридична рівність і недискримінація, приватна автономія, свобода договору, тощо, які відповідають сучасній європейській доктрині та практиці.

У той же час завдяки вдосконаленню юридичного статусу суб'єктів приватного права вдасться впорядкувати класифікацію юридичних осіб, розмежувати юридичних осіб приватного та публічного права, утворити вичерпне коло організаційно-правових форм (товариства, установи) та врегулювати особливості участі держави, АРК, територіальних громад у приватних відносинах на засадах рівності. Така модернізація положень про правочини і договори дозволить заразом покращити й понятійний апарат (співвідношення «правочину» і «договору»), впровадити сучасні правила тлумачення договорів та оцінки їхніх умов, здійснити перегляд вимог щодо недійсності правочинів, а також розширення можливостей сторін щодо встановлення умов договорів (відкладальних та скасувальних умов, зміни ціни тощо).

Концептуальною новелою є оновлення переліку загальних засад приватного права. Перелік таких засад пропонується зробити невичерпним, наголошуючи, що основні принципи можуть розвиватися разом із правом. Серед засад, прямо закріплених у проекті закону – юридична рівність та недискримінація учасників приватних відносин; неприпустимість свавільного втручання в приватне життя фізичної особи та заборона протиправного позбавлення власності. Ці принципи конкретизують конституційні положення про невтручання держави в особисту сферу та узаконюють гарантії права власності, свободу договору та іншого правочину, свободу підприємницької діяльності, яка не заборонена законом. А недопустимість зловживання правом та недопущення одержання неправомірних вигод зі своєї недобросовісної поведінки – це новий акцент, що відображає доктрину *venire contra factum proprium* (заборона суперечливої поведінки), тобто йдеться про судовий захист права та охоронюваного законом інтересу, що є традиційною, але важливою засадою.

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

■ НАШІ ВІТАННЯ!

Цими днями святкують
День народження

21 вересня —
Ірина ВЕНЕДІКТОВА,
екс-Генеральна
прокурорка України,
докторка юридичних
наук, професорка

23 вересня —
Федір ІЛЛЮК,
Головний редактор
газети «Юридичний
вісник України»

27 вересня —
Анатолій ДОВБЕРТ,
доктор юридичних
наук, професор,
член-кореспондент
НАПрНУ

28 вересня —
Анатолій
ОСЕТІНСЬКИЙ,
екс-заступник голо-
ви Вищого гос-
подарського суду
України, заслужений
юрист України

29 вересня —
Юрій БОШИЦЬКИЙ,
ректор Київського
університету пра-
ва НАНУ, професор,
заслужений
юрист України

2 жовтня —
Оксана КУЧИНСЬКА,
докторка юридичних
наук, професорка
кафедри правосуддя
Інституту права КНУ
ім. Тараса Шевченка

Колективи видавництва «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зігриває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ ПРОВАДЖЕННЯ

ВАКС заарештував маєток очільника Держмитслужби

Спеціалізована антикорупційна прокуратура направила до Вищого антикорупційного суду позов про визнання необґрунтованими активів на 3,2 млн грн, якими користується чинний очільник Державної митної служби.

Про це повідомляє прес-служба САП. «Прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на підставі матеріалів Національного антикорупційного бюро України звернувся до Вищого антикорупційного суду з позовом про визнання необґрунтованими активів на загальну суму понад 3,2 млн грн, якими користується чинний очільник Державної митної служби України», – йдеться в повідомленні. За даними САП, мова про житловий будинок площею 236,8 кв. м та земельну ділянку під Києвом, на якій він розташований. Як з'ясували правоохоронці, нерухомість була оформлена на близького родича дружини посадовця, проте фактично її власником та розпорядником був посадовець, саме очільник митниці, і його родина.

ВАКС за заявою прокурора в порядку забезпечення позову заарештував активи.

Додамо, що наразі виконувачем обов'язків голови Держмитної служби є Сергій Звягінцев. Як повідомлялося раніше, 12 травня Спеціалізована антикорупційна прокуратура направила до суду обвинувальний акт за обвинуваченням в. о. голови Держмитслужби в умисному внесенні суб'єктом декларації до декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що передбачені Законом «Про запобігання корупції» (ч. 1 ст. 366-2 Кримінального кодексу України). В межах досудового розслідування, яке здійснювали детективи НАБУ, встановлено, що в деклараціях за 2021–2023 роки посадовець не відобразив відомості про житловий будинок площею 236,8 кв. м і земельну ділянку під Києвом, на якій він розташований.

■ КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО

Вибори голови перенесено через

На минулому тижні судді Конституційного суду не змогли обрати голову КСУ під час спеціального пленарного засідання 18 вересня.

Як повідомляла прес-служба суду, у четвер, 18 вересня, відбулося спеціальне пленарне засідання Конституційного суду України, на якому розглядалося питання про обрання нового голови КСУ. Як вказувалося, його розгляд суд продовжить на одному з наступних спеціальних пленарних засідань. Деякі ЗМІ, з посиланням на «обізнаного співрозмовника в суді», зазначають, що нові вибори мають відбутися після поповнення складу Конституційного суду новими суддями, що має відбутися вже найближчим часом.

Додамо й те, що раніше під час спеціальних пленарних засідань свої кандидатури на посаду голови КСУ висували судді Віктор Городовенко і Володимир Мойсик (повноваження останнього вже закінчилися). Наразі ж, оскільки в суді немає ані голови, ані його заступника, очолює Конституційний суд,

як старший за віком, суддя Олександр Петришин. Після одночасної відставки одразу трьох суддів 27 січня цього року КСУ втратив кворум і не міг проводити засідання Великої палати та Другого сенату. Продовжував роботу лише Перший сенат.

Відновився кворум у Конституційному суді наприкінці червня, коли Володимир Зеленський призначив суддею КСУ за своєю квотою Олександра Водянікова. У липні судді в новому складі провели засідання Великої палати, яка розглядає подання народних депутатів і Президента України.

Наразі з проведенням засідань Великої палати КСУ є проблеми, оскільки в деяких справах судді заявили самовідвід, і їхній розгляд призупинився. Причина: в суді налічується лише 12 суддів – критично необхідна кількість для проведення засідання, у

■ ДАНІ СОЦІОЛОГІВ

Більшість українців вірить у нашу перемогу

Абсолютна більшість українців (76%) вірить у можливість перемоги в повномасштабній війні росії проти України за належної підтримки з боку Заходу. Про це йдеться в опитуванні Київського міжнародного інституту соціології.

Під належною підтримкою мається на увазі посилення наявних і запровадження нових санкцій проти РФ та її партнерів, а також надання Україні необхідної грошової й військової підтримки (далекобійних ракет, систем протиповітряної оборони, літаків тощо). Натомість 15% опитаних українців вважають, що навіть за таких умов Україна не здатна виграти цю війну, а ще 9% респондентів не змогли визначитися з відповіддю.

Зазначимо, що в грудні 2023 і вересні 2024 років КМІС проводив подібне опитування, але ставив питання не про перемогу, а про досягнення успіху на фронті. У вересні 81% українців вважали, що Україна здатна досягнути успіху і 14% вважали, що це неможливо навіть за належної підтримки Заходу.

В інституті зробили висновок, що за рік показник віри українців у перемогу майже

не змінився. «Можна обґрунтовано припустити, що за останній рік не відбулося істотного зниження віри в можливість перемоги й водночас для переконливої більшості перемога є можливою – за належної підтримки Заходу (від якого не очікується надсилання військ, а очікуються хоча б ефективні санкції та достатнє забезпечення зброєю)», – йдеться у висновках опитування.

Уточнимо, що дане опитування громадської думки «Омнібус» було проведене за ініціативи КМІС 2–14 вересня 2025 року методом телефонних інтерв'ю в усіх регіонах, що є підконтрольними Україні. Загалом було опитано 1023 респонденти-громадяни України віком від 18 років. А 7 серпня опитування КМІС показало, що категорично проти мирного плану росії понад три чверті українців.

■ ПРОЕКТ ДЕРЖБЮДЖЕТУ

Прожитковий мінімум та мінімальна зарплата зростуть

У проекті державного бюджету на 2026 рік передбачено оновлення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму.

Зазначимо, що прожитковий мінімум та мінімальну зарплату планують змінити вперше з 2024 року. Вони дещо зростуть, у 2025 році їх не переглядали: мінімальна зарплата – з 8000 грн до 8647 грн (зростання на 8%); загальний прожитковий мінімум з 2920 грн до 3209 грн (+9,9%); прожитковий мінімум для працездатних осіб з 3028 грн до 3328 грн (+9,9%); прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, з 2361 грн до 2595 (+9,9%).

Останній показник визначає мінімальний розмір пенсії. Максимальний же розмір пенсії у 2026 році становитиме 25,95 тис. гривень.

Конституційного Суду неповний склад суддів

разі відводу когось із суддів розгляд справ стає неможливим, роз'яснюють у суді.

Додамо й те, що 17 вересня Президент підписав указ про призначення Юрія Барабаша суддею Конституційного суду за своєю квотою. Коли він складе присягу, у КСУ налічуватиметься 13 суддів із 18 необхідних.

Наостанок нагадаємо, що доборою суддів до Конституційного суду України займається Дорадча група експертів (ДГЕ), яка має оцінити моральні якості і рівень компетентності в сфері права кандидатів від суб'єктів призначення – Верховної Ради, президента і З'їзду суддів України. Дев'ятого лютого ДГЕ передала Верховній Раді і главі держави документи для призначення 5 суддів КСУ – 2 за квотою парламенту та 3 за квотою Президента. На сьогодні Президент України за своєю квотою вже призначив двох суддів – Олександра Водянікова і Юрія Барабаша, натомість парламент суддів досі не призначив. Причини такої затримки у ВРУ не пояснюють. Також триває конкурс на посаду

судді Конституційного суду за квотою З'їзду суддів України.

Уточнимо також, що в КСУ відсутній голова суду з початку 2021 року, коли Президент Володимир Зеленський звільнив тодішнього очільника КСУ Олександра Тупицького. Згодом Касаційний адмінсуд у складі Верховного Суду задовольнив позов Тупицького до Президента України, визнавши протиправним та скасувавши відповідний указ. Офіс Президента подав апеляційну скаргу на це рішення.

При тому сам О. Тупицький так і не повернувся до виконання обов'язків. 15 травня 2022 року в нього закінчилися повнова-

ження судді. ДБР наразі розслідує щодо Тупицького низку кримінальних справ, зокрема через незаконний перетин кордону.

Підготував **Артем ДМИТРУК**, спеціально для ЮВУ

Довкілля без міністерства і закону

Чому виконання екологічних євроінтеграційних зобов'язань України опинилося на паузі? Ліквідація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів у липні 2025 року викликала значне занепокоєння. Це виглядає як крок назад у момент, коли Україна, навпаки, має посилювати екологічну політику.

Оксана МИЛЯНИК,
експертка із законодавства у Zero Waste Alliance Ukraine

Потрібні зміни

Цей факт лише підкреслює нагальність системних змін. Україна має адаптувати своє екологічне законодавство до євросюзівських стандартів, адже це ключовий крок на шляху до вступу в ЄС. Призупинення процесу ухвалення законопроекту «Про пакування та відходи пакування» – перешкода для виконання євроінтеграційних зобов'язань України. Відновлення роботи над цим документом має стати пріоритетом державної політики у сфері управління відходами, адже саме на його основі має бути запроваджена розширена відповідальність виробника пакування.

На сьогодні в Україні зареєстровані три різні законопроекти, і жоден з них не ухвалений. У липні поданий Кабміном законопроект «Про упаковку та відходи упаковки» відкликали і зняли з розгляду через відставку уряду. Згодом на сайті екологічного комітету Верховної Ради опублікували повідомлення про відновлення роботи над законопроектом і запросили зацікавлені сторони подавати пропозиції у зв'язку з впровадженням регламенту ЄС про пакування.

Packaging and Packaging Waste Regulation (PPWR) – це новий регламент, який активно впроваджується в Європейському Союзі. Він замінює попередню директиву і встановлює обов'язкові правила для всіх країн-членів.

Чим регламент відрізняється від директиви?

Раніше Україна мала адаптувати законодавство до директиви Європарламенту і Ради про пакування та відходи пакування. Вона дозволяла державам-членам ЄС самостійно вирішувати, як реалізувати її положення у своїх національних законодавствах. Директива встановлювала загальні цілі та вимоги, але країни самі обирали спосіб досягнення через власні закони. От-

же, це могло призвести до відмінностей у підходах між країнами та уповільнити процес імплементації.

На відміну від директиви, регламент PPWR однаковий для всіх країн. Він містить норми прямої дії й не потребує додаткової імплементації країнами ЄС. Акт встановлює ключові вимоги до запобігання утворенню відходів, повторного використання та переробки. Крім того, регламент передбачає інструменти, які країни повинні використовувати для зменшення обсягів відходів пакування.

Що вимагається?

Зменшення небезпечних речовин та мікропластику в пакуванні. Регламент PPWR зобов'язує виробників зменшувати кількість шкідливих хімічних речовин у пакуванні, особливо тих, що впливають на здоров'я, ускладнюють повторне використання чи переробку, а також роблять вторинну сировину токсичною. Особливий акцент роблять на PFAS – хімічних речовинах, які зазвичай називають «вічними хімікатами». Вони не розкладаються в природі і водночас широко використовуються в пакуванні харчових продуктів.

Застосування PFAS буде заборонено у випадку перевищення дозволених регламентом лімітів. Із 12 серпня 2026 року забороняється введення в обіг пакування, що контактує з харчовими продуктами, якщо воно містить пер- та поліфторалкільні речовини (PFAS) у концентрації, що дорівнює або перевищує граничні значення, якщо тільки введення в обіг такого пакування з відповідною концентрацією PFAS не заборонено іншим актом права Європейського Союзу. ЄС має забезпечити лабораторний контроль, аби ця заборона працювала ефективно.

PPWR закликає замінювати небезпечні речовини безпечнішими альтернативами. Це стосується і первинної, й переробленої

сировини. Країни Євросоюзу мають вживати низку заходів для боротьби з шкідливими речовинами. Зокрема – вчасно виявляти небезпечні речовини та повідомляти про них Єврокомісії та Європейському хімічному агентству, аналізувати речовини, що шкодять здоров'ю або довкіллю, не допускати продажу нових матеріалів без перевірки на безпечність, встановлювати національні заборони на небезпечні хімікати в пакуванні, поширювати відкриту інформацію про хімічний склад пакування, підтримувати оновлення законодавства про матеріали, що контактують з їжею, розробляти стандарти для виявлення мікропластику.

Запровадження роздільного збору та переробки

Правила про переробку Єврокомісія планує затвердити до кінця 2026 року, але країни вже зараз можуть запроваджувати власні додаткові заходи. Зокрема – визначати, яке пакування можна переробити безпечно та вигідно, контролювати, що вважається «інноваційним пакуванням», вимагати незалежного підтвердження заяв про використання вторинної сировини, покращувати переробку з урахуванням екологічних критеріїв і місцевих потреб, координувати з державами-членами перевірки імпорту вторинної сировини з-за меж ЄС.

Запобігання утворенню відходів. PPWR визначає чіткі цілі скорочення відходів пакування: зменшити обсяг на 5% до 2030 року, на 10% – до 2035 року, на 15% – до 2040 року. Цього можна досягти завдяки уникненню надмірного пакування, створенню продукції без пакування або з меншим його обсягом, впровадженню багаторазового пакування та систем повернення тари, економічним стимулам (знижки, податкові пільги за використання багаторазового пакування).

Зменшення одноразового пакування. PPWR обмежує певні види одноразового пакування, особливо пластикового. Заборонено групове пакування, яке об'єднує кілька одиниць товару для зручності транспортування, у сфері готельно-ресторанного бізнесу та харчових послуг.

Важливо, аби пластик не замінювали на папір. Таке пакування впливає на довкілля – для його виробництва потрібно вирубувати ліси. Паперове пакування може мати хи-

мічні покриття і не підлягати переробці. Тому головною метою – загалом скоротити обсяги пакування, а не просто змінити матеріал.

Повторне використання й наповнення. PPWR запроваджує обов'язкові цілі стосовно повторного використання пакування. Наприклад, для транспорту і торгівлі до 2030 року 40% пакування має бути багаторазовим, а до 2040 року – 70%. Також документ закликає створювати станції повторного наповнення, де споживачі можуть наповнити власну багаторазову тару продуктами або рідинами замість купівлі товарів в одноразовій упаковці. Заклади громадського харчування з 2027 року повинні забезпечити таку можливість для своїх клієнтів, а великі роздрібні магазини повинні до 2030 року виділити щонайменше 10% площі під станції повторного наповнення.

Депозитно-поворотні системи (DRS). Для досягнення високих показників роздільного збору пакування PPWR вимагає від усіх країн Євросоюзу запровадити депозитно-поворотні системи (DRS) для пластикових пляшок і бляшанок. DRS – це механізм, за яким споживач сплачує додаткову суму (депозит) при купівлі товару в багаторазовій упаковці, а після повернення тари в спеціальний пункт отримує цю суму назад. До 2029 року країни мають забезпечити щонайменше 90-відсоткове повернення цієї тари. DRS – найбільш ефективний спосіб зібрати чистий матеріал для переробки, зменшити засмічення й підтримати повторне використання в разі введення багаторазової тари в систему. Більшість країн ЄС уже використовують DRS.

Придатність до переробки та вторинна сировина. PPWR передбачає, що все пакування на ринку ЄС має бути придатне до вторинної переробки або повторного використання. Європейська комісія розробляє чіткі вимоги до дизайну пакування з урахуванням

перероблення, які дозволяють не лише технічно переробити матеріал, а й зробити це безпечно без токсичних домішок. Регламент вводить цілі стосовно вмісту вторинної сировини в пластиковому пакуванні, щоб зменшити залежність від первинного пластику. Усі заяви про використання переробленого матеріалу повинні бути прозорими, з чіткими методами незалежних перевірок. Зараз система стороннього аудиту відсутня.

Як це працює в країнах Європи?

Досвід країн свідчить, що найкращий спосіб боротьби з відходами – не допускати їх появи. Скажімо, Естонія заборонила одноразове пакування на публічних заходах, у Бельгії підвищили податок на одноразове пакування, а Швеція зобов'язала виробників покривати витрати на прибирання сміття, яке утворюється з їхньої продукції.

Франція, Німеччина, Люксембург та Естонія запроваджують правила для повторного використання пакування на громадських заходах або в держустановах. Ця система показала результат: кількість відходів значно скоротилася.

PPWR – це спроба зменшити кількість пакування й змінити підхід до його виробництва, використання та утилізації. Україні потрібно якнайшвидше відновити процес ухвалення законопроекту «Про пакування та відходи пакування», базуючись на цьому регламенті. Це дасть змогу запобігати утворенню відходів, впровадити євросоюзівські стандарти та забезпечити євроінтеграцію в екологічній сфері.

Матеріал підготовлений за підтримки ЄС та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Вступаємо в ЄС разом».

Новий Трудовий кодекс пройшов фінальні консультації

В Україні відбулася фінальна, шоста, зустріч із серії тристоронніх консультацій щодо оновленого проекту Трудового кодексу, над яким працювали майже два роки. Про це повідомило Міністерство економіки, довілля та сільського господарства.

У консультаціях участь взяли представники Міністерства економіки, Міжнародної організації праці (МОП), Державної служби з питань праці, Національної служби посередництва і примирення, а також представники роботодавців, профспілок, народні депутати та експерти з трудового права. Міністр економіки, довілля та сільського господарства Олексій Соболєв зазначив, що реформа трудового законодавства сприятиме розвитку ринку праці, зміцненню економіки та наближенню України до стандартів ЄС. «Це великий крок на шляху до європейської інтеграції», – наголосив він. Як вказувалося, напрям регулювання трудових відносин у Міністерстві економіки, довілля та сільського господарства очолюватиме заступника міністра Дарія Марчак.

На фінальній зустрічі обговорювалися питання регулювання понаднормової роботи, тривалість робочого часу та відпочинку, європейські практики для Інспекції праці та відповідність положень кодексу міжнародним нормам. Надалі проект документа, над яким працювали майже два роки, доопрацюють і представлять у Верховній Раді. Уточнимо, що Міністерство економіки почало обговорення проекту нового Трудового кодексу замість Кодексу законів про працю з усіма зацікавленими сторонами ще в січні 2024 року.

Підготувала Софія АФОНІНА

Прав людини і підстав для компенсації кліматичних збитків стало більше

Таким чином, найвищий суд світу розширив перелік прав людини та створив підстави для судових позовів проти розвинених країн за завдану екологічну шкоду. Однак міжнародне екологічне право потребує подальшого уточнення для дотримання принципу справедливості та ефективної боротьби з глобальним потеплінням. У липні цього року Міжнародний суд ООН в Гаазі ухвалив знакове рішення для міжнародного екологічного права, проголосивши право на чисте довкілля одним із прав людини.

Олена СТОЙКО,
доктор політичних наук

Знакове рішення суду ООН у Гаазі

У своїй консультативній думці «Obligations of states in respect of climate change» суд роз'яснив, що відповідно до міжнародного права держави зобов'язані обмежувати викиди парникових газів і боротися зі зміною клімату, що впливає не тільки з міжнародних договорів, таких, як Паризька угода, але й зі звичаєвого права та прав людини.

Це перше таке рішення Міжнародного суду з проблеми глобального потепління, яке він вважає «невідкладною та екзистенційною» загрозою людству. Відповідно держави повинні співпрацювати для досягнення цільових показників щодо скорочення викидів CO₂, а країни, які особливо постраждали від зміни клімату, можуть навіть мати право на компенсацію за певних умов.

Позов був ініційований низкою тихоокеанських острівних держав під очільництвом Вануату, які вимагали роз'яснення з питань міжнародного права, пов'язаних зі зміною клімату. Багато з цих островів стикаються з екзистенційними загрозами: деякі з них знаходяться всього в декількох метрах над рівнем моря, і через підвищення рівня моря вони можуть просто піти під воду. Наприклад, Тувалу, за прогнозами, до 2100 року опиниться під водою на 95%. Такі мікродержави, як Тувалу, самі практично не продукують викидів, що призводять до зміни клімату, але сильно страждають від цього – і не тільки через підвищення рівня моря. Стихійні лиха, такі, як циклони, також регулярно загрожують існуванню її громадян.

Це також зачіпає принципи міжнародного права, такі як права людини й право народів на самовизначення. У зв'язку з цим

уряд Вануату підготував запит про винесення консультативного висновку Міжнародного суду ООН і сформував коаліцію, до якої спочатку увійшли інші країни Тихоокеанського регіону, а також Ліхтенштейн, Німеччина і Португалія. Вони вимагали визнати дії, що завдають шкоди населенню Вануату та інших країн, незаконними та усунути їх наслідки.

Про функції цього суду

Суд у Гаазі, як правило, розглядає спори між державами. Однак, на відміну від багатьох інших міжнародних судів, він також надає юридичні висновки на запити Органів Організації об'єднаних націй. У березні 2023 року Генеральна Асамблея ООН одностайно прийняла резолюцію Вануату, яка вимагала від Міжнародного суду оцінити ступінь відповідальності держав за захист клімату. У результаті це звернення стало найбільшою справою в історії суду: було подано понад 90 заяв, а в слуханнях у грудні 2024 року взяли участь 96 держав й 11 міжнародних організацій.

Багаті країни Півночі заявили суддям, що чинні кліматичні договори, включаючи Паризьку кліматичну угоду 2015 року, які в основному не є обов'язковими, повинні бути основою для визначення їх відповідальності. Своєю чергою країни, що розвиваються, та малі острівні держави виступили за більш жорсткі заходи, в деяких випадках навіть юридично зобов'язуючі, для обмеження викидів, а також право вимагати компенсації від держав, що продукують найбільше парникових газів. Суд у кінцевому підсумку підтримав позицію малих острівних держав та Африканського Сою-

зу, пов'язавши досягнення кліматичних цілей із більш суворими положеннями міжнародного права щодо запобігання транскордонним екологічним збиткам та порушенню прав людини.

Одноставне рішення колегії з 15 суддів суттєво вдосконалює міжнародне право, уточнюючи, що кліматичні зобов'язання в таких договорах, як Паризька угода, є юридично обов'язковими в рамках ширшої системи прав людини та екологічного права, і країни несуть юридичні наслідки, якщо вони не вживають заходів для виправлення ситуації. До того ж, споживання, виробництво, ліцензування або субсидування викопного палива будь-яким органом влади може становити міжнародну протиправну дію. Держави, які порушують міжнародні зобов'язання щодо боротьби зі зміною клімату, можуть зіткнутися з вимогами про відшкодування, компенсацію або припинення викидів. На відміну від рішень Міжнародного суду ООН, цей висновок не має обов'язкової сили з точки зору міжнародного права. Проте його наслідки можуть бути далекосяжними, оскільки він визначає зобов'язання держав щодо захисту клімату і, таким чином, може бути використаний як основа для інших розглядів.

Уже є кілька прикладів компенсації завданої екологічної шкоди. Так Австралія врегулювала справу, порушену Науру щодо видобутку фосфатів, а суд задовольнив позов проти Нікарагуа про відшкодування збитків, заподіяних під час військової окупації Коста-Рики. Юристи вважають, що перспектива дорогих судових процесів може посилити позиції країн, що розвиваються, в глобальних переговорах про фінансування заходів з боротьби зі зміною клімату, включаючи саміт ООН COP30, який відбудеться в листопаді в Бразилії.

Ключові віхи в міжнародному праві щодо кліматичних зобов'язань

– 1992 р. – прийняття Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC), що зобов'язує держави стабілізувати концентрацію парникових газів в атмосфері для

запобігання небезпечним наслідкам антропогенної зміни клімату;

– 2005 – набуття чинності Кіотським протоколом, який ґрунтується на Рамковій конвенції ООН про зміну клімату та зобов'язує держави досягати конкретних цілей щодо скорочення викидів;

– 2015 – прийняття Паризької угоди майже 200 державами для обмеження зростання температури до +1,5 °C від доіндустріальних рівнів, а не більше ніж до +2 °C;

– 2019 – Верховний суд Нідерландів підтверджує рішення про скорочення викидів Нідерландами, тобто вперше суд наклав таке зобов'язання на національний уряд;

– 2021 – Верховний суд Нідерландів зобов'язав приватну компанію Shell скоротити викиди CO₂ на 45% до 2030 року, однак Апеляційний суд Нідерландів скасував це рішення у 2024 році, відзначивши, що компанія не повинна слідувати вимогам Паризької угоди;

– 2024, квітень – Європейський суд з прав людини у справі «кліматичних» пенсіонерок визнав, що Швейцарія порушила свої зобов'язання у сфері прав людини, не вживши належних заходів для боротьби зі зміною клімату. (швейцарський парламент проголосував за відхилення рішення суду);

– 2024, травень – Міжнародний трибунал з морського права в консультативній думці зазначив, що викиди парникових газів є формою забруднення морського середовища і що держави повинні їх скоротити;

– 2024, вересень – Міжнародний кримінальний суд офіційно пропонує розглянути питання про визнання екоциду злочином;

– 2025, липень – Міжамериканський суд з прав людини в консультативній думці визнав право людини на стабільний клімат і повторно наголосив, що держави повинні скоротити викиди.

Проблема залишається

Слід зазначити, що знакова Паризька угода не змогла стримати зростання глобальних викидів парникових газів. Наприкінці минулого року в «Звіті про розрив у викидах», в якому підбиваються підсумки виконання країнами обіцянок країн щодо боротьби зі зміною клімату, ООН заявила, що поточна кліматична політика призведе до глобального потепління на понад 3 °C вище доіндустріального рівня до 2100 року. Це дає підстави сумніватися в ефективності міжнародно-правових інструментів у протидії кліматичним змінам.

Дане рішення Міжнародного суду також поки що не виходить за межі протистояння між заможною Північчю і бідним Півднем щодо того, хто і якою мірою має вкладатися в захист клімату. Промислово розвинені країни Півночі взяли за зниження викидів в атмосферу ще в 1990-х роках. Однак у міру розвитку промисловості атмосферні викиди в країнах так званого Третього світу почали зростати, в той час у країнах заходу – значно зменшуватися і тепер їх не можна вважати єдиними забруднювачами. Відповідно зараз Євросоюз, США та низка інших країн вимагають від Індії, Китаю, країн Перської затоки скорочення викидів і фінансування кліматичних заходів. Однак останні продовжують наполягати, що саме промислово розвинені країни повинні в першу чергу скорочувати викиди та компенсувати завдану шкоду. Особливо неоднозначну позицію займає Китай, який активно розвиває «зелену» енергетику, але одночасно нарощує використання вугілля – найбільш брудного викопного ресурсу, від якого уже практично відмовилися на Заході. Тобто екологічна політика має чіткий ідеологічний вимір: розвинена Північ проти Півдня. Очевидно, що міжнародне право має керуватися принципом справедливості й визначати обов'язки держав, які б сприяли ефективному розв'язанню екологічних проблем. Якщо країни, які найбільше продукують викидів, сьогодні і в майбутньому не будуть притягнуті до відповідальності, то кліматична проблема не буде вирішена.

Юристи, які представляють некомерційні організації та групи громадян, активно намагаються перевести викиди в успішні судові позови проти компаній та держав за смерті та збитки від повеней, пожеж, екстремальної спеки або підвищення рівня моря. Згідно з даними лондонського Інституту досліджень кліматичних змін та навколиш-

нього середовища Грантема станом на червень цього року в майже 60 країнах було подано майже 3 000 кліматичних позовів. Проте їх результати є неоднозначними. Так у травні суд Німеччини відхилив позов перуанського фермера проти німецького енергетичного гіганта RWE (RWEG.DE), але екологи вважають, що ця справа, яка тягнулася десятиліття, все ж є перемогою для кліматичних справ, яка може спонукати до подібних судових позовів.

Проте навіть із цим висновком суду в Гаазі активісти та країни, що розвиваються, все одно повинні будуть довести, що історичні викиди однієї країни завдали конкретної шкоди від підвищення температури та екстремальних погодних умов. На цьому шляху їм доведеться здолати декілька перешкод. Для встановлення відповідальності потрібно, щоб суд встановив обсяги викидів для кожної країни, що стане підставою для визначення шкоди. Крім того, зміна клімату викликана викидами, які вважаються шкідливими згідно з міжнародним правом, і тих, які не закріплені в правових документах. Тобто важко визначити, коли саме викиди стають незаконними і, відповідно, момент з якого виникає право вимагати компенсації? Варто також мати на увазі, що шкода може бути лише частково завдана змінами клімату, оскільки значну роль відіграє політика країн. Наприклад, за урбанізацію територій, що вважаються вразливими для підтоплення, мають нести відповідальність і ті держоргани, які видали дозвіл на їх освоєння. Якщо в основу вимог компенсацій буде покладено принцип справедливого визначення забруднювачів, то зобов'язання відшкодувати збитки означатиме, що країни, які розвиваються з високим рівнем викидів, повинні були б оплачувати шкоду, завдану Німеччині чи Франції.

Убивство Андрія Парубія

Бачення ситуації заступником Генпрокурора

Що криється за нещодавнім черговим (після Ірини Фаріон) умисним вбивством у Львові, тим більше одного з відомих львів'ян, політика, чинного народного депутата України від опозиційної партії «Європейська солідарність», коменданта Майдану під час Революції Гідності, в минулому Голови Верховної Ради України Андрія Парубія, якому, начебто, було відмовлено Управлінням державної охорони в наданні фізичної охорони. Звичайно, мені теж не байдуже до того, що сталося, тим більше, що я знав покійного, бо свого часу тричі працював у цьому просто казковому історичному місті, де залишив кращі роки свого бурхливого та насиченого подіями життя, пов'язаного саме з боротьбою зі злочинністю, в тому числі організованю, та забезпеченням нагляду за додержанням законів, прав і свобод громадян. А тому таке зухвале, серед білого дня і в людному місці, вбивство відомого громадського діяча викликало в мене як протест і співчуття родині потерпілого, так і бажання висловитися та, можливо, якось допомогти чи посприяти в розкритті цього жадливого злочину хоча б своїми порадами і професійними роздумами.

Олексій БАГАНЕЦЬ,

заступник Генерального прокурора (2000-2002, 2005-2006, 2014-2015 рр.), заступник голови Союзу юристів України, почесний президент Асоціації слідчих України, віце-президент Світового конгресу українських юристів, адвокат, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, стрілець Тероборони м. Києва

Версії і перші кроки слідства

Одразу скажу, на жаль, робота з розкриття та розслідування умисних вбивств за неочевидних обставин, тим більше на замовлення, в нашій державі за крайні роки 10-15 відверто погіршилася, а якщо чесно, то просто зведена нанівець. Одна з причин цього – череда нескінчених «реформ», змін законодавства, що призвело до ліквідації напрацьованих за десятиліття методів і тактики збирання доказів, а тим більше документування таких злочинів ще на стадії їхньої підготовки, зміни підслідності цих, найбільш суспільно небезпечних, кримінальних правопорушень, відмови від спеціально створених для їх розкриття й розслідування «по гарячих слідах» слідчо-оперативних груп, як мінімум у столиці та обласних центрах. У цьому ряду й масові звільнення під різними приводами виключно професійних слідчих, оперативних працівників та особливо прокурорів, здатних професійно правильно організувати розкриття таких злочинів, запровадження обов'язковості реєстрації всіх без винятку заяв і повідомлень про злочини. Можна ще згадати ліквідацію підрозділів із боротьби з організованою злочинністю, позбавлення права оперативних працівників самостійно, за власною ініціативою, заводити опера-

тивно-розшукові справи та займатися оперативно-розшуковою діяльністю стосовно порушень, в тому числі й за фактами нерозкритих умисних вбивств, особливо враховуючи, що в слідчих і прокурорів за нинішніх вимог реєструвати в ЄРДР усі без винятку заяви й повідомлення про всі кримінальні правопорушення, просто майже немає часу та можливостей, (в результаті такого надмірного навантаження), своєчасно давати відповідні доручення оперативникам для проведення необхідних оперативно-розшукових заходів для їх розкриття.

На превеликий жаль і нинішні прокурори не в змозі забезпечити належний нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, навіть у таких резонансних кримінальних правопорушеннях, як умисні вбивства, бо вже не зобов'язані, як раніше, виїжджати особисто на місце події, навіть за такими резонансними кримінальними правопорушеннями, керувати його оглядом, пошуком і фіксацією наявних там слідів злочину. Та й організацію досудового розслідування навіть таких особливо тяжких кримінальних правопорушень прокурори нині не забезпечують, хоча це прямі вимоги Конституції України, до вимог якої ні Закон «Про прокуратуру», ні КПК України за

10 років так і не були приведені. На жаль, це нікого не турбує й до сьогодні. Координацією діяльності органів правопорядку, зокрема й у зв'язку із вчиненням злочинів проти особи, зокрема умисних вбивств, прокурори теж не займаються. Натомість свої зусилля вони свідомо витрачають на впровадження таких неконституційних проєктів, як «Прокурор громади», «захист інвестицій», «координація роботи по захисту свідків і потерпілих», які не мають жодного відношення до їх конституційних функцій. Можливо й те, що цього не знають і не розуміють як правильно реалізовувати покладені на них Основним Законом функції генеральні прокурори, які керували прокуратурою в минулі 10-12 років, у зв'язку із відсутністю необхідного досвіду, а тим більше практичної роботи в органах прокуратури, в тому числі й на керівних посадах, або скористалися тим, що виконання цих вимог у них ніхто й не вимагає – ні наше вічно замомоване суспільство, ні крайні два Президенти України, ні Верховна Рада, яка не виносить ці питання на сесії, ні її профільний комітет ВРУ, який не заслуховує цих проблем на своїх засіданнях, хоча підстав для цього було більше чим треба.

Згадайте хоча б показове «піар-шоу» щодо розслідування умисного вбивства, шляхом застосування вибухівки, в людному місці, журналіста Павла Шеремета, яке до сьогодні так і залишається нерозкритим, хоча у ньому було, як мінімум, 3 підозрювані особи трималися під вартою протягом тривалого часу, яких звинувачували на всю країну у вчиненні цього кримінального правопорушення на організованій особисто тодішнім міністром внутрішніх справ А. Аваковим (підкреслюю, який не мав жодних повноважень для організації оприлюднення будь-яких матеріалів досудового розслідування, бо займав виключно політичну посаду і просто не мав права на доступ до них) показовій нараді за участі як Президента України В. Зеленського, так і тогочасного «весільного», вибачте, Генерального прокурора, який замість того, щоб заборонити проведення таке розголошення матеріалів кримінального провадження та звинувачення конкретних громадян у вчиненні злочину в порушення принципу презумпції невинув-

ватості, сам в цьому взяв активну участь. А про причетність, точніше, винуватість на той час трьох підозрюваних у вчиненні цього вбивства на цій нараді, ви тільки вдумайтеся, доповідав не Генеральний прокурор і навіть не керівники Національної поліції та її Головного слідчого управління, а керівник підрозділу оперативних працівників Національної поліції, що взагалі виглядало правовим абсурдом, бо той до матеріалів досудового розслідування мав таке відношення, як я до запуску ракет далекого радіусу дії.

Тому, нічого було дивуватися, що й у розкритті умисного вбивства Ірини Фаріон навіть на сьогодні в суспільстві залишається відкритим запитання: чи зібрані достатні докази вини утримуваного під вартою обвинуваченого, якого дійсно бачили протягом кількох днів біля будинку, де проживала потерпіла. Невідомо, чи було знайдено й вилучено вогнепальну зброю, з якої, начебто, він стріляв, не зафіксовано (у будь-якому випадку інформація про це не публікувалася) моменту, коли й де він особисто стріляв у Фаріон тощо. А найголовніше, що він категорично і до цих пір, навіть у суді, категорично заперечує свою причетність до вбивства, незважаючи навіть на оприлюднення в ЗМІ інформації про те, що підозрюваний, начебто, розповідав про вчинення ним цього злочину своєму співкамернику. Зрештою, це також ні про що не свідчить, бо такі показання без інших задокументованих доказів у сукупності не можуть беззаперечно свідчити про його винуватість у вчиненні умисного вбивства в якості виконавця.

Про дії правоохоронців

З урахуванням такого викладеного вище нашого «досвіду», я, вибачте, теж не дуже впевнений в обґрунтованості доповідей міністра внутрішніх справ, начальника Національної поліції, в інформації, так званого Офісу Генерального прокурора і навіть нашого Президента про те, що затримано саме підозрюваного, який особисто вчинив вбивство Андрія Парубія. Оприлюднені обставини розкриття цього резонансного злочину не дають мені достатніх підстав радіти, навіть незважаючи, як наші органи правопорядку «на перегонки» між собою доповідали, так хто ж із них викрив і затримав особу, яка, начебто, стріляла в потерпілого. Якщо ж все оприлюднене ними відповідає дійсності, то звичайно, така їх оперативність повинна бути схвалена су-

спільством. Але враховуючи, що у відповідності до принципу верховенства права, винуватість людини може бути визнана лише тоді, коли її вина доведено в установленому законом порядку та підтверджено обвинувальним вироком суду, який вступив в силу, я б не поспішав із кінцевими висновками. І мої сумніви є нормальним явищем у демократичному суспільстві, вони повинні бути обов'язково перевірені, щоб таким чином виключити будь-які можливості судової помилки.

Як тут не згадати й про замах на вбивство Першого помічника Президента України Шефіра, який так і залишився не розкритим, хоча шановний Володимир Олександрович під час перебування в США в той час, якщо мені не зраджує пам'ять, теж клятвено обіцяв встановити й покарати злочинця чи злочинців.

Тому й умисне вбивство А. Парубія в мене одразу викликало запитання і не одне, особливо після того, як у пресі активно й одразу почали «розганяти» версію про «російський слід», бо вона найлегша для сприйняття нашим суспільством цей час, тим більше у Львові, де в неї якнайшвидше повірять.

Так, підкреслюю, серед всіх інших версій цього злочину, вона має право на життя, але не може, тим більше на цьому етапі, залишатися єдиною. Я б радив одночасно відпрацьовувати й політичну складову, так як потерпілий перебував у складі опозиційної парламентської фракції «Європейська солідарність», неодноразово критикував і нинішню владу, хоча, як заявив її лідер Петро Порошенко, вони з А. Парубієм останнім часом розійшлися, начебто в поглядах. Не відкидав би я й версію про можливий конфлікт у нього і з представниками бізнесу та криміналітету на Львівщині, де ті, для кого не секрет, процвітає контрабанда,

нелегальне переправлення тих же ухлянтів через кордон, чому потерпілий міг перешкоджати тощо. Не є непринятною і версія про його можливі проблеми в особистому житті, бо останнім часом він більше перебував у Львові у зв'язку, начебто, з лікуванням когось із його близьких осіб. Могли в мати місце й старі конфлікти, наприклад, під час того ж перебування на посаді коменданта Майдану, бо серед мітингувальників виникали іноді і сварки та непорозуміння із різних причин. Тому, вважаю, що всі версії, без виключення, повинні бути обов'язково відпрацьовані, особливо на початковому етапі слідства.

Не можу не висловитися і з приводу мотивів убивства, яке на себе, не виключаю, «бере» цей підозрюваний. Вони явно не правдоподібні, бо навіть складно уявити, як він міг за вчинення вбивства А. Парубія отримати тіло свого сина, вбитого точно невідомо коли й де. Він плутається в своїх показаннях і щодо свого мотиву, бо під час судового засідання відмовився від своїх показань, що співпрацював із представниками ФСБ. І чим більше буде таких нестиковак в його показаннях, тим більше в слідчих і прокурорів повинно бути сумнівів в його показаннях. До того ж, навіть із деяких відомих обставин даного провадження вбачається ще цілий ряд моментів, які викликають сумніви в правдивості його показань, зокрема щодо можливості їх підтвердити, що однозначно перешкоджатиме доведено його винуватості. Ви тільки вдумайтеся: за його твердженням, телефон, яким підозрюваний контактував із представниками росії майже протягом року, він викинув у водойму в глибокому місці. Туди ж викинув, начебто, і пістолет, з якого стріляв у потерпілого і на якому теоретично могли бути його відбитки чи потожирові сліди. Разом із цими досить

серйозними речовими доказами він, начебто, викинув чи спалив у невідомому місці спеціальний костюм, в якому був одягнений під час вчинення злочину та сумку, яку тримав у руках.

Прощу також звернути увагу і на деякі міркування наших громадян щодо несхожості зовні затриманого 52-річного підозрюваного за ростом, комплекцією і віком із тією особою, яка на відео наздогнала і стріляла в А. Парубія, а потім дуже швидко й енергійно покинула місце злочину.

Як післяслово

Й останнє, на що мені хотілося б звернути увагу нашого суспільства. Не справила особисто на мене враження реакція влади і керівників органів правопорядку на цей резонансний злочин. Погано, що до цих пір Володимир Олександрович так й не зрозумів, хто в цій державі відповідальний за стан розкриття і розслідування злочинів, в тому числі проти особи, бо чомусь заслуховував міністра внутрішніх справ України (ще раз повторюю, той не має будь-якого відношення до розслідування умисних вбивств і, тим більше, не є фахівцем із цих питань). Начебто, Президент України доповідали про цю ситуацію і Генеральний прокурор та керівник Національної поліції, яких, у першу чергу, й потрібно було заслухати. Фактично нічого не варте й доручення гаранта Конституції керівнику СБУ долучитися до розслідування цього зухвалого вбивства, бо для того існують передбачені законом процесуальні підстави, на які очільник спецслужби не впливає, це виключна компетентність слідчих і прокурорів, які і вирішують, кого саме їм потрібно залучати до розслідування.

У зв'язку з цим хотілося б нагадати нашому Президенту, що головним серед органів правопорядку та їх очільників в частині розкриття і розслідування кримінальних правопорушень є саме Генеральний прокурор, а не голова СБУ чи, тим більше, міністр внутрішніх справ, як би він їм не довіряв. І саме Генеральний прокурор має доступ до матеріалів досудового розслідування, і в його компетентності доповідати Главі держави про суть вчиненого злочину та, тим більше, про наявність достатніх доказів вважати ту чи іншу особу, підозрюваною, а як і про перспективи доведення її вини, а не політичні посадовці чи керівники спецслужб, в яких є свої безпосередні функції, які не мають будь-якого відношення до проведення досудового розслідування.

Кримінальна відповідальність за СЗЧ

Верховна Рада України підтримала у першому читанні законопроект № 13260, який передбачає повернення кримінальної відповідальності за самовільне залишення військової частини (СЗЧ) та дезертирство під час воєнного стану.

За документ проголосували 277 народних депутатів. Якщо закон буде ухвалений повністю, суд більше не зможе застосовувати пом'якшувальні норми для військовослужбовців, які вперше вчинили такі правопорушення. Про це повідомив народний депутат Олександр Федієнко. «Парламент підтримав у першому читанні проект закону № 13260. По факту повертається кримінальна відповідальність за СЗЧ. Тобто в разі прийняття його в цілому, суд не зможе застосувати пом'якшувальну норму», – йдеться в повідомленні.

Законопроект передбачає:

– виключення ч. 5 ст. 401 Кримінального кодексу України, якою передбачено, що особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби», 408 «Дезертирство» може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно звернулася до слідчого, прокурора, суду із клопотанням про намір повернутися до військової частини або до місця служби;

– доповнення розділу II Прикінцевих та перехідних положень КК новим п. 24, яким передбачити окремі підстави для звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які під час дії воєнного стану вперше вчинили кримінальні правопорушення, передбачені статтями 407, 408 цього Кодексу, та хочуть повернутися на

військову службу або вже повернулися на військову службу та несуть її;

– до статей 286 «Порядок звільнення від кримінальної відповідальності», 287 «Клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності», «Розгляд питання про звільнення від кримінальної відповідальності» КПК та доповнити розділ XI «Перехідні положення» КПК новим п. 20-10, яким врегулювати умови та порядок звільнення військовослужбовців Збройних Сил України від кримінальної відповідальності за наявності підстав.

Що передувало. За останніми даними Військової служби правопорядку, завдяки цій важливій ініціативі до лав ЗСУ вже повернулося понад 29 тисяч військовослужбовців. «Це значне посилення усієї структури ЗСУ – від відділення до корпусу, що свідчить про гнучкість та мудрість армії, яка готова підтримати своїх захисників», – зазначають у службі. Варто також зазначити, що до березня діяв тимчасовий порядок, який дозволяв уникнути кримінальної відповідальності тим, хто добровільно повертався на службу. Але тепер ця норма втратила чинність.

Нагадаємо, в умовах воєнного стану та загальної мобілізації ТЦК і СП мають право подавати військовозобов'язаних у розшук. Здебільшого це відбувається лише після серії порушень, які свідчать про свідоме ухилення від мобілізації.

Підготувала Ольга ГАНЮКОВА

«М'який старт» реформи

Чи вийде?

З 28 серпня у зв'язку з втратою чинності Господарського кодексу почався трирічний перехідний період, і це буде своєрідний «м'який старт» реформи, запевняють в уряді.

Про це, зокрема, йдеться в роз'ясненні Міністерства юстиції, де Міністерство нагадує, що 28 серпня набув чинності Закон «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб». Унаслідок чого Господарський кодекс втратив чинність. Далі, «протягом перших шести місяців перехідного періоду суб'єкти управління об'єктами державної власності мають ухвалити рішення про перетворення державних підприємств на акціонерне товариство або товариство з обмеженою відповідальністю», – зазначають у міністерстві.

У разі, якщо таке рішення не буде ухвалено у встановлений строк, уряд ухвалить свій вердикт – про передачу єдиного майнового комплексу відповідного державного підприємства до сфери управління Фонду державного майна України. А вже ФДМУ протягом року з дня оформлення передачі приймає рішення про припинення підприємства або про приватизацію його єдиного майнового комплексу. «Крім того, закон передбачає реформування інститутів права господарського відання та права оперативного управління, які до його ухвалення становили основу правового режиму майна суб'єктів господарювання державного сектору економіки», – йдеться в повідомленні.

Після завершення реформ правовий режим майна таких суб'єктів становитиме право власності або узуфрукт державного майна (особисте безоплатне володіння та користування). У Міністерстві також зазначають, що реформа торкнеться й підприємств комунальної та приватної власності, організаційно-правові форми яких мають зазнати змін.

Із дня введення в дію закону забороняється створення юридичних осіб в організаційно-правових формах державних, комунальних, спільних комунальних підприємств, а також приватних, іноземних, дочірніх підприємств, підприємств об'єднання громадян та підприємств споживчої кооперації. «Через три роки з дня введення в дію Закону забороняється внесення змін до відомостей державні підприємства (державні комерційні підприємства, казенні підприємства), комунальні підприємства, спільні комунальні підприємства, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», – йдеться в повідомленні.

Окрім державної реєстрації припинення юридичної особи шляхом перетворення або ліквідації та пов'язаних із цим змін до відомостей про юридичну особу, державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, пов'язаних зі зміною керівника юридичної особи, або державної реєстрації зміни складу комісії з припинення, голови комісії або ліквідатора, керівника припинення. А також – державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, пов'язаних з передачею єдиного майнового комплексу державного підприємства до сфери управління Фонду державного майна України, та державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, пов'язаних із відкриттям провадження у справі про банкрутство такої юридичної особи. У частині регулювання відносин щодо створення та діяльності товариств, заснованих приватними суб'єктами, слід звертатися до спеціальних законів, наприклад до Законів «Про акціонерні товариства» та «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», йдеться в роз'ясненні.

Підготував Федір МОРОЗ,
ЮВУ

Про компенсацію капітальних інвестицій

Податковий комітет підтримав «пільгові» законопроекти, які заbraкував МВФ.

Комітет ВР з питань фінансів, податкової та митної політики рекомендував ухвалити у першому читанні два законопроекти про компенсацію капітальних інвестицій через податки у переробній промисловості. Про це днями повідомив голова вказаного комітету Данило Гетманцев. Йдеться про законопроекти № 13414 та № 13415, які передбачають зміни до Митного та Податкового кодексів.

За словами Д. Гетманцева, законопроекти передбачають стимулювання бізнесу, аби він відходив від сировинної моделі та інвестував у розвиток переробної промисловості. Водночас як пише LIGA.net, під час засідання комітету той же Гетманцев визнав, що проти ухвалення цих законопроектів виступає МВФ.

«Я отримав листа від Міжнародного валютного фонду, відповідно до якого МВФ не підтримує прийняття цих законопроектів і вважає, що процедура ухвалення потребує консультацій. Ми не можемо ігнорувати цю інституцію і навряд чи будемо вживати кроки, які йдуть всупереч із позицією фонду, тому, безперечно, найближчим часом ці консультації пройдуть», – вказав Данило Гетманцев.

Однак, попри це, комітет таки схвалив вказані законопроекти. «Мова не про деталі, а про концепт. Я б особисто хотів дати цьому концепту право на життя», – пояснив депутат.

Уточнимо, згадані законопроекти № 13414 і № 13415 передбачають пільгові умови оподаткування на 10 років (у 2026–2035 роках) для інвесторів у сфері переробної промисловості. Розмір податкових та митних пільг залежатиме від обсягу інвестицій. Так, від 100 тис. до 1 млн євро – 70%; від 1 млн до 20 млн євро – 50%; від 20 до 50 млн євро – 30% інвестицій. Пільги включають: звільнення від податку на прибуток (за умови, що 90% доходу надходить від продажу власної переробленої продукції), звільнення від ПДВ та мита на нове обладнання та можливість пільг на землю від місцевої влади.

Штраф як фіскальний інструмент:

де межа між правопорядком і свавіллям?

На сьогодні система штрафів і перевірок в Україні перетворилася на механізм тиску на малий та середній бізнес, вважає автор даної публікації.

Олександр РОСЬ,
директор компанії «Консалтинг Сервіс Груп»,
м. Дніпро

Як із превенції зробити фіскальний ланцюг

Усі ми так чи інакше «зустрічалися» із поняттям «штраф». Для когось це – знак біля дорожнього узбіччя, для когось – рядок у податковому повідомленні, а для інших – спогад про неприємну зустріч із держорганами. Відчуття – різні, а от емоція часто одна: тиск, несправедливість, обурення або безсилля. Та в умовах повномасштабної війни, коли Україна бореться не лише за територію, а й за своє демократичне майбутнє, питання штрафів виходить за межі щоденного дискомфорту. Воно набуває системного значення. Бо коли штраф перетворюється з засобу стримування на фіскальний батіг – це вже не просто адмінпрактика. Це – виклик праву, економіці та людській гідності.

Тож давайте розберемося: що таке штраф у сучасній державі? Хто ним користується, і з якою метою та чому це важливо саме зараз? У демократичній правовій системі штраф покликаний бути запобіжником, засобом стримування громадян від порушення норм. Проте в багатьох країнах, зокрема і в Україні, штрафи нерідко трансформуються на зручний механізм поповнення бюджету або відновлення контролю з боку чиновників. У такому випадку їхнє первинне призначення нівелюється, а правова культура – підривається.

Деякі приклади. Так, після запровадження спрощеної системи оподаткування для ФОПів та юросіб, Україна отримала вибухове зростання малого та мікробізнесу. Прозорі правила, легкість адміністрування податків, мінімізація державного втручання – усе це призвело до легалізації доходів, самозайнятості та зростання ВВП держави. Але в один момент виникла «проблема»: контролюючі органи втратили важелі впливу. Податківець не міг більше «знайти причину» оштрафувати підприємця за ведення

обліку чи сумнівну операцію (на його розсуд). Розв'язанням стало повернення касових апаратів під гаслом «захисту прав споживача». Попри те, що абсолютна більшість підприємців і без того вирішувала спірні ситуації цивілізовано (бо репутація – понад усе), бізнес знову змусили фіскалізуватися. І тут – почалося: помилка в найменуванні товару – штраф, збій онлайн-реєстрації чека – штраф, продаж без інтернету – штраф! Чи, скажімо, гроші прийшли на розрахунковий рахунок, але «не з тієї платіжної системи» – штраф. І навіть незначне відхилення, яке не призвело до втрат бюджету, може спричинити накладення штрафу, співмірного з усією денною виручкою бізнесу.

Формально – все законно. Фактично – створено умови для вибіркового тиску: на кого надійде «сигнал» – того й покарають. А зворотна сторона – можливість «вирішити питання» за гроші, що, знову таки, підживлює корупцію.

Міжнародний контекст: як інші країни уникають зловживань

У Швеції або Нідерландах штрафи не зараховуються безпосередньо до бюджетів контролюючих органів – кошти спрямовуються на проекти з безпеки, освіти або ресоціалізації. Це мінімізує мотивацію «генерувати порушення». У Фінляндії діє система «штрафу, пропорційного доходу», яка дозволяє уникати ситуацій, коли для бідного порушника штраф – катастрофа, а для заможного – дрібниці. У Норвегії пропонується концепція «нульового балансу»: дохід від штрафів не повинен перевищувати адміністративні витрати на забезпечення правопорядку. Візуалізація, яка демонструє різницю між підходом «штраф як превенція» та «штраф як фіскальний інструмент». Вона чітко підкреслює, як змінюється суть покарання залежно від мети його застосування. Штраф як превенція: запобігання

порушенням правил, мета – забезпечення правопорядку, чіткі та прозорі правила, відповідність суттєвості порушення.

Штраф як фіскальний інструмент: дохід для поповнення бюджету, мета – виконання фінплану, заплутані та складні правила, покарання навіть за незначні порушення.

Коли штраф стає джерелом поповнення бюджету, він перестає виконувати свою первинну функцію – стримування. За такої моделі виникає системний конфлікт інтересів: посадові особи отримують непрямий стимул до створення надмірно жорстких або навіть нефункціональних правил, аби провокувати порушення й забезпечувати надходження коштів. У результаті правова функція штрафу – бути інструментом превенції – нівелюється, а сам штраф перетворюється із засобу справедливості на механізм фіскального тиску.

Як на мій погляд, у контексті воєнного стану, демографічної кризи та виснаження малого бізнесу, перетворення штрафу на фіскальний інструмент не просто несправедливе – воно потенційно руйнівне для країни. Й ось до чого це може призвести:

1. Відтік підприємців і талантів. Коли мікро- та малий бізнес відчуває себе не партнером держави, а її «жертвою», відбувається масове закриття ФОПів, переміщення в тінь; еміграція фахівців, що втратили сенс вести прозорий бізнес у ворожому середовищі.

Результат: зменшення бази оподаткування, падіння надходжень до бюджету – саме того, що держава хотіла «штрафами» поповнити.

2. Делегітизація державних інституцій. Коли штрафи стають джерелом фіскального тиску, а не захисту порядку – довіра до держави стрімко падає. Суспільство сприймає органи контролю не як наглядачів за безпекою, а як інструмент вибіркового покарання або хабарництва.

3. Виснаження самозайнятого населення. У воєнний час саме малі підприємці забезпечують зайнятість; виробництво базових товарів і послуг; утримання локальних громад. Якщо цих людей перетворити на «мішені» для штрафів – країна втратить один із останніх функціональних ресурсів.

4. Підміна стимулів у держслужбовців. Якщо держорган отримує вигоду (фінан-

сову чи адміністративну) від накладених штрафів, у нього виникає інституційна мотивація створювати складні умови, а не покращувати систему. Це – шлях до бюрократичної інфляції, репресій і корупції.

5. Гальмування економічного відновлення. У повоєнний період економіка потребуватиме свободи, гнучкості та підтримки. Фіскальний тиск через штрафи паралізує бізнес-ініціативу. Як наслідок – відбудова розтягнеться на десятиліття.

Післяслово

Як підсумок сказаному запропоную до вашої уваги та обговорення такий висновок. Штраф у правовій державі – це не інструмент збирання грошей, а прояв справедливості й запобіжник від порушень. Але коли в умовах війни, економічного виснаження та демографічного спаду штрафи перетворюються на джерело фіскального тиску, держава втрачає не лише довіру, а й майбутнє. Така практика – це не реформи, а імітація порядку в обмін на розгублену ініціативу людей, які залишаються на руїнах економіки.

Рекомендації для суспільства та громадського сектору.

1. Переоцінити роль штрафу. Суспільству важливо наполягати на тому, що штраф має бути засобом превенції, а не «інструментом поповнення бюджету». Це має стати частиною публічного дискурсу.

2. Домагатися прозорості. Громадські організації, журналісти та бізнес-об'єднання повинні вимагати: – відкритої звітності про кількість і суму штрафів, – пояснення принципів контролю, – виключення прямих фінансових зацікавлень контролюючих органів у штрафах.

3. Запровадити механізми незалежного моніторингу. Створення публічних платформ, де підприємці можуть ділитися прикладами несправедливого штрафування – дозволить побачити масштаби проблеми й захистити тих, хто зазнає тиску.

4. Ініціювати законодавчі зміни - відокремити штрафні надходження від бюджетів самих контролюючих органів; встановити презумпцію несуттєвості для помилок, які не призводять до втрат бюджету; створити реальну апеляційну процедуру, доступну навіть для мікробізнесу.

5. Підтримувати локальні ініціативи та правову освіту. Підприємці мають знати свої права, вміти їх захищати, а держава – сприймати бізнес не як загрозу, а як партнера відновлення.

Пріоритети цифрової трансформації у сфері судової експертизи

Міністр юстиції України Герман Галущенко та його заступник Андрій Гайченко взяли участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Цифрова ера розвитку судової експертизи: інноваційні технології та штучний інтелект», яка відбулася нещодавно в Одесі.

Конференція була організована Одеським науково-дослідним інститутом судових експертиз Мін'юсту та об'єднала представників провідних експертних установ, університетів, прокуратури, ДБР, СБУ, НАБУ, Національної поліції, судової системи, а також представників правничої та наукової спільноти з усієї України. Як наголосив Герман Галущенко у своєму вільному слові, штучний інтелект відкриває великі можливості для судової експертизи, але водночас остаточне рішення завжди має залишатися за людиною-експертом, адже саме її професійність і відповідальність формують довіру суспільства. «Цифровізація є одним із ключових пріоритетів Міністерства юстиції. Ми впроваджуємо електронні сервіси, аби система юстиції була сучасною, прозорою та орієнтованою на громадян. Вже сьогодні цифрові технології та штучний інтелект стають невід'ємними інструментами сучасної експертизи. Проте успішність їхнього застосування напряму залежить від здатності людини поєднати інноваційні рішення з високими стандартами об'єктивності та неупередженості», – зазначив міністр.

Зі спеціальною доповіддю на конференції виступив заступник міністра юстиції Андрій Гайченко, який окреслив стратегічні перспективи впровадження штучного інтелекту у судово-експертну практику. За його словами, сучасні технології відкривають для правової системи унікальні можливості, проте для їх ефективної ре-

алізації потрібна скоординована робота всієї професійної спільноти. «Ми перебуваємо на порозі безпрецедентних можливостей, які перед нами відкриває штучний інтелект. Інтеграція таких технологій у судово-експертну практику – важливе завдання для всієї професійної спільноти. Лише спільними зусиллями ми зможемо перетворити інновації на реальний механізм зміцнення правосуддя, тож маємо працювати наполегливо й послідовно в цьому напрямі», – зауважив А. Гайченко.

Учасники конференції також обговорили практичні аспекти використання штучного інтелекту в різних видах експертиз – від лінгвістичної та психологічної до криміналістичної й товарознавчої. Окрему увагу було приділено питанням етики, відповідальності за результати, верифікації цифрових доказів та міжнародної співпраці у цій сфері.

Загалом же конференція засвідчила, що динамічний розвиток цифрової ери відкриває для судової експертизи не лише нові технологічні рішення, але й потребує вироблення єдиних підходів до їхнього застосування. Саме завдяки співпраці науковців, експертів і державних інституцій стане можливим формування сучасної й надійної системи судової експертизи, яка відповідатиме викликам часу та очікуванням суспільства.

Підготувала Надія БОНДАРЕНКО,
спеціально для ЮВУ

Втручання в роботу адвоката

Кримінально-правовий захист гарантій адвокатської діяльності: оборона чи наступ?

Про необхідність запровадження нових дієвих механізмів охорони та захисту гарантій здійснення адвокатської діяльності в адвокатському самоуправлінні України говорять вже досить тривалий час. Майданчиками для дискусій на цю тему виступають, у тому числі, національні та міжнародні конференції і форуми адвокатів, на яких висвітлюються складнощі в роботі адвокатської спільноти, чисельні випадки порушення гарантій здійснення такої діяльності з боку, зокрема, окремих представників органів досудового слідства. Багато в чому, в зв'язку з цим, 16.07.2025 р. Верховна Рада проголосувала за законопроект № 12320 від 16.12.2024 року (Голова ВРУ підписав його 22.07.2025 р.), який покликаний удосконалити нормативну базу щодо захисту професійних прав та повноважень адвокатів, зокрема шляхом доповнення її новими нормами та конкретизації існуючих. Наразі остаточна редакція вказаного проекту закону направлена на підпис Президенту України.

У даній публікації молодший юрист практики кримінального права юридичної фірми «АНК» Євген Заркуа висловлює свої міркування щодо низки нових правових положень, які є в цьому документі, та їх значущість в умовах розвитку сучасної системи правосуддя, і які встановлюють додаткові гарантії для адвокатської діяльності.

Заборона ототожнення адвоката з клієнтом

У Пояснювальній записці до тексту законопроекту від 17.12.2024 р., законодавець уточнює, що проблемі захисту немайнових прав адвокатів додає «гостроти» значна кількість кримінальних проваджень, пов'язаних зі збройною агресією російської федерації проти України. І з цим потрібно погодитися, оскільки, як відомо, багато представників збройних формувань держави-агресора наразі відповідають перед законом України за вчинені ними військові злочини на її території, та українські адвокати, зокрема ті, що працюють у системі безоплатної правничої допомоги, здійснюють їх захист у суді, виконуючи, в першу чергу, свої професійні обов'язки. Але, на думку законодавця, участь адвокатів на боці захисту в такій категорії справ часто переуде їх ототожненню з підзахисними, і мова іде не про окремі випадки, а про системну проблему, яка завдає шкоди діловій репутації не тільки окремо взятих адвокатів, а й цілому інституту адвокатури в Україні. Й захист ділової репутації адвокатів, що «вимушено» здійснюють захист осіб, до яких суспільство найбільш войовничо налаштоване становить один із орієнтирів для законопроекту.

У зв'язку з цим зміни, що пропонуються до внесення в Кодекс України про адміні-

стративні правопорушення стосуються як матеріальних, так і процесуальних норм. Передусім пропонується доповнити Кодекс статтею 185-16, яка передбачає відповідальність за публічне ототожнення особою адвоката з його клієнтом. Ототожненням у розумінні статті є будь-яка асоціація (зв'язок), що: створює упереджене ставлення до адвоката; вказує на особисту причетність адвоката до справи клієнта; впливає на незалежний статус адвоката; чинить негативний тиск під час здійснення адвокатської діяльності; порушує гарантії такої діяльності; перешкоджає реалізації прав адвоката, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Варто зазначити, що законодавець робить акцент саме на меті вчинення цього правопорушення. Тому, виходячи зі змісту статті, потрібно враховувати, що дії особи слід кваліфікувати як адміністративне правопорушення в разі, якщо ототожнення адвоката з клієнтом вчинене особою без мети перешкодити виконанню адвокатом передбачених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги особі. За наявності зазначеної мети, тобто «перешкоджання діяльності», вчинення такого діяння авторами проекту закону пропонується розглядати як кримінальний проступок, про що піде мова далі.

Така конструкція цієї адміністративно-правової норми, дає змогу поставити важливе питання: по-перше, чи виступає така суб'єктивна відповідна ознака складу правопорушення, як мета, в цьому випадку визначальною для кваліфікації правопорушення як адміністративно-правового та, по-друге, чи виступає саме мета критерієм відмежування адміністративного правопорушення від кримінального проступку? Ще одне питання, вже більш практичного характеру, полягає в тому, як саме законодавець бачить встановлення дійсної мети вчинення правопорушення, як повинна бути здійснена така процедура? На думку автора, відсутність очевидного та вичерпного відмежування одного діяння від іншого, в першу чергу мети їх вчинення, може в перспективі бути підґрунтям для потенційних зловживань та помилок з боку правозастосовувачів.

Стисло про адмінсанкції та їх застосування

Отже, вчинення описаного адміністративного правопорушення відповідно до тексту законопроекту тягне за собою застосування такої санкції, як накладення на особу штрафу в розмірі від 200 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів (НМД) громадян – для громадян, та від 300 до 400 НМД – на посадових осіб. За наявності факту повторності протягом року з моменту першого притягнення до відповідальності за таке діяння розмір штрафу складатиме від 600 до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повноваженнями на складення протоколів про вчинення такого адміністративного правопорушення, тобто ототожнення адвоката з його клієнтом, законопроект пропонує наділити посадових осіб органів адвокатського самоврядування, зокрема голову ради адвокатів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя та уповноважених радою членів ради адвокатів. Нагадаємо, що категорії правопорушень, стосовно яких перелічені посадові особи мають право складати протоколи, вже закріплено в пункті 9-1 частини першої статті 255 КупАП. За словами голови комітету Верховної Ради з питань антикоруп-

ційної політики, народної депутатки Анастасії Радіної, яка активно протидіяла блокуванню підписання законопроекту Головою Верховної Ради, «ініціюватимуть штрафи самі адвокати» (Публікація А. Радіної в соціальній мережі «Facebook» від 16.07.2025 р. URL: [facebook.com/story.php?story_fbid=24469621739309639&id=100000654583118&mibextid=wwXlfr&rdid=14OVmFzGK9qLHP7J](https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=24469621739309639&id=100000654583118&mibextid=wwXlfr&rdid=14OVmFzGK9qLHP7J)). Розгляд справ про такі адміністративні правопорушення пропонується віднести до підсудності районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, шляхом внесення відповідних змін до статті 221 Кодексу.

Реакція громадськості

Цілком очікувано вказаний проект закону став предметом суперечок не лише серед народних депутатів, а й у громадському просторі. Представники засобів масової інформації наголошують на тому, що запропоновані законопроектом зміни до законодавства в частині заборони ототожнення адвоката з його клієнтом протирічать Конституції та посягають на свободу слова в Україні.

Розуміючи бурхливу реакцію з боку журналістів, слід наголосити на тому, що в Україні діє ціла система законодавчих норм, що охороняють та захищають немайнові права фізичних осіб, зокрема право на повагу до гідності та честі, право на недоторканність ділової репутації тощо. Щодо норм спеціалізованого законодавства, то слід зауважити, що пунктом 16 частини першої статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» прямо забороняється ототожнення адвоката з його клієнтом. Така заборона відноситься до гарантій здійснення адвокатської діяльності. На думку автора запропоновані проектом закону нововведення до Кодексу можна назвати засобом захисту немайнових прав, але більш спеціалізованим та вузько спрямованим, отже тези про положення законопроекту, що «посягають на свободу слова» є досить дискусійними.

Щодо конкретизації положень кримінального законодавства

Тепер детальніше про кримінальне законодавство. Як відомо, статтею 397 чинного КК передбачено кримінальну відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи. За видовою класифікацією таке кримінальне правопорушення визначається як проступок. Як свідчать множинні публікації адвокатів, діяння з боку, зокрема, представників правоохоронних

органів, які містять ознаки узагальненої та неконкретизованої в диспозиції статті об'єктивної сторони зазначеного кримінального правопорушення, не є рідкістю при здійсненні адвокатом захисту особи на різних стадіях кримінального провадження.

Проблема загострюється ще й дією на території України правового режиму воєнного стану та чисельними спірними ситуаціями, що виникають між співробітниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки й адвокатами, які здійснюють надання правничої допомоги особам у відповідних установах (див., зокрема, офіційний сайт НААУ: «Детективи НАБУ вилучили матеріали адвокатури до сьомого». URL: unba.org.ua/news/8100-detektivi-nabuviluchili-materiali-advokats-kogo-dos-e.html; публікація видання «УНН» від 01.04.2025 р.: «НАБУ встановило «прослушку» в офісі столичних адвокатів – безпрецедентне порушення адвокатської таємниці». URL: unn.ua/news/nabu-vstanovylo-proslushku-v-ofisi-stolychnykh-advokativ-bezpretsedentne-porushennia-advokatskoi-taiemnytsi; публікація видання «Суспільне Харків» від 20.06.2025 р.: «Конфлікт між адвокатом та представниками Берестинського ТЦК в Харкові: позиція потерпілого та терцентру комплектування»).

Ці практичні випадки втручання у професійну діяльність адвокатів згадуються не дарма. Саме вони, на думку автора, «виступили» приводом для законодавчого визначення об'єктивної сторони окремих форм кримінального проступку, передбаченого ст. 397 КК, якими законодавець пропонує доповнити диспозицію зазначеної статті.

У Пояснювальній записці до проекту закону законодавець наводить статистику повідомлення особам про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтею 397 КК за останні три роки. Важливо підкреслити, що в жодному зі 107-ми в'язничних протягом 2022–2024 років кримінальних проваджень за фактом здійснення втручання в діяльність адвоката повідомлення особі про підозру здійснено не було. Це, зокрема обумовило й відсутність висновків Верховного Суду щодо практичного застосування статті 397 КК, що також не дає змоги проаналізувати її більш детально. Взагалі, і це потрібно підкреслити, за увесь час існування в Україні «судового реєстру», судами кримінальної юрисдикції було розглянуто лише два кримінальних провадження за ознаками зазначеного кримінального правопорушення, що завершилися ухваленням вироку – один у 2015, і другий – у 2016 роках.

Аналізуючи поточну редакцію статті 397 КК, слід відмітити, що її диспозиція має значну кількість вад, що, в свою чергу, на думку автора, обумовлюють зазначені проблемні аспекти правозастосовної практики. Передусім, диспозиція статті містить узагальнене та неконкретизоване формулювання, що певною мірою ускладнює процес кримінально-правової кваліфікації діяння. Професор Є. Л. Стрельцов у своїй науковій публікації «Кваліфікація – склад кримінального правопорушення – кримінально-правова норма: сумісне та роздільне» (2021 р.) зазначає, що «відсутність необхідного «обсягу» тексту, його неповнота, виключення обов'язкових елементів з тексту норми/статті та інші подібні «експромти» з текстом кримінально-правової норми створюють (можуть створити) зовсім «не райдужні» перспективи у використанні можливостей кримінального права». Оскільки основною складовою процесу кримінально-правової кваліфікації є визначення складу передбаченого кримінальним законом протиправного кримінально-караного діяння, ознаки якого, як зазначає у згаданій публікації Є. Л. Стрельцов, найбільш «тісно» збігаються з ознаками аналізованого діяння, вичерпне та чітке формулювання диспозицій норм особливої частини Кримінального кодексу відіграє «ключову роль» для надання правозастосовувачами точної оцінки діянням особи та уникнення при цьому можливих помилок (Стрельцов Є. Л. Рациональний дискурс про кримінальне право: монографія. Київ: Юрінком Прес, 2024. 468 с., ст. 110-119).

Тому, керуючись метою усунення прогалин та нечітких формулювань у діючому Кримінальному кодексі, законодавець виокремлює низку форм втручання в діяльність адвоката, що визначаються кримінально-караними діяннями. Так, частина перша запропонованої редакції статті передбачає кримінальну відповідальність за «незаконне перешкоджання прибуттю адвоката до суду, органів прокуратури, органів досудового розслідування, на підприємства, в установи, організації незалежно від форми власності, до їх окремих приміщень для здійснення представництва інтересів особи, якій таким адвокатом надається правничка допомога, незаконне перешкоджання зустрічі адвоката з особою, якій надається правничка допомога, а також будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню професійної діяльності адвоката та виконанню його повноважень із здійснення захисту або представництва особи, визначених законами або іншими нормативно-правовими актами».

Частина друга цієї статті визначає окремі форми вчинення згаданого кримінального правопорушення і, на думку автора, є відображенням у кримінальному законодавстві згаданих вище прецедентів порушення гарантій адвокатської діяльності, пов'язаних, у тому числі, з незаконним прослуховуванням розмов адвокатів та отримання доступу до адвокатської таємниці іншими неправними способами.

Норма містить наступний перелік форм такого кримінального проступку: «втручання у будь-якій формі у конфіденційне спілкування між адвокатом (адвокатами) та особою, якій таким адвокатом (адвокатами) надається правнича допомога, у тому числі шляхом прослуховування, перехоплення, фіксації змісту розмов, повідомлень та листування, незаконний огляд, копіювання, вилучення або розголошення зібраних, опрацьованих, підготовлених адвокатом матеріалів (документів), а також незаконний огляд, вилучення та копіювання інформації, яка міститься на технічних засобах і носіях інформації, якими адвокат користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю, проникнення в житло (приміщення, місце роботи адвоката), проведення в них огляду, обшуку чи інших слідчих дій, проведення особистого обшуку адвоката, витребування чи виїмка документів адвоката, а так само будь-які інші умисні дії, що призвели до доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та/або її розголошення, крім випадків, якщо такі дії вчиняються в порядку та у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України». Як відомо з практики, перелічені дії можуть мати комплексний характер, отже, на теоретичному рівні можна зробити висновок, що в цьому випадку такі дії, а точніше їх «сукупність», доцільно розглядати, як продовжуване кримінальне правопорушення.

Зміст даної окремо взятої частини статті містить, умовно кажучи, «натяки» щодо наявності в складі кримінального правопорушення спеціального суб'єкта, тобто службової особи слідчого органу. При цьому частиною четвертою окремо встановлюється кваліфікуюча обставина для призначення додаткового покарання, що передбачає вчинення перелічених вище діянь службовою особою з використанням свого службового становища. До того ж, для вчинення окремих перелічених форм проступку не є обов'язковою наявність в особи спеціального статусу, що дає змогу дійти висновку про загальний характер суб'єкта в складі даного кримінального правопорушення.

Як було зазначено раніше, що для галузевої кваліфікації діяння, що містить ознаки ототожнення адвоката з його клієнтом як адміністративного правопорушення, необхідним є встановлення мети вчинення такого діяння. В той же час за наявності мети перешкодити виконанню адвокатом визначених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги особі такі дії можуть кваліфікуватися, як кримінальний проступок. Відповідний висновок можна зробити з аналізу норми, закріпленої частиною третьою статті, яка встановлює, що кримінально-протиправним діянням також вважається «вплив у будь-якій формі, за винятком дій, передбачених статтями 398–400 цього Кодексу, на адвоката з метою перешкодження виконанню ним визначених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги особі».

Таким чином, стаття все ще не повністю, на думку автора, позбавлена узагальнених формулювань, що залишає простір для певних «варіацій». Тим не менше така її редак-

ція надає їй нового змісту, в першу чергу об'єктивній стороні, що робиться за рахунок аналізу конкретних прецедентів.

Стисло щодо підслідності

У первинних редакціях законопроекту було запропоновано віднести досудове розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК, а також інших кримінально-караних посягань проти адвокатів (ст. 397-400 КК) до підслідності органів Державного бюро розслідувань, що, на думку законодавця, підвищить ефективність та повноту такого досудового розслідування. Відповідні зміни пропонувалися до ч. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу, проте до підписаної Головою Верховної Ради редакції проекту закону така ініціатива включена не була. Ймовірно, законодавець «вагався» щодо того, чи є суб'єкт даного кримінального проступку спеціальним, зокрема службовою особою, що в такому разі відносило б ці дії до суб'єктної підслідності ДБР. Як було зазначено раніше, зі змісту запропонованої законопроектом редакції статті 397 КК можна зробити висновки, що для вчинення окремих форм передбаченого нею кримінального правопорушення не є обов'язковою наявність в особи спеціальних ознак. Таким чином, досудове розслідування таких кримінальних правопорушень за загальним правилом відноситься до підслідності органів Національної поліції.

Замість післяслова

Рівність перед законом та судом є одним з основоположних принципів, що декларуються процесуальним законодавством України, отже, охорона та захист прав адвоката як учасника кримінального провадження є необхідним та важливим аспектом його реалізації та дії. Безумовно, аналізований законопроект покликаний сприятливим чином вплинути на додержання співробітниками правоохоронних органів (і не тільки) гарантій здійснення адвокатської діяльності. При цьому розумне співвідношення випадків їх порушення зі статистикою ухвалених вироків щодо таких справ забезпечується не лише вичерпним та чітким формулюванням положень законодавства, а й стають практикою правозастосування з боку судів та правоохоронних органів, на формуванні якої, сподіваємося, підписання Президентом прийнятої редакції вказаного проекту закону зможе позитивно відобразитися.

Правосуддя в умовах війни

У Києві відбулася прем'єра документального фільму про суддів у період війни

Вісімнадцятого вересня в столичному кінотеатрі «Жовтень» відбулася прем'єра документального фільму «Іменем твоїм: правосуддя в умовах війни», створеного за підтримки Європейського Союзу та ініціативою Проекту ЄС «Право-Justice» у співпраці з Вищою радою правосуддя і Верховним Судом.

Фільм «Іменем твоїм: правосуддя в умовах війни» є важливим кроком до формування довіри до судової влади, адже демонструє професіоналізм і патріотизм суддів, які щодня стоять на захисті справедливості навіть у найскладніших умовах. Стрічка розповідає про суддів, які в умовах повномасштабної війни пішли на фронт, як і тих, хто залишився на службі правосуддя й щодня здійснює судочинство в прифронтових громадах, попри небезпеку, обстріли та повітряні тривоги. Серед героїв фільму судді Олена Ковбій, Олексій Нестеренко, Анастасія Мірошніченко, Юрій Рачкелюк, Олена Дудзенко та Юлія Кулініч, працівники апаратів судів та родичі загиблих суддів.

Після показу фільму відбулося публічне обговорення, модератором якого виступив Володимир Андрієвський. Він акцентував увагу на словах одного з героїв фільму – судді Олексія Нестеренка: «Судова система працює і працюватиме стільки, скільки треба, навіть у найважчих умовах війни».

У свою чергу, голова Вищої ради правосуддя Григорій Усик наголосив, що попри кадровий дефіцит та надзвичайні навантаження, суди продовжують виконувати свою місію: «Я думаю, у суддівському середовищі таких героїв і не забагато, і немало. Але це приклад того, що Феміда має людське обличчя. Пан Нестеренко правильно сказав, що судова система виявляє стійкість навіть у найважчих обставинах. Судді, які сьогодні здійснюють правосуддя, сприймають усі виклики героїчно, незважаючи на обстріли, бомбардування, величезний кадровий дефіцит і навантаження. Вони є тим фундаментом, на якому будується судова влада України».

Говорячи про підвищення довіри суспільства до судової влади Григорій Усик зазначив: «Довіру легко втратити й дуже складно відновити. Її можна вибудувати лише професіоналізмом, щоденною рутинною роботою, якої, на жаль, суспільство часто не бачить. Судді й апарати судів працюють у надзвичайно важких умовах, і наше завдання

зробити так, щоб люди бачили цю роботу і розуміли ціну, яку вона має для країни».

Очільник ВРП також наголосив, що попереду в судовій системі велике оновлення суддівського корпусу: «Приблизно за два роки матимемо на третину оновлений склад суддівського корпусу. Це – судді нової генерації. Це – наш шанс побудувати незалежну, сильну й авторитетну судову владу, яка буде ближчою до людей. Судді не можуть існувати окремо від суспільства, але й суспільство не може існувати без судів». При цьому Григорій Усик наголосив, що такі ініціативи, як цей фільм, надзвичайно важливі – вони демонструють, що за мантиєю стоїть людина з душею, історією та відданістю професії.

Зазначимо й те, що ідея створення фільму належить керівниці Проекту ЄС «Право-Justice» Оксані Цимбрівській, а втілювали ідею сценарист Микола Терельов, режисер-постановник Андрій Калань, виконавчий продюсер Максим Денк та оператор-постановник Олексій Клименко. Додамо також, що серед почесних гостей прем'єри фільму були віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Тарас Качка, голова комітету Верховної Ради України з питань правової політики Денис Маслов, голова Верховного Суду Станіслав Кравченко, заступниця Керівника Офісу Президента України Ірина Мудра; т.в.о. голови Державної судової адміністрації Максим Пампура, Надзвичайний і Повноважний Посол Франції в Україні Гаель Вєсьєр, керівник програм співробітництва Представництва ЄС в Україні Штефан Шльойнінг та інші поважні особи.

Підготувала Надія БОНДАРЕНКО,
спеціально для ЮВУ

Рада схвалила створення двох адмінсудів

Шістнадцятого вересня Верховна Рада ухвалила в цілому Закон «Про утворення Спеціалізованого окружного адміністративного суду, Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду», поданий Президентом України. Дану законодавчу ініціативу підтримали 239 народних депутатів України.

Як вказується, Спеціалізований окружний адміністративний суд та Спеціалізований апеляційний адміністративний суд є вищими спеціалізованими судами, які розглядатимуть винятково адміністративні справи. Вони матимуть загальнонаціональну підсудність. Це означає, що обидва суди займатимуться справами проти вищих органів влади – Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади.

Їх створення відбуватиметься на закладах незалежного конкурсного відбору, контролю доброчесності і компетентності. Завдяки цьому спеціалізовані адмінсуди стануть ефективним інструментом захисту прав, свобод та інтересів осіб у публічно-правових відносинах з державою, принаймні так запевняється.

Кожен громадянин матиме можливість звернутися до Спеціалізованого окружного адміністративного суду, якщо вважатиме, що рішення органу влади чи посадової особи порушує закон або його права. У разі незгоди з ухваленим рішенням він матиме право його оскаржити.

Уточнимо, що ухвалення цього закону є складовою переговорного процесу про членство України в Європейському Союзі. Окрім того, утворення спеціалізованих адміністративних судів в Україні передбачено Меморандумом про економічну та фінансову політику МВФ, Звітом Європейської Комісії щодо України від 30 жовтня 2024 року, Планом України (Ukraine Facility) та Дорожньою картою з питань верховенства права.

Українська приватизація:

чому, як і для кого?

Існує низка причин, які принципово вплинули на процес формування України як демократичної, економічно розвиненої європейської держави. Серед них можна виділити вкрай пізно й неефективно проведenu люстрацію, а також приватизацію, яка здійснила згубний вплив як на економічний стан країни в цілому, так і на формування в ній фатальної та шкідливої для суспільства системи державного управління, правосуддя тощо. Тут слід зазначити, що при проведенні реформ дуже важливе значення має те, хто є ідеологом, автором цих реформ, хто займається їх реалізацією, які цілі, в тому числі приховані, поставлені «директантами», або, як у нашому випадку, ляльководами процесу реформування.

Володимир ДОН,

член Національної спілки журналістів України

Пострадянський варіант

Досвід пострадянських держав свідчить, що приватизація є ключовим, а правильніше, найважливішим елементом переходу від одного соціально-економічного устрою до іншого, до того ж, її здійснення – досить складний і напружений, а в деяких випадках хворобливий процес.

Відповідно до Юридичної енциклопедії приватизація – це зміна державної та іншої форми публічної власності на приватну, тобто відчуження об'єктів загальнодержавної і комунальної власності на користь фізичних та юридичних осіб (Юридична енциклопедія. Київ Видавництво «Українська енциклопедія» 2003. Р. стр.81. 723 с.).

Приватизація є невід'ємною складовою при переході від командної економіки до ринкової в пострадянських та постсоціалістичних країнах, що стали на шлях транзиту. Спрямованість приватизації проявляється насамперед у виникненні поряд із державною приватною власністю на засоби виробництва, створенні конкурентних умов в економічній сфері, що, в свою чергу, підвищує ефективність виробництва та розвиток економіки і сприяє зростанню якості життя громадян. Крім того, під час приватизації держава позбавляється необхідності фінансувати збиткові підприємства.

Відповідно до положень закону про приватизацію державного майна від 4 березня 1992 р., в редакції на дату прийняття (ЗУ «Про приватизацію державного майна» № 2163-ХІІ від 4 березня 1992 року. Втратив чинність 07.03.2018 р.), пріоритетне значення мають абсолютно голослівні й апіорі нездійсненні принципи щодо закон-

ності; соціальної захищеності та рівності прав громадян України у процесі приватизації; повного, своєчасного та достовірного інформування населення про всі дії влади щодо приватизації. Відповідно, декларування того, що пільги на придбання державного майна членами трудових колективів підприємств, що приватизуються; пріоритетне надання громадянам України прав на придбання державного майна; безоплатна передача частки державного майна кожному громадянину України; пріоритетне право трудових колективів на вибір форми власності і придбання майна своїх підприємств були направлені на створення враження, що приватизація здійснюється на користь простих українців.

Варто звернути увагу й на те, що в самому цьому законі відсутнє тлумачення мети приватизації, її основних завдань та очікуваних результатів. Нічого не сказано й про прискорення економічного зростання, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій, пошук ефективного власника, забезпечення конкурентних умов приватизації.

Про це йдеться в Законі «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18 січня 2018 р., який прийшов на заміну попередньому (ЗУ «Про приватизацію державного і комунального майна» № 2269-VIII від 18 січня 2018 року. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text). Але до того часу в державі відбулися докорінні зміни, які вимагали від законодавства, в тому числі й приватизаційного, вирішення зовсім інших завдань. Серед них боротьба з корупцією, подолання кланово-олігархічних ознак, явищ і принципів в національній економіці, реприватизація об'єктів, які були

відчужені з порушенням норм діючого права та інші. Таким чином, новий Закон, як і попередній, не є актуальним, не відповідає вимогам часу і, зрозуміло, не дасть очікуваного результату, що ми і маємо можливість спостерігати сьогодні.

Процес перерозподілу власності: початок

Проголошена свого часу м. с. горбачовим перебудова призвела згодом до минучої зміни державного устрою – системи політичних, економічних, правових, соціальних тощо. відносин у державі, що регулюються Конституцією та іншими законами. На зміну соціалізму прийшов капіталізм. Основна відмінність капіталізму (економічної системи виробництва й розподілу, заснованої на приватній власності, юридичній рівності та свободі підприємництва), від соціалізму (суспільно-політичної системи, заснованої на громадській власності, спрямованої на досягнення загальної рівноправності, соціальної рівності та справедливості) полягає в ставленні до власності на засоби виробництва (Бертран Баді, Дірк Берг-Шлосер, Леонардо Морліно. Political Science: A Global Perspective. SAGE Publications Ltd; Россер Маріана В. та Дж. Барклі-молодший (23 липня 2003 р.). Порівняльна економіка в світовій економіці, що трансформується. MIT Press p. 53. ISBN 978-0-262-18234-8).

Парадоксальність приватизації на пострадянському просторі полягає в тому, що вона здійснювалася не через неминучий еволюційний процес, що був викликаний об'єктивними змінами в суспільних відносинах, а в зв'язку з тим, що керівництвом сср було прийнято рішення про перерозподіл державної та муніципальної власності в приватні руки й у більшості епізодів ці руки не були випадковими. Слід зазначити, що процес переділу власності почав активно реалізовуватися ще в період 1985–1990 років, коли слово «приватизація» було практично невідомо більшості радянських громадян.

«Локомотиви інфляції»

Із метою повернення втрачених завдяки бездарному комуністичному керівництву

країною економічних позицій, цк кпрс створює так звану альтернативну комсомольську економіку. У 1987 року під «чуйним» керівництвом кпрс при цк влксм було створено Координаційну Раду Центрів науково-технічної творчості молоді (ЦНТТМ) з їх відповідним поширенням практично по всю територію радянського союзу. Зазначені центри мали монополіне право проведення операцій з переведення в готівку фінансових коштів (перетворення безготівкових грошей на готівку). При цьому, вказана послуга здійснювалася аж ніяк не безкоштовно і навіть без урахування «пролетарського походження» або єдності ідеологічних поглядів. Ціна становила до 30% від суми, що підлягала конвертації, з яких 5% передавалося старшим товаришам. У комсомольських колах ЦНТТМ у той час жартовливо називали локомотивами інфляції».

На цьому етапі трансформації державного устрою відбулася зміна одного з найважливіших ідеологічних гасел, яке в існуючих реаліях звучало таким чином: «комунізм – для народу, капіталізм – для номенклатури». Приблизно в цей же час замість старої системи привілеїв номенклатури, яка мала «натуральний» характер (квартири, дачі, машини, спецпайки тощо), виникла зовсім нова, яка була заснована на винятковому праві високопоставлених партійних і радянських чиновників отримувати величезні гроші в результаті реалізації принципів капіталізму в умовах соціалістичної держави. Номенклатурі дозволили одержувати прибуток, експлуатуючи та розпоряджаючись суспільною власністю, а також користуючись недосконалістю законодавства та нерозумінням основною масою населення процесів, що відбуваються.

Відаючи належне злочинській винахідливості комуністичних лідерів, неможливо не звернути увагу, що на фоні інфляції, неплатоспроможності вітчизняних підприємств та зuboжіння громадян, цк кпрс було ухвалено рішення про приділення особливої уваги міжнародним економічним відносинам шляхом створення спільних підприємств. У подальшому, для здійснення контролю та управління процесом зі створення та діяльності СП було організовано Асоціацію спільних підприємств.

Номенклатура: старт первісного накопичення капіталу

В Україні, наприклад, зареєстрований у Донецьку в 1989 році кооператив комплексної спеціалізованої медицини, протягом

одного дня став засновником трьох СП і перерахував до їх статутних фондів 50 млн доларів США, суму на той час – фантастичну. Можна з величезною впевненістю стверджувати, що саме з цього часу на пострадянському просторі розпочався процес первісного накопичення капіталу в умовах злочинського радянського режиму, конкретними прикладами якого є наступні. За більш ніж піввікову історію кпрс отримала величезну кількість нерухомості: будівлі обкомів, міськкомів та райкомів партії, будинки політичної освіти, пансіонати, санаторії, спеціальні лікарні, житлові приміщення, готелі тощо, які розташовувалися в найбільш елітних районах населених пунктів. Кошти на утримання цих будівель не економилися, тому, незважаючи на розвал економіки, що почався, вони перебували, практично в ідеальному стані й були обладнані з широким розмахом.

Попит на такі будівлі був дуже високий, що дозволяло їх успішно здавати в оренду та отримувати номенклатурі досить великі доходи, природно, що про жодні податки не могло бути й мови.

Ще одним джерелом доходів номенклатури було пільгове кредитування. Маючи можливість впливати на чиновників державних банків, компартія сприяла отриманню кредитів за низькими, а іноді взагалі за безвідсотковими кредитними ставками, при тому, що загальноприйнята ставка кредитування наприкінці дев'яностих досягала 200%. Є загальновідомим фактом, що в умовах значної інфляції видавати кредити під невеликі відсотки є досить ризикованим, а пільгові чи безвідсоткові кредити – свідомо збитковим, і можливо злочинним.

На цьому фоні особливої популярності набула схема, за якої: сьогодні брався кредит, наприклад, у сумі 500 000 руб. при

ринковій ціні долара США 20,0 руб., що становило 25 000 \$, через центри НТТМ рублі переводилися в готівку і конвертувалися в долари США. А за кілька днів, коли курс піднімався до позначки 25,0 руб. за долар, зазначені 25 000 \$ становили вже 625 000 руб. Таким чином, за кілька днів можна було покласти до кишені майже 125 000 руб. або 5 000 \$, на ті часи – величезну суму.

І це ще порівняно «чесна» схема. Ситуація коли в період 1985 по 1991 роки офіційний курс долара коливався не більше 0,56 – 0,758 рублів за долар США, комерційний курс Держбанку досягав позначки 1,75 руб. за долар, а курс чорного ринку сягав позначки 33 руб. за долар, обтяжені владою та впливом, чиновники заробляли сотні мільйонів доларів на цій різниці курсу чорного ринку та офіційного або комерційного курсу Держбанку, знищуючи національну валюту та економіку держави.

Можна було брати валютний кредит за офіційним курсом, а після конвертації за ринковим повертати рублі знову ж таки за офіційним курсом Держбанку сррр. А якщо не хотілося напружуватися, то можна було просто безкарно не повертати кредит.

Скориставшись необізнаністю та розгубленістю населення, розвалом і знищенням системи управління економікою внаслідок помилкової, а, можливо, й умисної шкідливої політики в реалізації «ідей перебудови», партійні та комсомольські функціонери, що приєдналися до них, із подвоєним ентузіазмом розпочали процес присвоєння загальнонародної власності. В умовах відсутності відповідної законодавчої бази, ефективних інститутів влади та користуючись необмеженим адміністративним ресурсом, абсолютно аморальний процес переділу власності призвів до злиття політичної й адміністративно-господар-

ської номенклатури, що згодом стало прообразом олігархічних кланів, злочинних угруповань тощо.

У цих умовах, у 1987 році, почав стрімко розвиватися процес «номенклатурної приватизації», який полягав у тому, що високопосадовці приватизували державні організації, підприємства тощо, які були в їхньому підпорядкуванні. Таким чином відбувалося перетворення міністерств на концерни, при цьому керівництво міністерства оперативного трансформувалося в керівництво концерну, який реєструвався як акціонерне товариство і до якого за допомогою нехитрих маніпуляцій та махінацій частково або повністю переходили права власності державних підприємств, які колись були підконтрольні відповідному міністерству. Аналогічним способом здійснювалася приватизація банківської системи, коли змінювалася вивіска, власник і, природно, одержувач прибутку, а колектив, будівлі та решта залишалося без змін.

Приблизно ті самі процеси відбувалися й на території, тоді ще союзної Республіки Україна. Як і в Москві, біля витоків переходу державної власності до приватної та щасливими володарями цієї власності були представники української партійної номенклатури, керівники лксм, директорський корпус та профспілкові лідери. При цьому цілком природно, що держава не отримувала з нього ні копійки. Прикладами розкрадання держвласності є завод «Електрон», кондитерська фабрика «Світоч», низка підприємств харчової промисловості тощо.

У зв'язку з розвитком в Україні кооперативного руху (зайнятість становила близько 700 тис. осіб) та створенням СП виникла гостра потреба в певних виробничих потужностях, що згодом призвело

до створення орендних підприємств різного профілю, яких у 1989-му році налічувалося понад 300. У 1990 році на так звані орендні відносини перейшла переважна кількість підприємств (Приватизація: реформа або грабжж народу. 29 жовтня 2012 року. Володимир Ларцев URL: eravda.com.ua/publications/2012/10/29). Наступним кроком було підвищення господарської самостійності та фінансової незалежності підприємств, зниження рівня державного контролю, що дозволило партійній номенклатурі на додаток до влади прихопити ще й величезний економічний «пиріг» – ресурс у вигляді колишньої державної власності. Слід звернути увагу на ще одну дуже важливу деталь – усі вказані вище процеси відбувалися за умов, коли законодавчої бази, яка регламентує процес приватизації, в Україні ще не було. Таким чином те, що відбувалося, мало неправовий характер, що, скоріше, нагадувало масове розкрадання державного майна обмеженим контингентом допущених до цього свавілля представників колишньої радянської партійної номенклатури та співтоваришів, що приєдналися до них.

На даному етапі перед комуністичним керівництвом стояла одна мета – пересадити партійну номенклатуру з партійних крісел у крісла керівників підприємств, вжитися в образ власника, змінити політичну посаду на крісло бізнесмена. Державні ресурси переходили до рук приватного власника. Але коли процес роздержавлення почав набирати оберти, республіканська номенклатура побачила загрозу того, що дерібан здійснюватиметься зверху через центральну політичну владу в Москві, а не в Києві. У цій ситуації й виникло рішення про негайне здобуття суверенітету, щоб відвадити від української годівниці московських колег.

Приватизація в Україні. Етапи, методи

За цих умов бюрократія спонтанно зайняла політичну нішу, що звільнилася від Комуністичної партії. Не маючи ні розвинутої ідеології, ні інших атрибутів політичної влади, за фактичної відсутності контролю з боку суспільства бюрократія стихійно приватизувала державні повноваження і спрямувала розвиток країни на реалізацію власних внутрішніх інтересів. Це знайшло відображення в гіпертрофічному розвитку «хабаромістких» державних функцій і скороченні «нехабаромістких» (докладніше див.: Пасхавер А. Перспективи частного підприємництва в Україні: бюрократія проти капітала. Зеркало неділи. № 25. 1999). /Пасхавер О. Українські реформи, або приватизацію ніхто не любить. URL: zn.ua/ukr/property/ukrayinski_reformi_abo_privatizatsiyu_nihto_ne_lyubit.html).

Водночас у період 1991–1992 років перед українськими владними елітами стояло куди більш амбітне завдання ніж забезпечення власного режиму влади. Приватизація радянської індустріальної спадщини та особливості пострадянського капіталізму призвели до величезного розшарування між привілейованим станом одержувачів та істотно збіднілим у ході економічної кризи (1991–1996 рр.) населенням (Aslund A. How Capitalism Was Built: Transformation of Central and Eastern Europe, Russia, Caucasus, and Central Asia. Cambridge, 2013. 355 page. [nozmi.spilnotv.com/books/hist/ua/\[Anders_Aslund\]_How_Capitalism_Was_Built_The_Tran\(BookFi.org\).pdf](http://nozmi.spilnotv.com/books/hist/ua/[Anders_Aslund]_How_Capitalism_Was_Built_The_Tran(BookFi.org).pdf)). Крім контролю над економікою, ці «рентоодержувачі» здобули владу як над державними, так і над кримінальними структурами, утворивши клани та патронажні мережі (Мінаков М. Століття української політичної системи. politcom.org.ua/stoletie-ukrainskoj-politicheskoy-sistemy).

Більше того, головним мотивом цих старих-нових власників було саме придушення ринкових механізмів, потенційно загрозливих для їхніх позицій. У результаті конкурентний відбір в Україні протягом тривалого часу був значною мірою придушений (О. Білоцерківець, М. Голованенко, В. Дубровський, Т. Шигаєва. Звіт про результати досліджень по проєкту: «Соціально-економічні наслідки приватизації державного майна в Україні: перші десять років». Центр соціально-економічних досліджень CASE-Україна Стр. 49. cost.ua/content/uploads/2020/09/

Sotsialno-ekonomichni-naslidki-privatizatsiyi-derzhavnogo-majna.pdf). Яскравим, але не поодиноким, прикладом цього є абсолютно безглузде застосування мит та акцизів на імпорتنі авто з метою, нібито, підтримки вітчизняного автовиробника – АвтоЗАЗ, лобістом якого був його власник народний депутат Таріел Васадзе.

Розвиток стійких угруповань навколо патронів-олігархів, що почався в дев'ястих, згодом призвів до об'єднання політиків, бюрократів, парламентарів, суддів, прокурорів, керівників місцевого самоврядування, фінансистів, промисловців, кримінальних підприємців та авторитетів, а також медіа-компаній, партійних фондів, благодійних фондів, громадянських рухів. Ці клани оформлялися як своєрідні «владні піраміди». І якщо в росії та білорусі перемогли одноосібні вертикальні утворення, то в Україні останні тридцять років пройшли в конкуренції та кооперації кількох окремих «пірамід» (Генрі Е. Хейл. Націоналізм та цинізм у політиці: чи є протиріччя? ponarseurasia.org/wpcontent/uploads/attachments/hale_counterpoint2.pdf).

Приватизація як форма роздержавлення

З іншого боку, розвиток згаданих вище подій можна охарактеризувати як роздержавлення – процес ліквідації державного монополізму, формування багатоукладної економіки, її децентралізації, звільнення держави від невластивих їй функцій виробництва продукції, товарів та послуг неадміністративного характеру. В нашому випадку приватизацію слід розглядати як одну з форм роздержавлення. При цьому виникає абсолютно логічне питання – чому таке роздержавлення повинно здійснюватися виключно в злодійський спосіб? Таким чином, під приватизацією слід розуміти процес продажу чи передачі приватним особам (інвесторам) державної чи громадської власності.

Приватизація майна державних підприємств – процес відчуження майна, що перебуває в державній чи комунальній власності приватним (юридичним та фізичним) особам. Відповідно до Закону «Про приватизацію майна державних підприємств» №2164-ХІІ 2164-12 від 04.03.1992 року (у редакції 1992) – приватизація майна державних підприємств України (далі – приватизація) – це відчуження майна, яке перебуває в загальнодержавній, республіканській (Автономної Республіки Крим) та комунальній

власності, на користь фізичних та недержавних юридичних осіб. У зв'язку з цим, якщо підходити до процесу приватизації виключно формально, то можна стверджувати, що приватизація в Україні офіційно розпочалася після набрання чинності відповідним Законом, тобто в березні 1992-го.

На той час партійна номенклатура еволюціонувала до спільнот, які можна класифікувати наступним чином: високопосадовці нової влади незалежної України; керівники органів місцевого самоврядування, місцевих адміністрацій, центральних органів виконавчої влади, «червоні директори», керівники та співробітники силових структур, члени кримінальних угруповань. У ряді випадків це були представники не першого, а іноді й не другого, ешелону радянсько-партійної номенклатури, які не володіли потужною фінансовою підтримкою та глибоким розумінням процесів, що відбуваються. Цей чинник, а також відсутність чітких політичних та економічних цілей призвели до того, що процес приватизації в Україні затягнувся на десятиліття та набув цілої низки негативних рис.

Отже, приватизація стартувала і, починаючи з 1992 року по теперішній час, пройшла декілька різних за результатами, методами та способами реалізації етапів. Єдиною загальною рисою всіх цих етапів було позбавлення законних прав громадян України на отримання їхньої частини державного майна. На думку низки фахівців, в Україні можна виділити такі основні етапи приватизації: підготовчий етап (1989 – жовтень 1991 рр.); мала приватизація (1992 – 1994 рр.) – приватизація малих підприємств трудовими колективами шляхом укладання договорів оренди з наступним викупом чи безпосередньо викупом; масова приватизація (1995 – 1998 рр.) – приватизація малих, середніх і великих підприємств із викорис-

танням ПІС (приватизаційних майнових сертифікатів) і КС (компенсаційних сертифікатів) для широкого залучення населення до придбання акцій підприємств; фінансова приватизація (з 1999 р.) – шляхом реалізації індивідуальних процедур залучення стратегічних інвесторів (Падалка С. С. Приватизація в Україні у системі відносин: влада, громадянське суспільство, особистість. 1991–2010 роки (Інститут історії України НАН України. С. 112. URL: history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6441-0/7.pdf). При цьому етапі, особливо період 2003–2004 рр. характеризується як етап прискореного розпродажу державного майна бізнес-групам та чиновникам, наближеним до влади, і є початком кризи приватизаційного процесу в зв'язку з його криміналізацією (Українська приватизація: перспективи та пріоритети. Аналітична доповідь та матеріали круглого столу. Я. А. Жаліло та ін. за загальною редакцією В. Є. Воротіна. К.: НІСД, 2008, 58 с. pmguinfo.dp.ua/images/documents/privatizaciya/ukr_privatizacija.pdf).

Незважаючи на різний час проведення етапів, відмінності в об'єктах приватизації, її мети та завдання, всі ці етапи поєднує одна найважливіша складова – позбавлення громадян України можливості впливати на процес роздержавлення для досягнення об'єктивних та справедливих цілей. Приватизація стала основою формування України, як олігархічної держави, бананової республіки в центрі європейського континенту. Керівники України взяли до уваги той факт, що громадян у державі багато, а власності мало, на всіх не вистачить, а своя сорочка, як то кажуть..., та й укорінений радянський принцип «що охороняю, те й маю», виявився надзвичайно живучим і в нових економічних умовах.

(Далі буде...)

Реформа оренди землі:

стане простіше чи постраждає прозорість ринку?

Авторка статті аналізує законопроект № 13663, яким пропонується спростити процедуру внесення змін до договорів оренди землі. У Верховній Раді 20 серпня зареєстровано законопроект № 13663, який може суттєво змінити «правила гри» на ринку оренди землі. Суть його проста: державна реєстрація буде обов'язковою лише у випадках, коли змінюється строк дії договору оренди, а всі інші зміни – наприклад, розмір орендної плати, порядок розрахунків або умови використання землі – можна буде оформлювати без додаткової реєстрації, якщо право оренди вже зафіксоване в реєстрі.

Валентина СЛОБОДИНСЬКА,
адвокатка

Юридична визначеність та усунення судових суперечностей

Це – ключова мета й найвагоміша перевага проекту закону. На сьогодні існує пряма суперечність у висновках вищих судових інстанцій. Так, Верховний Суд у складі палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду у постанові від 16.03.2020 р. у справі № 922/1658/19 дійшов висновку, що підлягає державній реєстрації лише саме виникнення речового права – права оренди земельної ділянки та його строк, а не умови договору оренди землі, зокрема такі, як розмір орендної плати.

Разом із тим, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду в постанові від 28.03.2024 року в справі № 160/240/23 дійшов висновку, що додаткова угода до договору оренди підлягала державній реєстрації. За встановлення в судовому процесі обставин відсутності факту державної реєстрації додаткової угоди до договору оренди земельної ділянки в сто-

рін цієї додаткової угоди не виникли права та обов'язки, які обумовлені нею.

Законопроект, про який іде мова, чітко встановлює, що державній реєстрації підлягає лише зміна строку дії договору. Це створює єдине та зрозуміле правило для всіх учасників ринку, усуваючи правову невизначеність.

Для сторін договору спрощується процедура внесення змін. У разі прийняття цього закону не потрібно буде звертатися до державного реєстратора, готувати пакет документів та сплачувати адміністративний збір за кожну зміну, що не стосується строку договору. Будь-які корективи можна буде внести шляхом підписання простої письмової угоди. Це зменшує бюрократичне навантаження та економить час і кошти.

Прискорення вступу змін у дію

Відповідно до Цивільного кодексу України, зміни до договору набирають чинності з моменту досягнення домовленості, якщо інше не встановлено договором. Скасування

обов'язкової реєстрації для більшості змін дозволить застосовувати цей принцип безпосередньо. Нові умови (наприклад, змінена орендна плата) почнуть діяти відразу після підписання додаткової угоди, а не після тривалої процедури державної реєстрації.

Разом із тим є в законопроекті і свої недоліки та потенційні ризики. Ідеться, зокрема, про зниження прозорості та ризики для третіх осіб. Державний реєстр речових прав на нерухоме майно є основним джерелом достовірної інформації про об'єкт. Якщо зміни щодо орендної плати, обмежень чи інших важливих умов не будуть реєструватися, це може створити проблеми для:

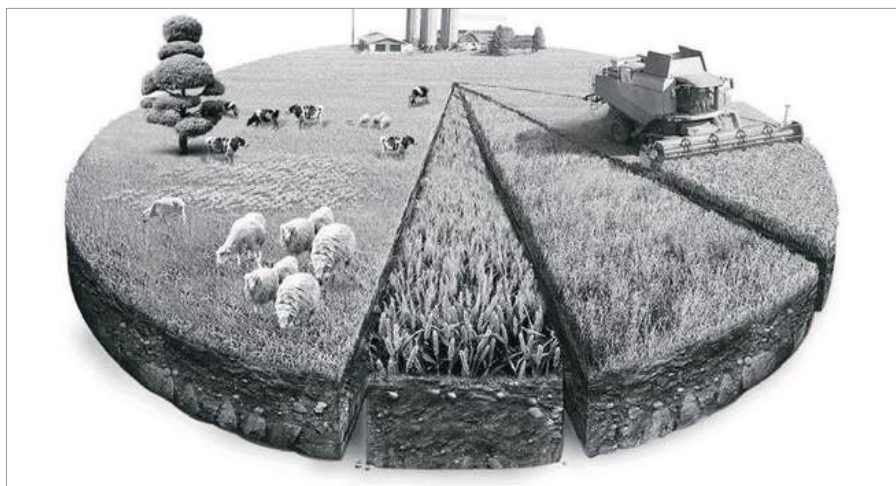
- банків і кредиторів. Так, при передачі права оренди в заставу банк не зможе перевірити в реєстрі актуальний розмір орендної плати, що впливає на оцінку ліквідності активу.

- покупців земельної ділянки – новий власник, купуючи землю, бачитиме в реєстрі лише базові умови договору, тоді як реальні фінансові зобов'язання можуть бути іншими.

Друга проблема – ускладнення податкового адміністрування. Справа, що стала поштовхом до розробки цього проекту закону, стосувалася саме нарахування податкових зобов'язань з орендної плати. Податкові органи для перевірки правильності сплати податків часто покладаються на дані державних реєстрів. Якщо інформація про розмір орендної плати в реєстрі буде застарілою, це може ускладнити контроль.

Серед ризиків запровадження цих новацій експерти називають і зменшення прозорості цих відносин. Державна реєстрація забезпечує публічність і доступність інформації про умови договору. Скасування обов'язкової реєстрації для більшості змін зменшує прозорість орендних відносин, що може бути критичним, особливо у випадку оренди земель державної та комунальної власності.

Враховуючи все вищевикладене, на мою думку, запропонований законопроект є логічним кроком у напрямку дерегуляції та спрощення орендних відносин. Він зменшить кількість бюрократичних процедур і встановить єдині правила для реєстрації змін.

Ваші гроші, ваше майбутнє:

чому важливо перемогти фінансові злочини в державному секторі?

Корупція в державному секторі. Як бізнес, державні службовці та громади можуть вирішити цю проблему?

Акім КІБНОВСЬКИЙ,
фахівець з комплаєнсу,

корпоративної відповідальності та антикорупційних ініціатив,
Compliance Officer у Фонді Міжнародної Солідарності

Гадаю усім зрозуміло, що питання боротьби з фінансовими злочинами в державному секторі виходять далеко за межі професійної дискусії – йдеться про захист ресурсів, які формують основу нашого майбутнього та суспільного інтересу. Це кошти платників податків, а отже – кожного з нас.

У приватному секторі комплаєнс у сфері протидії шахрайству та корупції найчастіше розглядають як інструмент забезпечення дотримання законодавчих вимог, уникнення санкцій, мінімізації штрафів і захисту ділової репутації. В ділових колах, на жаль, досі існує суперечлива думка, що корупція може сприяти укладанню угод, та розглядати цю тезу сьогодні не будемо.

У державному секторі, однак, пріоритетом є вирішення питань суспільного значення: будівництво лікарень, забезпечення армії, надання якісної освіти та розвиток місцевих громад. Незалежно від того, чи надходить допомога від міжнародних організацій, чи з національних фондів джерело фінансування одне й те саме – кошти платників податків, розподілені в душі солідарності. Саме тому корупція в органах державної влади, у системі національної безпеки чи в неурядових організаціях – це не абстрактна проблема, а пряме вилучення ресурсів з економіки (яку фінансують громадяни) та шкода найбільш вразливим верствам населення.

Роль державних службовців. Фінансові злочини безпосередньо впливають на якість життя громадян. Державні службовці – особливо ті, хто має управлінські навички, можуть відіграти ключову роль у протидії цим явищам. Багато хто обираючи цю професію, керується прагненням робити значущу та корисну для суспільства роботу. Розвиваючи навички в комплаєнсі та поглиблюючи розуміння етичних практик – на додачу до своєї професійної компетенції, – вони можуть зробити вагомий внесок у спільну місію захисту публічних коштів. Варто залучати експертів з комплаєнсу в свої організації для проведення цільових програм навчання, брати участь в тематичних вебінарах та заохочувати вивчати співробітників спеціалізовані матеріали для виявлення і запобігання корупційним ризикам у державному секторі та публічних закупівлях.

Чому бізнесу також варто дбати про корупцію в державному секторі? Окрім того, що бізнес є одним із найбільших платників податків, він також має бути зацікавлений у збереженні чесної конкуренції та прозорих правил у сфері публічних закупівель. Кожна компанія, яка бере участь у тендерах, повинна бути впевнена в об'єктивності процесу. Будь-які ознаки дискримінаційного ставлення до пропозицій або порушення процедур мають викликати реакцію та ставати предметом публічного обговорення.

Системний підхід як ключ до успіху. Ефективна система комплаєнс-менеджменту (eng. Compliance Management System, CMS) у державному секторі – це не формальність, а стратегічний інструмент для зміцнення довіри партнерів і донорів, захисту репутації та своєчасного виявлення ризиків. Детальніше цю тему я розглядаю в іншій публікації (за посиланням).

Утім відповідальність не повинна лежати виключно на фахівцях з комплаєнсу чи керівництві. Це обов'язок кожного працівника організації – сприяти захисту критично важливих ресурсів і гарантувати, що вони використовуються на благо суспільства, а не відводяться через корупцію чи інші зловживання. Від цього залежить стійкість економіки, якість інфраструктури для розвитку чесного бізнесу. Це також формує середовище, в якому ми живемо, та створює умови для процвітання справедливої конкуренції. Головне пам'ятати: кожен із нас має бути зацікавленим у тому, щоб публічні кошти витрачалися етично та відповідально.

Утім відповідальність не повинна лежати виключно на фахівцях з комплаєнсу чи керівництві. Це обов'язок кожного працівника організації – сприяти захисту критично важливих ресурсів і гарантувати, що вони використовуються на благо суспільства, а не відводяться через корупцію чи інші зловживання. Від цього залежить стійкість економіки, якість інфраструктури для розвитку чесного бізнесу. Це також формує середовище, в якому ми живемо, та створює умови для процвітання справедливої конкуренції. Головне пам'ятати: кожен із нас має бути зацікавленим у тому, щоб публічні кошти витрачалися етично та відповідально.

«Український мартиролог XX століття»

Відповідний інформаційно-пошуковий проект жертв політичних репресій на сьогодні налічує 150 тисяч історій – деталі від Мін'юсту.

В Україні днями презентували підсумки п'ятирічного проекту «Український мартиролог XX ст.» про постраждалих від репресій. Про це інформує Міністерство юстиції. Як говорити загалом, то «Український мартиролог XX ст.» – це інформаційно-пошуковий інтернет-проект, що розміщений на офіційному вебпорталі Державної архівної служби України та містить інформацію про постраждалих від репресій 1920-1950 років: фотопортрет або кілька фотографій людини, її ім'я та характеристику роду занять, дат народження і смерті, відомості щодо реабілітації, посилання на архів, де зберігаються архівно-слідчі справи та інші дотичні матеріали. «База даних проекту, яка постійно поповнюється новою інформацією, є загальнодоступною й забезпечує централізований інтелектуальний доступ до архівних документів про політичні репресії на території України», – йдеться в повідомленні. За майже п'ять років від дня запуску вказаного проекту кількість доступних записів про репресованих осіб збільшилася в шість разів і сьогодні дорівнює 150 тисячам історій жертв тоталітарного режиму.

За словами голови Державної архівної служби Анатолія Хромова, особливість «Українського мартирологу XX ст.» в порівнянні з іншими подібними проектами в тому, що під час його реалізації до уваги береться інформація не лише з архівно-кримінальних справ, а й з інших, непрофільних архівів – літературно-мистецьких, різного роду іноземних тощо.

Нагадаємо, що після прийняття у 1991 році Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» почали складатися регіональні та тематичні бази даних щодо репресованих. Нині вони існують практично у всіх державних архівах, які прийняли на зберігання архівно-слідчі справи та інші документи, дотичні до політичних репресій.

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Прикраси на мільйони

Їх виявили в дружини екс-податківця Євгена Бамбізова.

Днями Катерина Бамбізова поспіхом закрила профіль в Instagram, де демонструвала дорогий одяг Balmain, ювелірні прикраси Cartier та відпочинок у готелях за понад \$600 на добу. Це сталося після того, як Служба безпеки України затримала колишнього очільника Офісу великих платників податків Євгена Бамбізова, відомого через участь у ПДВ-схемах та справі Курченка.

За офіційними деклараціями Бамбізов залишався «бідним чиновником» із річними доходами до 80 тисяч грн. Водночас на дружину оформлювалися квартири, машини та мільйони готівки. До всього, як повідомлялося ЗМІ, колишнього високопосадовця податкової служби Євгена Бамбізова, підозрюваного в організації масштабного конвертаційного центру з обігом понад 1,5 млрд гривень, не так давно суд відправив під варту. Водночас йому визначили альтернативу у вигляді застави – 119 млн гривень.

Облаштували набережну замість забудовника

Екс-керівникам КП «Плесо» (КМДА) оголошено про підозру в тому, що замість приватного столичного забудовника вони оплатили облаштування набережної за 130 млн грн бюджетних коштів, повідомляє Офіс Генпрокурора.

Про підозру повідомлено колишньому виконувачу обов'язків генерального директора та екс-заступнику начальника відділу проектування й підготовки будівництва комунального підприємства «Плесо» в зловживанні службовим становищем.

За вчинене правопорушення підозрюваним загрожує покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 6 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до 3 років та штрафом.

■ ТРЕНІНГ

Право на справедливість без бар'єрів

Дванадцятого вересня Національна школа суддів провела у Львові тренінг «Безбар'єрний доступ до правосуддя як елемент реалізації прав людини. Комунікаційно-психологічні особливості спілкування з вразливими особами» – для працівників апаратів судів, організований у співпраці з Благодійним фондом «Право на захист».

Із вітальними словами до учасників навчання звернулись заступниця директора Львівського регіонального відділення НШСУ Тетяна Аїлінчій, голова Польового офісу УВКБ ООН (місто Чернівці) Катерина Савицька та старший юрист з регіональної координації БФ «Право на захист» Віталій Карпенко. З-поміж викладачів відзначимо – суддів-тренерів Віру Олійник та Євгена Нестеренка, старшу фахівчиня з питань психосоціальної підтримки БФ «Право на захист» Олену Цицунькову та юристок з питань внутрішньо переміщених цього фонду Вікторію Пономаренко та Лілію Ластовиченко.

Головною темою обговорення став доступ до правосуддя для учасників бойових дій,

потерпілих і свідків кримінальних злочинів, жертв домашнього та гендерно зумовленого насильства. Також обговорювалися питання особливостей комунікації зі «складними» відвідувачами суду. Формат тренінгу передбачав живе спілкування, що дало змогу учасникам активно долучитися до обговорення кейсів, ставити уточнювальні запитання та ділитися власним досвідом роботи з внутрішньо переміщеними особами.

■ СУДДІВСЬКА ОСВІТА

Міжнародне кримінальне**запрацював «Хаб знань»**

Восьмого вересня в Києві Інститут Ассера в межах програми «Відновлення Вгідності та справедливості в Україні» спільно з Консультативною місією ЄС (КМЕС) офіційно запустили Хаб знань з міжнародного кримінального права для судової системи України.

Метою ініціативи є налагодження безпосередньої співпраці з українськими суддями для подолання розриву між національною судовою практикою та міжнародною правовою експертизою. Хаб забезпечуватиме доступ до авторитетних джерел інформації, методичних орієнтирів і професійних спільнот. Як зазначила керівниця проекту Інституту Ассера Габрієле Хлевіцкайте: «Хаб знань є не лише зібранням правових ресурсів, а й інституційним механізмом, покликаним сприяти доступу до правосуддя через партнерську співпрацю. У тісній взаємодії з Консультативною місією ЄС, Національною школою суддів, українськими судами та суддями ми прагнемо відповідати на актуальні потреби судової системи, водночас заклада-

ючи довготривалі засади для забезпечення відповідальності за міжнародні злочини та зміцнення верховенства права в Україні, в тому числі з огляду на перспективу після завершення збройного конфлікту».

Україна нині стикається з масштабним викликом у забезпеченні притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. Українські судді, які відіграють ключову роль у цьому процесі, зіштовхуються з правовими, практичними та інституційними перешкодами на шляху до поглиблення знань і послідовного застосування норм міжнародного гуманітарного, міжнародного кримінального права та права у сфері прав людини в межах національних судових проваджень.

■ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ

Правосуддя, дружнє до дітей:

на Львівщині відкрили центр Barnahus

Правосуддя за найкращими європейськими стандартами та дружнє для дітей має бути доступним у кожному куточку України, щоб якнайкраще захистити інтереси дитини. Це один із пріоритетів діяльності уряду та Міністерства юстиції України.

Про це заявив заступник міністра юстиції України, голова Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх Олександр Банчук під час прес-конференції, присвяченій відкриттю центру Barnahus у Львівській області. За його словами, відкриття кожного такого центру є результатом величезної синергії різних інституцій – органів влади, правосуддя, громадських організацій та міжнародних партнерів, які фінансово підтримують проєкт. Адже імплементація європейських стандартів під час війни є неабияким викликом. «Забезпечити захист прав дитини – ключове завдання всіх органів правосуддя. Здійснюючи слідчі дії, кожен учасник цього процесу повинен передусім дбати про інтереси дитини. Завдяки моделі Barnahus ми можемо проводити допит дитини лише один раз.

Можемо надавати психологічну підтримку як дітям, так і їхнім близьким. І мені приємно, що попри воєнні виклики нам вдається відкривати нові такі центри, кількість яких у регіонах зростає. Адже правосуддя, дружнє для дітей, має бути доступним у кожному куточку України, аби якнайкраще захистити інтереси дітей. Це – один із пріоритетів діяльності уряду», – зазначив О. Банчук.

У згаданій пресконференції також взяли участь представники Львівської ОВА та обласної ради, посольства Ісландії в Республіці Польща, ЮНІСЕФ в Україні, Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я», Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Верховного Суду, офісу омбудсмена, Координаційного центру з надання правничої допомоги.

право стало доступнішим:

для українських суддів

Відносна новизна здійснення правосуддя в справах про міжнародні злочини, в поєднанні з обмеженнями національного законодавства, вимагає від суддів точного тлумачення та застосування положень про воєнні злочини, закріплених у міжнародних договорах і звичаєвому міжнародному праві. Це зумовлює потребу у ґрунтовній експертизі в галузі міжнародного права, яку багато суддів усе ще продовжують формувати. Тож створення Хабу знань з міжнародного кримінального права якраз і покликане подолати цю прогалину.

До сьогодні не існувало інституційно оформленої структури, здатної забезпечити українську судову систему сталим доступом до спеціалізованої експертизи, механізмів професійного обміну досвідом у форматі peer-to-peer, а також до систематизованих правових ресурсів у сфері міжнародного кримінального права. Наявні ініціативи –

як академічні, так і міжнародних організацій – здебільшого відзначаються фрагментарністю, відсутністю системної узгодженості з потребами національних суддів або ж орієнтованістю переважно на міжнародну аудиторію.

Заступниця начальника відділу підготовки викладачів (тренерів) Тамара Закревська, яка представляла на презентації Хабу НШСУ, наголосила на низці важливих освітніх ініціатив, реалізованих упродовж останніх років у співпраці з Інститутом Ассера. Як було наголошено, створення й запуск цього Хабу є важливим кроком для зміцнення потенціалу українського правосуддя в умовах триваючого збройного конфлікту, а також у процесі масштабних розслідувань і судових проваджень у справах про міжнародні злочини.

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

На Хмельниччині судитимуть экс-прокурора

На підставі підроблених документів колишній керівник Хмельницької обласної прокуратури безпідставно отримував пенсійні виплати упродовж кількох років.

Правоохоронці завершили досудове розслідування та скеровано до суду обвинувальний акт стосовно колишнього керівника Хмельницької окружної прокуратури та члена Кам'янець-Подільської міжрайонної медико-соціальної експертної комісії. Про це повідомив Офіс Генерального прокурора. Як зазначається, керівник прокуратури, не маючи на те жодних підстав, у змові з посадовими особами медико-соціальної експертної комісії протиправно домігся встановлення йому II групи інвалідності. На підставі підроблених документів він безпідставно отримував пенсійні виплати упродовж кількох років. Загальна сума незаконно отриманих коштів – понад 1 млн грн.

До кримінальної відповідальності притягнуто і члена МСЕК, який сприяв у підробленні медичної документації та ухваленні незаконного рішення. Водночас за ініціативи Генеральної інспекції прокурора було притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Рішенням КДКП його звільнено з посади прокурора. Обвинувальний акт за обвинуваченням колишнього керівника прокуратури у шахрайстві в особливо великих розмірах та члена МСЕК у службовому підробленні скеровано для розгляду до Кам'янець-Подільського міськрайонного суду.

Польща вимагає репарацій

Король Навроцький заявив, що як президент Польщі беззастережно вимагає репарації від Німеччини «заради спільного блага» за завдані кривди під час Другої світової війни.

Про це повідомляє РАР. «Щоб побудувати партнерство, засноване на правді та добрих відносинах, ми маємо вирішити питання про репарації від Німеччини, які я, як президент Польщі, беззастережно вимагаю заради спільного блага. Репарації не стануть альтернативою історичній амнезії, але Польща, як держава на передовій, як найважливіша країна на східному фланзі НАТО, потребує справедливості, правди та зрозумілих відносин з Німеччиною, і їй потрібні репарації від німецької держави», – заявив К. Навроцький під час урочистостей із нагоди 86-ї річниці початку Другої світової війни. Він також закликав уряд підтримати вимогу про репарації від Німеччини. «Я вірю, що прем'єр-міністр і польський уряд зміцнять голос президента на міжнародній арені, і ми разом із нашими західними сусідами збудуємо наше справді безпечне майбутнє», – додав Навроцький.

Ордер для Асада

Ордер пов'язаний із бомбардуванням 2012 року, в результаті якого загинули двоє журналістів.

Франція видала ордери на арешт експрезидента Сирії Башара Асада та шести інших колишніх чиновників за бомбардування міста Хомс 22 лютого 2012 року, яке перебувало під контролем повстанців. Про це повідомляє FRANCE 24. Правозахисні групи заявили, що ці ордери відкривають шлях до суду у Франції за воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні режимом Асада.

Як вказується, в результаті обстрілу загинули журналістка американського походження Марі Колвін та позаштатний французький фотожурналіст Ремі Охлік, британський фотограф Пол Конрой, французька репортерка Едіт Був'є та сирійський перекладач Ваель Омар отримали поранення. Цей обстріл розслідується французькою судовою системою як потенційний злочин проти людяності, а також як воєнний злочин.

Орбан бореться за вето:

чи вдасться заблокувати схему фінансування України?

Представники Орбана не могли ані брати участь у голосуванні, ані накладати вето на рішення про виділення коштів на допомогу Україні. У 2025 році питання заморожених російських активів знову опинилося в центрі уваги ЄС. На тлі послаблення підтримки США дискусії загострили й внутрішні суперечки, зокрема через «особливу» позицію Угорщини.

Софія КОСАРЕВИЧ,
аналітикиня Центру Дністрянського

Доля росактивів

Будапешт, який вважають чи не найбільш дружнім до кремля урядом ЄС, від початку повномасштабного вторгнення РФ створював перепони для Брюсселя в підтримці України, блокуючи кілька пакетів допомоги, а також опираючись санкціям проти Росії та уповільнюючи переговори Києва про вступ до ЄС. Проте цього разу уряд Віктора Орбана спрямував свої зусилля на долю російських активів. Ідеться про резерви російського Центробанку на суму понад \$200 млрд, заморожених у європейських депозитаріях, які щороку приносять \$3–5 млрд доходу. Як відомо у 2024 році лідери ЄС вирішили спрямувати 99,7% цих доходів до Європейського фонду миру (ЄФМ) для використання на допомогу Україні. У відповідь Будапешт намагається поставити під сумнів легітимність такого підходу. Угорський уряд навіть подав позов до Суду ЄС проти Європейського фонду миру та Ради ЄС через рішення щодо російських активів.

Права без обов'язків

Доволі стисло викладені вимоги Угорщини стосуються одразу двох рішень. Першочергово Будапешт оспорює рішення керівного комітету Європейського фонду миру від 26 лютого 2025 року. Ним було визначено, що майже весь другий транш доходів, отриманих від управління замороженими активами Центрального банку РФ, буде спрямовано на підтримку України – зокрема, на військову допомогу.

Процедурно рішення комітету містило особливість – було визначено, що Угорщина не кваліфікувалася як «держава-член,

що робить внесок» (Contributing Member State). Логіка полягала в тому, що Угорщина не брала участі у фінансуванні цього траншу, а отже, не могла брати участі ані в голосуванні щодо його використання, ані накладати вето на це рішення. Такий підхід цілком відповідає внутрішнім процедурним правилам Фонду і ширшій логіці Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), яка передбачає, що рішення про витрати за конкретними заходами ухвалюють держави, які фактично забезпечують свою участь через його фінансування. Така логіка унеможлиблює ситуацію, коли країна, яка не фінансує певний захід, все одно має блокуючий голос.

Натомість аргументи Угорщини полягають у тому, що членство в Раді Європейського Союзу й залучення до механізмів СЗБП надає право участі у голосуванні незалежно від того, чи держава зробила фінансовий внесок у конкретний транш, чи ні. Тим самим Будапешт стверджує, що його позбавили права голосу без юридично достатньої підстави, а отже, порушили як основні інституційні гарантії, так і сам баланс механізму прийняття рішень у сфері безпекової політики.

Однак найважливіше, що цей позов може підірвати механізм використання доходів від російських активів в інтересах України, який був створений у рамках ухваленого в травні 2024 року Регламенту ЄС №2024/1469. Прийняттям цього Регламенту Рада підтвердила, що доходи, отримані від резервів ЦБ РФ, які були накопичені в період їхнього знерухомилення, не є суверенними активами й не захищені суверенними імунітетами та не можуть бути передані центральному банку Росії в подальшому, а тому будуть використані для підтримки України.

Прецедент, який може зруйнувати все

Формально позов стосується саме рішення комітету від 26 лютого, однак фактично він має потенціал підірвати всю архітектуру використання доходів російських активів для підтримки України, яку створив Регламент 2024 року. Тому вирішальне значення матиме якраз-таки позиція Суду ЄС. Результати позову Угорщини можна умовно розділити на декілька сценаріїв, кожен з яких матиме як правові, так і політичні наслідки.

У разі відмови в задоволенні позову суд підтвердить застосування комітетом Фонду критерію «держави-члена, що робить внесок», надасть йому більшої юридичної певності. А в політичній площині Суд ЄС зміцнить практику алокації коштів без участі держав, які не фінансують конкретний захід, і підтвердить делеговані повноваження комітету ЄФМ.

Також такий результат звужить дієвість інституту вето в подібних структурах, одночасно демонструючи іншим державам-членам межі ефективного використання процедурних заперечень для блокування рішень. Проте якщо позов буде задоволено, виникнуть одразу декілька проблемних питань.

Найгірший сценарій, якщо рішення комітету ЄФМ від 26 лютого буде анульоване *ex tunc*, тобто визнане недійсним від моменту ухвалення. Юридично це означає, що всі дії, які були здійснені на підставі цього рішення, зокрема надання коштів на військову підтримку України, оформлені з порушенням процедурних норм, бо Угорщину неправомірно не допустили до голосу-

вання. Як ці кошти повертати Євросоюзу – незрозуміло.

Суд може одночасно дозволити тимчасове збереження правових наслідків, так звані *interim measures*, щоб уникнути колапсу вже наданих коштів та виконаних контрактів. Однак формально рішення вважатиметься недійсним. Стосовно рішення Ради ЄС від 21 травня 2024 року (CFSP 2024/1471), то задоволення позову не анулює дане рішення, але зробить його супровідну реалізацію, зокрема через комітет ЄФМ, юридично дефектною.

Це створить потребу в розробці нового механізму передачі Україні доходів від російських активів. Найбільшим питанням тут буде політична воля країн-членів іти на «друге коло» з і так складним питанням використання російських коштів для підтримки України.

Загалом же позов Угорщини – це більше ніж просто юридична суперечка: він кидає виклик самим засадам «суверенітету» окремих держав-членів у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики. Якщо ж Суд ЄС відхилить позов, Європейський фонд миру отримає ще більше легітимності, а практика використання заморожених активів утвердиться. А от у разі задоволення позову з'явиться не лише прецедент, а й потреба перегляду самих процедур фінансування підтримки України. Це стане випробуванням для європейської єдності – надати стратегічну допомогу, використовуючи кошти агресора і при цьому зберегти довіру, законність і засади демократичності серед країн-членів. І це, однозначно, може підірвати подальші зусилля України та її союзників із конфіскації російських активів.

В ЄС запускають біометричну систему в'їзду

Європейський Союз поступово впроваджує цифрову систему контролю кордонів (EES), яка замінить штампування паспортів збором біометричних даних – обличчя або відбитків пальців.

Нова система (запроваджується із 12 жовтня) стосуватиметься всіх громадян країн, які подорожують до 29 країн ЄС і Шенгенської зони з короткостроковими поїздками. Під час першого перетину кордону потрібно буде здати або відбитки пальців, або фотографію обличчя. Усі наступні в'їзди до ЄС реєструватимуться автоматично – без необхідності проставлення фізичного штампа в паспорті. EES також дасть змогу одразу виявити, чи перевищив мандрівник термін дозволеного перебування.

Єврокомісія зазначила, що впровадження триватиме поступово протягом шести місяців. Вже зараз у терміналі Eurostar у Лондоні встановлено сканери, а в порту Дувра встановлюють нові кіоски для перевірки біометрії пасажирів автомобілів, автобусів і вантажівок.

Програма EES є частиною ширшої ініціативи ЄС «розумний кордон». Її мета – прискорити перетин кордону для часто подорожуючих осіб, забезпечити точний облік даних про в'їзд і виїзд, а також посилити контроль за нелегальною міграцією. Система працюватиме в 29 країнах, зокрема в усіх державах Шенгенської зони.

Уточнимо, що попри технічну готовність багатьох компонентів, запуск мобільного додатку EES було відкладено. Це пов'язано з тим, що кожна країна-член ЄС повинна інтегрувати систему в свою національну імміграційну інфраструктуру.

Позитивістська культурно-правова традиція в національній правотворчості та перспективи євроінтеграції України

Відповідно до усталеної світоглядної доктрини публічна влада продовжує вважатися єдиним суб'єктом нормотворчої діяльності, який намагається охопити регулюючим впливом усе більше груп суспільних відносин, що, своєю чергою, призводить до зарегульованості, стримування прогресивних трансформаційних змін, протиріч між нормативно-правовими актами (далі – НПА), шкодить формуванню важливого аспекту правової свідомості громадян – позитивної юридичної відповідальності та породжує нігілістичне ставлення до права і закону. Система законодавства України, що налічує понад мільйон чинних НПА, не може бути логічною та ефективною. Враженою юридичним позитивізмом залишається також сфера правореалізації і, зокрема, правозастосування, в якій буква закону домінує над його духом, що створює передумови використання органами правозастосування імпліцитно присутніх у положеннях нормативно-правових актів дискреційних можливостей фактично на межі зловживання правом. Вирішення завдання з ефективного вдосконалення законодавства України, приведення його у відповідність до вимог права Європейського Союзу можливе лише за умови законодавчого визначення меж впливу держави на суспільні відносини, переорієнтації нормотворчості на засади природно-правової світоглядної доктрини, яка є основою права цієї міждержавної спільноти.

Федір ШУЛЬЖЕНКО,

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної юриспруденції КНЕУ ім. В. Гетьмана, заслужений працівник освіти України

Тарас ТАРАСЕНКО,

заступник голови Комітету соціальної політики та захисту прав ветеранів ВРУ, народний депутат України

Віра РИНДЮК,

докторка юридичних наук, професорка кафедри теоретичної юриспруденції КНЕУ ім. В. Гетьмана

Недоліки закону про правотворчість

Суперечливим у контексті Євроінтеграційних процесів України вважаємо прийняття парламентом Закону України «Про правотворчу діяльність», предметом якого є регулювання діяльності лише таких суб'єктів правотворчості, як органи державної влади та місцевого самоврядування. Поняття корпоративної нормотворчості в цьому законі не згадується, що не відповідає як сучасному стану розвитку правової системи України, так і євроінтеграційним завданням держави. У країнах цієї демократичної спільноти, а також державах англо-американської правової сім'ї, дедалі більшого значення набуває корпоративна нормотворчість різноманітних недержав-

них об'єднань та інституцій громадянського суспільства.

Корпоративна нормотворчість є самостійним об'єктивним правовим явищем, яке зумовлене необхідністю забезпечення автономності (саморегулювання та самоорганізації) різноманітних інституцій громадянського суспільства, де учасники відносин можуть у межах свого об'єднання встановлювати відповідні правила поведінки, які врегульовують правові відносини між ними. В результаті корпоративної нормотворчості формується корпоративне право, що має інший (непублічний) характер влади, яке не залежить від фактичного дозволення держави та існує автономно від державного права однак, не порушує його.

Корпоративна нормотворчість зазнає певної законодавчої регламентації, але зде-

більшого здійснюється з ініціативи та на розсуд інституцій громадянського суспільства. Реєстрації окремих корпоративних актів державними органами не є санкціонуванням корпоративного акту, це лише форма встановлення його відповідності нормам чинного законодавства, тобто форма легітимзації. Отже, залежно від двох основних загальних суб'єктів нормотворчості (публічна влада та громадянське суспільство) слід виокремлювати два самостійних види нормотворчої діяльності, а саме публічну та корпоративну нормотворчість відповідно.

Регулювання, яке походить від корпоративних об'єднань, утворює недержавну (автономну) сферу правового регулювання. Норми права, за допомогою яких здійснюється нормативне правове регулювання суспільних відносин, закріплюються в джерелах права (зокрема, в нормативно-правових актах), в результаті нормотворчої діяльності уповноважених суб'єктів. Виходячи з цього, поняття нормотворчої діяльності не можна зводити виключно до діяльності зі встановлення норм права у формі відповідних джерел права тільки суб'єктами публічно-владних повноважень в тій чи іншій державі. В умовах громадянського суспільства, багатоаспектної політичної системи, ринкових відносин та вільної конкуренції суб'єктами нормотворчої діяльності, в межах відповідних повноважень, діють різноманітні інституції громадянського суспільства (наприклад, політичні партії, громадські об'єднання), підприємницькі та неприємницькі товариства, установи (юридичні особи), а також неурядові міжнародні організації та транснаціональні корпорації.

Водночас у прийнятому Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 р. (зі змінами) поняття правотворчої діяльності визначається як діяльність, що здійснюється суб'єктами перерахованими в ст. 4 цього закону, з метою планування, розроблення, прийняття (видання) та ведення обліку нормативно-правових актів, а також здійснення правового моніторингу (ч. 1 ст. 2). Відповідно до ч. 2 ст. 4 суб'єктами правотворчої діяльності є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, Український народ та тери-

торіальна громада на референдумі. Отже, предметом Закону «Про правотворчу діяльність» є державна нормотворчість, яка здійснюється органами державної влади в межах їх повноважень та нормотворчість органів місцевого самоврядування. Щодо таких суб'єктів нормотворчості, як Український народ та територіальна громада, то згідно ч. 2 ст. 1 дія цього закону не поширюється на суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації права на народне волевиявлення у формі референдуму. Виходячи з цього, доцільно було б уточнити назву закону, наприклад, «Про публічно-владну нормотворчу діяльність» або «Про нормотворчу діяльність органів публічної влади».

На наявність значної кількості зауважень до цього закону, які, зокрема, стосуються предмета правового регулювання, принципів правотворчої діяльності та визначення кола суб'єктів правотворчої діяльності, звертає увагу низка науковців, практиків – юристів та представників органів адвокатського самоврядування. Серед учасників правотворчої діяльності виокремлено таких заінтересованих осіб, як «органи професійного самоврядування, саморегульовані організації» (п. 5 ч. 5 ст. 4 Закону), які відповідно до положень закону не належать до суб'єктів правотворчої діяльності, проте як заінтересовані особи можуть ініціювати підготовку проектів нормативно-правових актів, брати участь у публічних консультаціях та здійснювати лобістську діяльність. Однак органи адвокатського самоврядування наділені нормотворчими повноваженнями щодо прийняття рішень на підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і положень про органи адвокатського самоврядування. Корпоративними актами органів адвокатського самоврядування є: Статут НААУ; положення про органи адвокатського самоврядування; регламенти; кодекси; рекомендації, ухвалені міжнародними й регіональними асоціаціями та товариствами адвокатів; етичні правила; рішення та роз'яснення до цих рішень тощо. Виходячи з цього, деякі науковці слушно пропонують внести зміни до ч. 2 ст. 4 Закону «Про правотворчу діяльність» щодо доповнення переліку суб'єктів такої діяльності: а саме, п. 11 ч. 2 ст. 4 закону доповнити словами «державні та недержавні організації», не змінюючи в цьому випадку його назви.

Самі ж законотворці мають зважати на те, що у вітчизняній юридичній науці на сьогодні відбулося істотне світоглядно-методологічне переосмислення традиційних догматичних уявлень про зміст правових

понять, зокрема й щодо понять корпоративної нормотворчості. Під впливом правої думки провідних правничих шкіл демократичних країн і юридичної практики минулих уявлень про природу корпоративних норм і сумніви, що корпоративні норми є не є правовими нормами, а лише соціальними, мають іншу природу, а сфера їхньої дії є вужчою, оскільки вони не мають загальнообов'язковості і є такими, що заповнюють прогалини в нормативній системі права та носять допоміжний характер, – сформувалася стійка позиція, що корпоративні норми все ж таки мають правовий характер і тісно пов'язані з нормами права. Наразі таке твердження вже не викликає заперечень.

Представники провідних юридичних шкіл пропонують розрізняти норми права та юридичні норми. Вони є переконливими в своїй аргументації того, що юридичні норми є одним із видів норм права – це норми права, які походять саме від публічної влади, а корпоративні норми – норми права, що встановлені відповідними недержавними владними суб'єктами (різноманітними інституціями громадянського суспільства) та зовнішньо виражені в корпоративних актах.

Зростання впливу корпоративної нормотворчості

Як зазначалося, в демократично розвинутих країнах, а тепер і в Україні, дедалі більшого впливу набуває корпоративна нормотворчість різних об'єднань, суб'єктів господарювання, приватних і державних підприємств, установ, асоціацій, транснаціональних корпорацій. Форма й зміст цих актів зазнають певної законодавчої регламентації, здебільшого вони приймаються виключно з ініціативи та на розсуд суб'єктів відповідних правовідносин у відповідності до вимог законодавства та

на його виконання. Основним призначенням цих актів є впорядкування діяльності окремого суб'єкта в межах законодавства та загальної координація діяльності в певній сфері суспільних відносин.

Своєю чергою, відповідно до визначального принципу демократії в сфері приватних відносин: дозволено все, що не заборонено законом, корпоративна нормотворчість є об'єктивним загальноправовим явищем та її існування не залежить від фактичного дозволення держави. Корпоративні норми є рівнозначними компонентами системи соціального регулювання, кожен з яких має свої особливості. Шляхом законодавчого регулювання можуть впорядковуватися форми корпоративної нормотворчості та встановлюватися певні вимоги до її процедур, напрямів та видів.

Слід також зазначити, що норми корпоративних актів враховуються судами при вирішенні спорів. Наприклад, при розгляді районним судом цивільної справи про стягнення компенсації за дострокове розірвання трудового контракту було зазначено, що регулювання трудової діяльності та трудових відносин в сфері фізичної культури і спорту здійснюється, в тому числі, регламентними документами Федерації футболу України, яка є громадською організацією фізкультурно-спортивної спрямованості зі статусом національної федерації. А Пленум Верховного Суду України звертав увагу, що особливості оплати праці членів кооперативів визначаються законодавством про ці суб'єкти господарювання, їх статутами та іншими нормативно-правовими актами. За відсутності такого врегулювання спори про оплату праці вирішуються на підставі Кодексу законів про працю і прийнятих відповідно до нього актів законодавства України (п. 3 постанови пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 року № 13 «Про

практику застосування судами законодавства про оплату праці»).

Щодо врахування науковості як принципу правотворчості

Детальне дослідження Закону України «Про правотворчу діяльність» дає підстави дійти висновку, що такий важливий принцип правотворчості як науковість також не був врахований при його розробці. При опрацюванні проекту та на всіх етапах його розгляду поза увагою розробників закону були залишені поза увагою досягнення зарубіжної практики регулювання корпоративних відносин, яку досліджували вчені, зокрема, М. Г. Ісаков, В. Г. Паркулаб та інші, щодо виокремлення основних тенденцій розвитку корпоративної нормотворчості. Мова про наявність типових форм корпоративних актів, що пропонуються законодавцем у спеціальних нормативних документах, якими користуються організації для розробки внутрішніх корпоративних актів. Найпоширенішими з них у міжнародній практиці є статути, меморандуми, регламенти, положення установ, компаній, товариств та інших організацій, які є їх установчими документами й форма та зміст яких встановлені в законодавстві та визначають правосуб'єктність певної організації.

По-друге, це стрімке зростання кількості внутрішніх норм, які регулюють поведінку учасників певної організації і містяться в спеціальних документах – кодексах, положеннях, регламентах. По-третє, в зарубіжній практиці найбільш суворою санкцією за порушення корпоративних норм є припинення членства в організації та автоматичне позбавлення особи переваг, які їй надає відповідний статус.

Втім поняття корпоративної нормотворчості не слід зводити лише до створення

норм підприємницькими корпораціями (організаціями, заснованими на об'єднанні капіталів), оскільки юридичні особи корпоративного типу є тільки одним із видів суб'єктів корпоративної нормотворчості. Окрім них у правничій науці виокремлюється правотворчість громадських організацій (об'єднань), що виражається в прийнятті рішень (статутів), в яких визначаються права й обов'язки членів організації, порядок діяльності, реорганізації та ліквідації самої організації; правотворчість підприємств, установ, організацій, яка виражається у прийнятті статутів, положень, правил, виданні наказів, розпоряджень, посадових інструкцій тощо із такими поняттями, як «корпорація», «корпоративні права» та «корпоративні відносини», що є предметом дослідження представників корпоративного законодавства України, юридичні особи корпоративного типу є тільки одним із видів суб'єктів корпоративної нормотворчості.

Слід зазначити, що ми не розглядаємо поняття корпорації лише як підприємницької структури (наприклад, господарське, акціонерне товариство) або їх об'єднання. Слово «корпорація» походить від латинського, *corpus*, що означає тіло, або «група людей». За часів Юстиніана (правління у 527-565 рр.) римське право визнавало низку корпоративних утворень під назвами *Universitas*, *corpus* або *collegium*. До них належала сама держава (*Populus Romanus*), муніципалітети, політичні групи, гільдії ремісників чи торговців тощо. Отже, в широкому розумінні корпорацією є замкнена відокремлена група осіб, об'єднана певними інтересами (політичними, виробничими, комерційними, вузькофаховими, науковими та іншими). Тобто, «корпоративний» – це такий, що стосується певного об'єднання осіб. Отже, термін «корпоративна нормотворчість» доцільно використовувати для позначення окремого самостійного виду нормотворчої діяльності (відмінного від публічної нормотворчості), який базується на ідеї автономності (саморегулювання та самоорганізації) різноманітних об'єднань осіб (інституцій громадянського суспільства) та полягає у встановленні, зміні й припиненні корпоративних норм, які мають зовнішній вираз у корпоративних актах. Корпоративні акти є різновидом підзаконних нормативно-правових актів.

Прийом законодавчого делегування нормотворчих повноважень

Зазначимо також, що в законі, який піданий аналізу в цій статті, законодавець не врахував прийом законодавчого делегування нормотворчих повноважень як державним так і недержавним згромадженням людських колективів, об'єднаних єдиною виробничою, творчою, науковою, навчально-науковою тощо діяльністю. Зокрема, статтями 1-3 Закону України «Про колективні договори і угоди» від 1 червня 1993 р. № 3356-ХІІ (із змінами) передбачено, що колективний договір, угода укладаються на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин й узгодження інтересів працівників та роботодавців. Колективний договір укладається на підприємстві, в установі, організації, а також з фізичною особою, яка використовує найману працю, а колективна угода – на національному, галузевому, територіальному рівнях. Сторонами колективного договору є: роботодавець (та/або уповноважені представники роботодавця) і первинні профспілкові організації, що представляють інтереси працівників, які працюють на підставі трудових договорів у цього роботодавця (а в разі їх відсутності – вільно обрані працівниками для ведення колективних переговорів представники (представник)). Сторонами колективних угод є сторони соціального діалогу, склад яких визначається відповідно до законодавства про соціальний діалог.

Наприклад, Колективний договір між роботодавцем та Первинною профспілковою організацією Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана на 2025 – 2027 роки (затверджено на конференції трудового колективу 18 грудня 2024 року) регулює трудові і соціально-економічні відносини між університетом і трудовим колективом, гарантує захист прав та інтересів усіх працівників незалежно від їхнього членства в ППО ВНЗ, дозволяє повною мірою реалізувати його автономність і самоврядування, спрямований на об'єднання зусиль та творче співробітництво сторін. Договір визначає та унормовує взаємні права й обов'язки сторін, які забезпечують належну організацію праці працівників університету, регламентують її оплату та умови, а також визначають порядок наймання на роботу, відпочинку, соціальний захист та житлово-побутове обслуговування. В цьому договорі визначено також окремі правові поло-

ження щодо надання додаткових соціальних гарантій, пільг та компенсацій працівникам за рахунок коштів спеціального фонду ВНЗ залежно від його фінансових умов та можливостей, що не суперечить законодавству.

Іншим прикладом делегування нормотворчих повноважень зі створення корпоративних норм є ч. 3 ст. 42 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (із змінами), в якій зазначено, що керівник закладу вищої освіти обирається шляхом таємного голосування строком на п'ять років у порядку, передбаченому цим Законом і статутом закладу вищої освіти. Згідно ч. 7 ст. 27 заклад вищої освіти діє на підставі власного статуту, який повинен містити, зокрема, повноваження органів управління закладу вищої освіти; права та обов'язки керівника закладу вищої освіти; порядок обрання представників до органів громадського самоврядування та інші положення. Статут закладу вищої освіти не повинен суперечити законодавству.

Наступний приклад – Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 р. № 2465-IX (із змінами). Відповідно до ст. 15 цього закону установчим документом акціонерного товариства є його статут, який повинен містити, зокрема, відомості про права акціонерів; порядок скликання та проведення загальних зборів; компетенцію загальних зборів; структуру управління, порядок утворення, кількісний склад органів товариства та їх компетенцію, порядок обрання і припинення повноважень їх членів, порядок прийняття рішень органами товариства тощо. Статутом акціонерного товариства не може передбачатися надання акціонерам – засновникам товариства додаткових прав чи повноважень порівняно з іншими акціонерами товариства. Статут акціонерного товариства може містити й інші положення, що не суперечать законодавству.

Як післяслово

Підсумовуючи, слід зазначити, що залежно від двох основних загальних суб'єктів нормотворчості (публічна влада та громадянське суспільство) слід виокремлювати й два основних види нормотворчої діяльності, а саме публічну та корпоративну нормотворчість, відповідно. Корпоративна нормотворчість є самостійним об'єктивним правовим явищем, яке зумовлене необхідністю забезпечення автономності (саморегулювання та самоорганізації) різноманітних інституцій громадянського суспільства, де учасники відносин можуть у межах свого об'єднання встановлювати відповідні правила поведінки, які врегульовують правові відносини між ними. В результаті корпоративної нормотворчості формується корпоративне право, що має інший (непублічний) характер влади, яке не залежить від фактичного дозволення держави та існує автономно від державного права, однак не порушує його. Корпоративна нормотворчість зазнає певної законодавчої регламентації, але здебільшого здійснюється з ініціативи та на розсуд інституцій громадянського суспільства. Реєстрації окремих корпоративних актів державними органами не є санкціонуванням корпоративного акту, це лише форма встановлення його відповідності нормам чинного законодавства, тобто форма легітимації.

Безумовно, що Закон України «Про правотворчу діяльність», з оглядом на викладені аргументи, має зазнати змін з уточненням предмета його правового регулювання та віднесенням до суб'єктів правотворчої діяльності не лише державні органи й місцеве самоврядування, яке, до речі, хоча й визнається різновидом публічного управління, але не відноситься до державних органів, а є провідним елементом громадянського суспільства.

«Гроші ходять за вчителем»

УМОН розповіли про новий підхід до підвищення кваліфікації педагогів. Кошти нараховуватимуть вчителям на віртуальні картки.

У 2025–2026 навчальному році в Україні почне роботу новий підхід до фінансування процесу підвищення кваліфікації вчителів. Відтепер педагоги самостійно обиратимуть для себе курси, а кошти для них отримуватимуть на індивідуальні віртуальні картки. До нього державним фінансуванням для навчання освітян керували в обласних інститутах післядипломної освіти.

Про новації розповіла заступниця міністра освіти і науки Надія Кузьмичова в ефірі телемарафону. За її словами, підхід «гроші ходять за вчителем» передбачає, що педагоги будуть самостійно обирати, за якими програмами підвищення кваліфікації навчатися. При цьому вони зможуть покращувати знання та навички не лише в інститутах післядипломної освіти, а й завдяки пропозиціям приватних компаній. «Гроші будуть заходити на умовно віртуальну картку вчителя. Він, маючи цей резерв коштів, обиратиме ті курси підвищення кваліфікації у провайдерів, які відповідають його очікуванням і профілю», – пояснила посадовиця, додавши, що перед обранням курсу вчителі проходили тестування на спеціальному порталі, за допомогою якого вони зможуть виявити сфери знань і навичок, які потребують покращення.

Додамо, що вказані новації впроваджуються в межах політики «Освіта для життя», за якою МОН оновлює зміст шкільної освіти. Як заявлялося, метою змін є навчання школярів так, аби вони після закінчення школи вміли застосовувати здобуті знання та навички на практиці. Зміни в середній освіті вимагають оновлення програм, підвищення кваліфікації педагогів та переоснащення освітніх просторів. Раніше МОН скасували скандальний наказ №1112, який змінював організацію дистанційного навчання в школах. Також вилучили деякі положення з іншого наказу, які критикувалися, зокрема, через ускладнення доступу до освіти учнів з ТОТ.

Підготувала Анна КОВАЛЕНКО

Кримінальна ситуація в Україні в першому півріччі 2025 року:

експрес-аналіз

► ПРОДОВЖЕННЯ. Початок № 17–18

Даний експрес-аналіз підготовлено в рамках реалізації пп. 2.4.1. Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, затвердженого розпорядженням КМУ від 23 серпня 2024 р. № 792-р, який передбачає здійснення аналізу структури, динаміки злочинності та особливостей криміногенної обстановки на території держави з метою визначення загальнонаціональних пріоритетів протидії злочинності.

Ірина НАУМОВА,
наукова співробітниця науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування ННПП НАВС

Олександр КУЛИК,
доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник НН інституту права та психології НАВС

Ірина ЛУБЕНЕЦЬ,
кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження ННПП НАВС

2. ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стан безпекової ситуації в Україні у 1 півріччі 2025 р. визначали три головні тенденції – зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених у ході бойових дій – фактів смерті та зникнення безвісти, кримінальних правопорушень проти встанов-

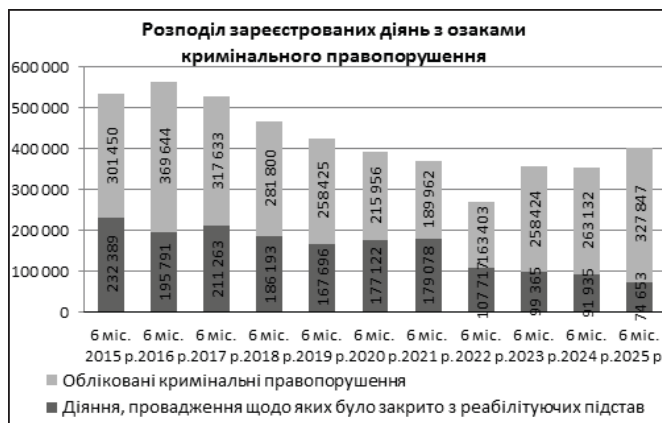
леного порядку несення військової служби, діянь проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; суттєве скорочення кількості найбільш поширених кримінальних правопорушень проти власності. Якщо конкретніше, то за цей період ЄРДР

zareєстровано 402 500 діянь з ознаками кримінальних правопорушень, що на 13,4% більше відповідного показника попереднього року (1 півр. 2024 р. – 355 067; –0,8% до рівня 1 півр. 2023 р.) (рис. 1).

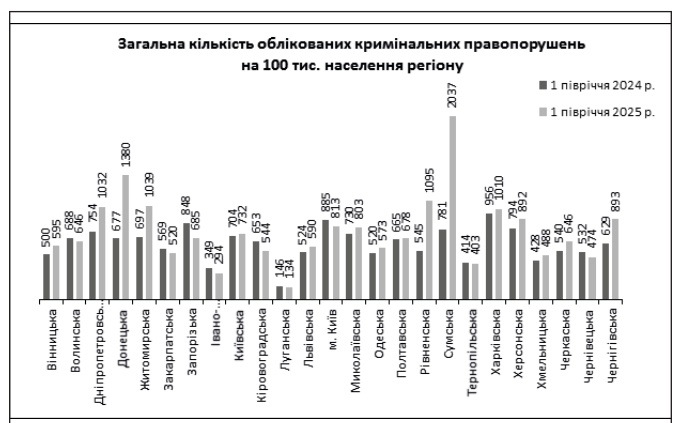
При цьому, продовжилося зниження кількості діянь, провадження щодо яких було закрито за реабілітуючими підставами. Впродовж січня–червня цього року вона становила 74 653, що на 18,8% менше показника попереднього року (1 півр. 2024 р. – 91 935; –7,5%). Знизилася і їх частка серед всіх діянь з ознаками кримінальних правопорушень, зареєстрованих в ЄРДР. Вона склала 18,5% (1 півр. 2024 р. – 25,9%). Водночас чисельність облікованих кримінальних правопорушень значно збільшилася (+24,6%) та дорівнювала 327 847 (1 півр. 2024 р.: 263 132; +1,8%). 3-поміж кримінальних правопорушень у звітному періоді злочини склали 280 301 (85,5%), а кримінальні проступки – 47 546 (14,5%).

Зростання числа облікованих кримінальних правопорушень спостерігалось в 16 регіонах: Сумській (+160,8%), Донецькій (+103,84%), Рівненській (+100,9%), Житомирській (+49,2%), Чернігівській (+42,0%), Дніпропетровській (+36,9%), Черкаській (+19,7%), Вінницькій (+19,1%), Хмельницькій (+14,0%), Львівській (+12,6%), Херсонській (+12,3%), Одеській (+10,3%), Миколаївській (+10,0%), Харківській (+5,7%), Київській (+4,0%) та Полтавській (+2,0%) областях. Найвищі коефіцієнти інтенсивності

Рис. 1. Кількість діянь, зареєстрованих в ЄРДР, у тому числі облікованих кримінальних правопорушень та діянь, провадження щодо яких було закрито з реабілітуючих підстав, за 1 півріччя у 2015–2025 рр.

Рис. 2. Коефіцієнт інтенсивності кримінальних правопорушень на 100 тис. населення регіону України за 1 півріччя у 2024–2025 рр.

кримінальних діянь у розрахунку на 100 тис. населення регіону зафіксовано в Сумській (2 037 фактів), Донецькій (1 380), Рівненській (1 095), Житомирській (1 039), Дніпропетровській (1 032), Харківській (1 010), Чернігівській (893), Херсонській (892), Миколаївській (803) областях та м. Києві (813) (рис. 2).

Високі значення цього показника в прифронтових регіонах є зрозумілими, а причини потрапляння до числа регіонів з високим коефіцієнтом кримінальних правопорушень Рівненської та Житомирської областей потребують спеціального дослідження. Припускається, що суттєве збільшення кількості кримінальних правопорушень в цих областях пов'язано з реєстрацією поширених видів військових кримінальних правопорушень (самовільне залишення військової частини, дезертирство) в місцях дислокації військових частин. Ймовірно значна кількість таких частин прибула на лінію бойового зіткнення саме з цих областей.

Чисельність кримінальних правопорушень, вчинених у містах та селищах міського типу (СМТ), впродовж 1-го півріччя 2025 р. зросла на 16,8% до 215 453 (1 півр. 2024 р. – 184 484; +4,1%). Також відбулося її зростання у сільській місцевості на 47,3% до 102 180 (1 півр. 2024 р. – 69 363; +15,6%)

та за межами населених пунктів – на 15,2% до 9 334 (1 півр. 2024 р. – 8 103; +54,2%) (рис. 3). При цьому протягом звітного періоду частка міських кримінальних посягань серед всіх облікованих кримінальних правопорушень зменшилася з 70,1% до 65,7%, а частка діянь, вчинених за межами населених пунктів, із 3,1% до 2,8%. Проте відсоток сільських правопорушень навпаки збільшився з 26,4% до 31,2%.

Упродовж січня–червня 2025 р. суттєво скоротилося число посягань, вчинених у громадських місцях (рис. 4).

Було зареєстровано 15 728 таких діянь (-31,9%) (1 півр. 2024 р. – 23 098; +1,3%). Поменшав також і відсоток цих діянь серед усіх облікованих у звітному періоді кримінальних правопорушень, який склав 4,8% (1 півр. 2024 р. – 8,8%). У тому числі на 5,8% до 11 623 знизилася чисельність кримінально каранних діянь, вчинених на вулицях (дорогах), площах, у парках, скверах (1 півр. 2024 р. – 12 334; -8,4%), і більш суттєво, у 2,6 раза, до 4 105 (1 півр. 2024 р. – 10 764; +15,2%) зменшилася чисельність посягань, скоєних в інших громадських місцях.

Після торішнього зниження в 1 півріччі цього року відновилася тенденція збільшення чисельності особливо тяжких злочинів,

які зросли на 29,0% – до 71 377 (1 півр. 2024 р. – 55 313; -12,7%) (рис. 5). Крім того, продовжилося збільшення кількості тяжких злочинів – до 165 205 (+47,8%) (1 півр. 2024 р. – 111 806; +7,1%) та нетяжких злочинів – до 43 404 (+3,3%) (1 півр. 2024 р. – 42 007; +15,4%). Число кримінальних проступків у звітному періоді навпаки знизилася на 10,8% до 47 546 (1 півр. 2024 р. – 53 301; -0,4%).

Упродовж січня–червня 2025 р. відбулося скорочення чисельності посягань, вчинених із використанням вогнепальної зброї, на 17,3% – до 426 випадків (1 півр. 2024 р. – 515; -51,3%) та боеприпасів на 39,9% – до 4 633 (1 півр. 2024 р. – 7 714; -34,9%). При цьому кількість фактів використання холодної зброї залишилася на рівні попереднього року та дорівнювала 142 діяння (1 півр. 2024 р. – 142). Чисельність посягань, вчинених із використанням вибухових речовин, збільшилася порівняно з відповідним періодом минулого року в 2,2 раза, але абсолютний показник залишився незначним і дорівнював 38 випадків (1 півр. 2024 р. – 17; +30,8%) (рис. 6).

У 1 півріччі 2025 р. чисельність кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки була такою ж як і за перші шість місяців 2024 р. і становила 3 375 (-0,4%)

Рис. 3. Розподіл кримінальних правопорушень, облікованих в Україні за 1 півріччя у 2015–2025 рр., за місцем вчинення.

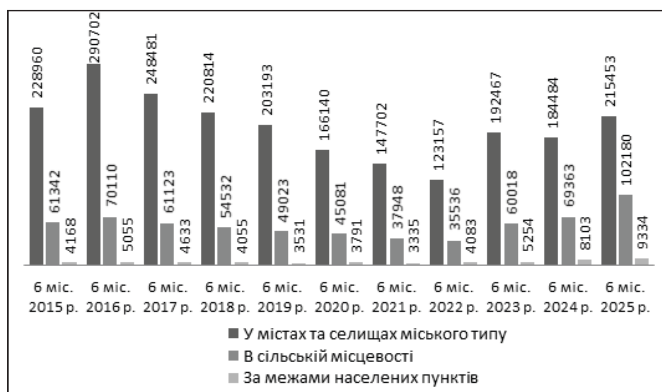

Рис. 4. Кількість кримінальних правопорушень, вчинених у громадських місцях, в Україні за 1 півріччя у 2015–2025 рр.

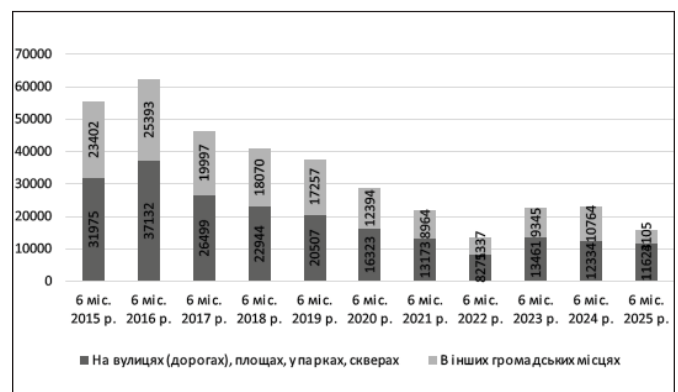

Рис. 5. Розподіл кримінальних правопорушень, вчинених в Україні за 1 півріччя у 2021–2025 рр., за ступенем тяжкості.

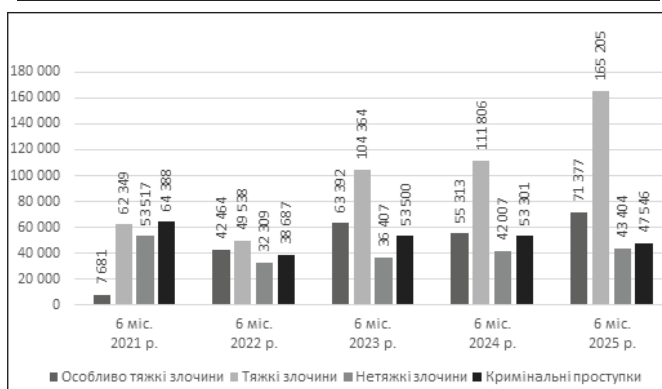
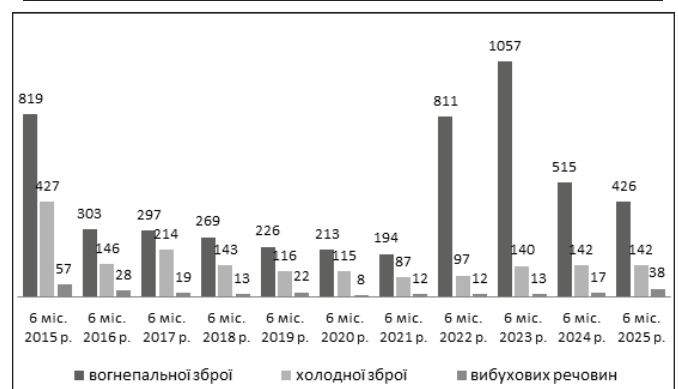
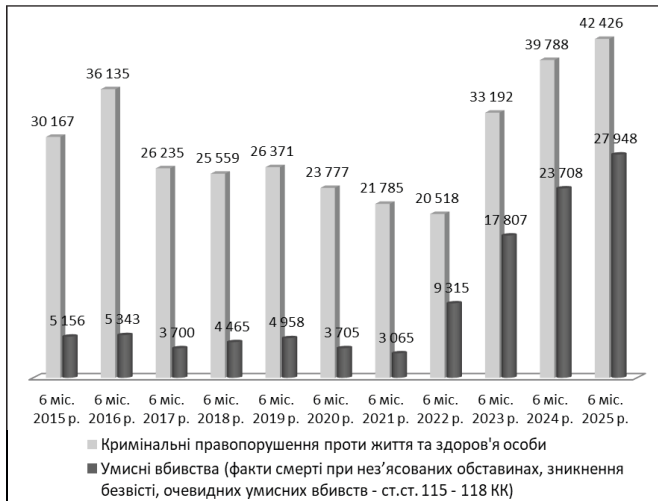

Рис. 6. Кількість кримінальних правопорушень, вчинених із використанням зброї та вибухівки, в Україні за 1 півріччя у 2015–2025 рр.

Рис. 7. Кількість кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, в тому числі умисних вбивств (фактів смерті при нез'ясованих обставинах, зникнення безвісті, очевидних умисних вбивств), вчинених в Україні за 1 півріччя у 2015–2025 рр.

(1 півр. 2024 р. – 3 389; –10,6%). Сталося зменшення кількості встановлених фактів таких кримінальних правопорушень цієї спрямованості, як колабораційна діяльність (ст. 1111) на 30,8% – до 1 121 (1 півр. 2024 р. – 1 620 або 19,6%); пособництво державі-агресору (ст. 1112) – на 29,7% – до 215 (1 півр. 2024 р. – 306; –11,6%); несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 1142) – на 16,2% до 98 (1 півр. 2024 р.: 117; +4,5%); дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109) – з 56 до 55; фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території чи державного кордону України (ст. 1102) – з 43 до 35; шпигунство (ст. 114) – з 24 до 7.

При цьому в 1 півріччі 2025 р. у порівнянні з відповідним періодом 2024 р. відбулося збільшення в 2,9 раза кількості зареєстрованих випадків перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 1141), яка дорівнювала 695 фактів (1 півр. 2024 р.: 238; зростання в 2,8 раза); диверсій (ст. 113) – у 2,3 раза до 173 (1 півр. 2024 р.: 76); державної зради (ст. 111) – на 9,9% до 665 (1 півр. 2024 р.: 605; –11,9%); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110) – на 2,0% до 310 (1 півр. 2024 р.: 304; –12,4%).

У звітному періоді продовжилася тенденція зростання числа кримінальних право-

порушень проти життя та здоров'я особи, хоча його темп суттєво зменшився. Їх кількість збільшилася на 6,6% та дорівнювала 42 426 посягань (1 півр. 2024 р.: 39 788; +19,9%) (рис. 7).

Як і в попередні роки, така динаміка мала місце за рахунок тенденції постійного зростання чисельності умисних вбивств, яка триває з 2022 р. Перед тим як навести відповідні кількісні показники, необхідно пояснити їх зміст від-

повідно із сучасною практикою обліку умисних вбивств.

У 2012 р. з метою запобігання випадкам приховування насильницької смерті громадян був запроваджений Порядок взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини. В ньому було передбачено алгоритм дій медиків і правоохоронців в разі встановлення будь-якого факту смерті людини. Згідно з ним працівники поліції стали реєструвати всі повідомлення про факт смерті людини, виїжджати до місця проживання померлої людини, навіть якщо немає ознак насильницької смерті або підозри на неї, складати висновки та робити фотознімки померлих (пп. 1, 2, 3 п. 5 Порядку). У разі надходження повідомлень про факт насильницької смерті людини чи підозри на таку правоохоронці вживали заходи, передбачені КПК, а інформація про умисне вбивство обов'язково вносилася до ЄРДР (пп. 4. 6 п. 5 Порядку). Схожий алгоритм дій був відтворений у новому Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, затвердженому в 2022 р., хоча в ньому знята ви-

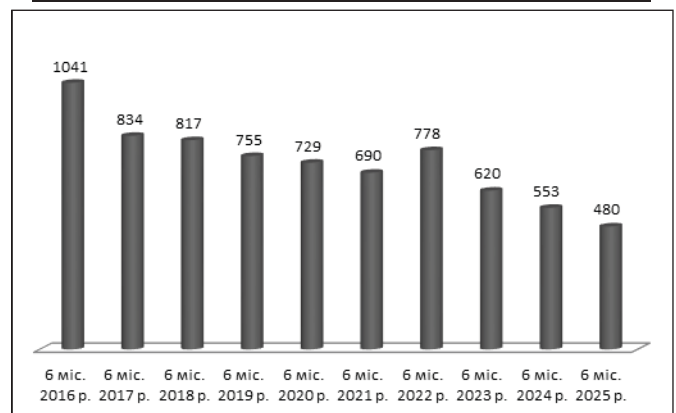
мога щодо фотографування тіла людини, яка померла через природні причини.

Попри ці приписи на практиці працівники почали перестраховуватися і в результаті до ЄРДР почали вносити інформацію про певну кількість природних смертей, фактів зникнення безвісті, які кваліфікувалися як умисні вбивства. Для того, аби виокремити з цього масиву реальні умисні вбивства з 2014 р. до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення було внесено показник «очевидні умисні вбивства». Відповідно до умисних вбивств як базового показника почали відносити очевидні умисні вбивства, факти зникнення безвісті та факти загибелі людей при нез'ясованих обставинах.

Із початком війни ситуація ускладнилася через необхідність фіксувати статистичні дані щодо фактів загибелі людей під час бойових дій та численних обстрілів. У результаті в зазначеному статистичному звіті почав додатково використовуватися показник «очевидні умисні вбивства, вчинені в ході бойових дій». За аналізований період було обліковано 27 948 умисних вбивств (ст. 115), що більше ніж за аналогічний період минулого року на 17,9% (1 півр. 2024 р.: 23 708; +33,1%). Натомість чисельність очевидних умисних вбивств вперше за роки війни зменшилася на 29,9% до 5 663 (1 півр. 2024 р.: 8 075; +8,7%), у тому числі кількість таких діянь, вчинених у ході бойових дій, які складають 91,5% із них, скоротилася на 31,1% до 5 183 (1 півр. 2024 р.: 7 522; +10,5%). Природно основна частина таких фактів зафіксована в регіонах ведення бойових дій.

При цьому, продовжилася постійне зменшення чисельності очевидних умисних вбивств без урахування вчинених у ході бойових дій. Впродовж 1 півріччя 2025 р. зафіксовано 480 таких діянь, що на 13,2% нижче ніж у відповідному періоді минулого року (1 півр. 2024 р.: 553; –10,8%) (рис. 8).

Рис. 8. Кількість очевидних умисних вбивств без урахування вчинених у ході бойових дій, облікованих в Україні за 1 півріччя у 2016–2025 рр.

Спостерігалось зменшення кількості таких різновидів кваліфікованих умисних вбивств, як умисне вбивство двох або більше осіб – із 2 708 до 1 842; з особливою жорстокістю – з 8 до 3; вчинених способом, небезпечним для життя багатьох осіб – з 18 до 14; особою, яка раніше вчиняла умисне вбивство – з 21 до 14.

Зросло число умисних вбивств малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності – з 109 до 120; з корисливих мотивів – із 7 до 13; з хуліганських мотивів – із 4 до 5; вчинених на замовлення – з 2 до 7. Як і в 1 півр. 2024 р. встановлено 23 таких діяння, вчинених за попередньою змовою групою осіб, та 1 умисне вбивство, поєднане зі згвалтуванням або сексуальним насильством.

Припинилась тенденція суттєвого збільшення кількості зафіксованих кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. У першому півріччі цього року їх число знизилось порівняно з відповідним показником минулого року на 1,3% і становило 4 671 (1 півр. 2024 р.: 4 732; +59,5%) (рис. 9). Помітно зменшилася й чисельність випадків власне домашнього насильства (ст. 1261). Було обліковано 1 254 (-24,6%) таких діянь (1 півр. 2024 р.: 1 664; +26,5%).

На рівні минулорічного показника залишилася кількість умисних тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121), яка в звітному періоді дорівнювала 667 (-1,3%) (1 півр. 2024 р.: 676; +3,5%). Відбулося скорочення чисельності умисних середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ст. 122) на 10,1% до 1 031 (1 півр. 2024 р.: 1 147; -1,7%) (рис. 10).

Упродовж січня-червня 2025 р. знизилась кількість умисних легких тілесних ушкоджень (ст. 125) – на 11,7% – до 8 937 (1 півр. 2024 р.: 10 116; -0,1%); випадків погрози вбивством (ст. 129) – на 8,5% – до 324 (1 півр. 2024 р.: 354; +6,3%) та катування (ст. 127) на 29,9% – до 68 (1 півр. 2024 р.: 97; +86,5%). Майже не змінилося число випадків необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження (ст. 128), яке дорівнювало 357 (-0,3%) (1 півр. 2024 р.: 358; -3,2%).

Продовжилося зростання чисельності зафіксованих побойів і мордувань (ст. 126) на 9,7% до 1 286 (1 півр. 2024 р.: 1 172; +29,5%) та фактів доведення до самогубства (ст. 120) з 33 до 37. Крім того, в 1 півріччі 2025 р. було встановлено 77 фактів порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини (ст. 143), кількість яких раніше не перевищувала 3-х випадків за пів року.

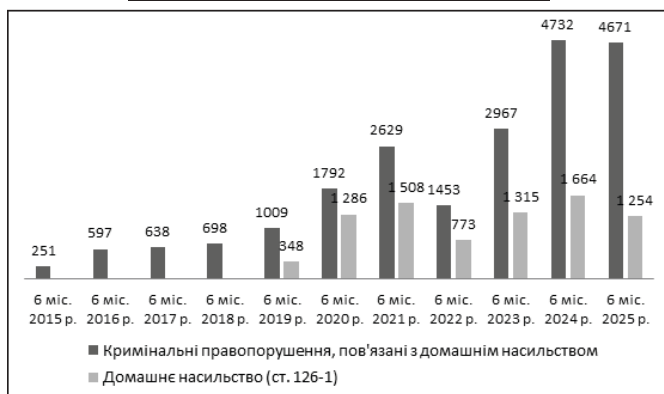
Упродовж 1-го півріччя 2025 р. чисельність посягань проти волі, честі та гідності особи зростає на 26,2% – до 381 (1 півр. 2024 р.: 302; +3,1%). Відбулося збільшення кількості встановлених випадків незаконного позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146) на 14,6% – до 220 (1 півр. 2024 р.: 192; +23,1%), торгівлі людьми (ст. 149) – на 56,2% – до 114 (1 півр. 2024 р.: 73; -12,0%), насильницького зникнення (ст. 1461) – на 60,0% – до 40 (1 півр. 2024 р.: 25; -35,9%).

Протягом аналізованого періоду кількість посягань проти статевої свободи та статевої недоторканості особи зростає на 50,1% до 587 (1 півр. 2024 р.: 391; -12,7%) (рис. 11).

Відбулося збільшення чисельності фактів згвалтування (ст. 152) – до 245 (+33,2%) (1 півр. 2024 р.: 184; +8,2%); сексуального насильства (ст. 153) – до 108 (+83,1%) (1 півр. 2024 р.: 59; +5,4%); вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155) – до 122 (у 2 рази) (1 півр. 2024 р.: 59; -18,1%); розбещення неповнолітніх (ст. 156) – до 100 (+23,5%) (1 півр. 2024 р.: 81; -41,3%); домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 1561) – із 7 до 9.

Продовжилося збільшення кількості встановлених кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших

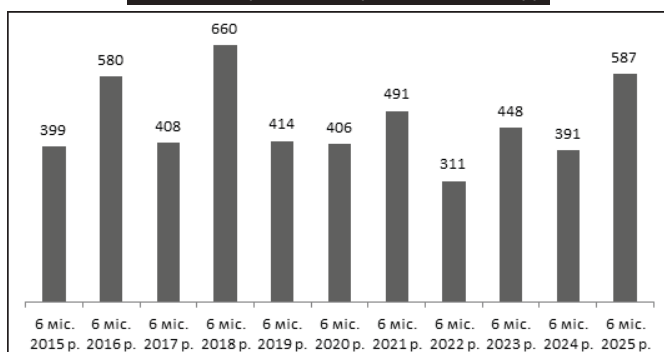
Рис. 9. Кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, а також випадків домашнього насильства (ст. 1261), вчинених в Україні за 1 півріччя у 2015–2025 рр.

Рис. 10. Кількість умисних тяжких тілесних ушкоджень та умисних середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вчинених в Україні за 1 півріччя у 2015–2025 рр.

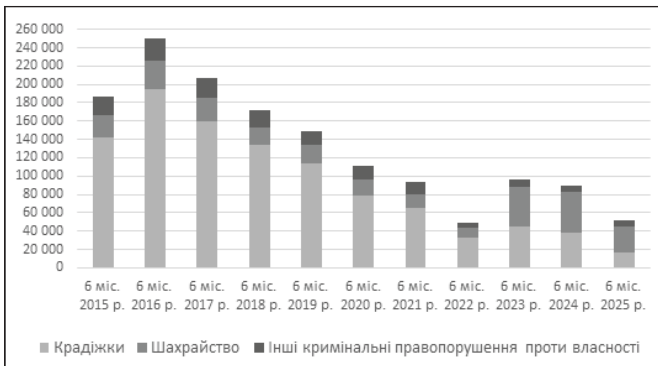
Рис. 11. Кількість кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, вчинених в Україні за 1 півріччя в 2015–2025 рр.

Рис. 12. Кількість випадків порушення недоторканості житла, ухилення від сплати аліментів на утримання дітей та порушення недоторканості приватного життя, вчинених в Україні за 1 півріччя у 2015–2025 рр.

Рис. 13. Кількість кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в Україні за 1 півріччя в 2015–2025 рр.

особистих прав і свобод людини і громадянина. Впродовж січня–червня 2025 р. зафіксовано 3 251 таке діяння, що більше аналогічного показника минулого року на 19,6% (1 півр. 2024 р.: 2 719; +1,6%).

На відміну від минулого року спостерігалось збільшення чисельності випадків порушення недоторканності житла (ст. 162) на 49,3% до 1 330 (1 півр. 2024 р.: 891; –13,2%) та порушення недоторканності приватного життя (ст. 182) на 57,1% до 908 (1 півр. 2024 р.: 578; зростання у 2,8 рази). Однак знову спостерігалось скорочення встановлених випадків ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164) на 23,4% до 646 (1 півр. 2024 р.: 843; –19,6%) (рис. 12).

У 1 півріччі 2025 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року відбулося значне зменшення кількості кримінальних правопорушень проти власності. За січень–червень цього року зареєстровано 52 460 посягань проти власності, що в 1,7 рази менше відповідного показника 2024 р. (1 півр. 2024 р.: 89 536; –6,9%) (рис. 13). Їх частка серед всіх кримінальних правопорушень зменшилася до 16,0% (1 півр. 2024 р.: 34,0%).

Таке значне скорочення діянь цієї категорії розпочалося у другій половині минулого року у зв'язку з прийняттям Закону «Про внесення змін до Кодексу України про ад-

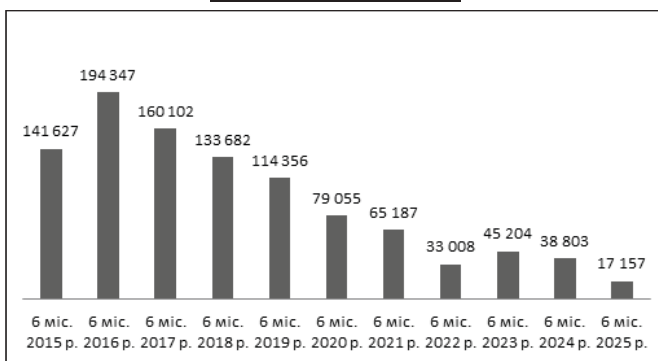
міністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких питань діяльності правоохоронних органів», який набрав чинності 09.08.2024 р. Ним була прийнята оновлена редакція ст. 51 КУпАП, в якій встановлена нова, більш значна, аніж раніше, вартість викраденого майна, за наявності якої викрадення шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати вважається дрібним. Якщо раніше дрібним вважалося викрадення майна на суму, що не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (2024 р. до 09.08.2024 р.: 302,8 грн), то після набрання чинності цим законом дрібним вважається викрадення, розмір якого становить до 2-х неоподаткованих мінімумів доходів громадян включно (з 10.08.2024 р. і у 2025 р.: 3 028 грн). Відповідно, крадіжки, шахрайства, випадки привласнення чи розтрати тепер вважаються кримінальними правопорушеннями тільки, якщо сума викраденого перевищує 2 неоподатковані мінімуми доходів громадян. Таким чином, було створено умови для значного скорочення чисельності зазначених видів кримінальних правопорушень.

Кількість крадіжок (ст. 185) – найбільш поширеного до війни виду кримінального правопорушення – зменшилася до 17 157, що в 2,3 рази менше, аніж за 1 півр. 2024 р. (38 803; –14,2%) (рис. 14). Якщо відсоток цих діянь серед усіх кримінальних правопорушень до 2022 р. складав більше 35%, у 2022–2024 рр. через суттєве зростання кількості злочинів, пов'язаних із війною – знизився до 15%, то в 1 півріччі цього року він становив тільки 5,2%.

Відбулося зниження частки крадіжок і серед кримінальних правопорушень проти власності. До 2023 р. вона перевищувала 70%, у 1 півр. 2023 р. складала 47,0%, 1 півр. 2024 р. – 43,3%, а в 1 півр. 2025 р. скоротилася до 32,7%.

(Далі буде...)

Рис. 14. Кількість крадіжок, вчинених в Україні за 1 півріччя у 2015–2025 рр.

■ ПОДАТКИ І ЗБОРИ

Ухилення від сплати податків

Детективи БЕБ розкрили масштабну схему ухилення від сплати податків, легалізації злочинних доходів на 1,78 млрд грн та підроблення документів, де задіяна «Столична ювелірна фабрика» та низка інших підприємств.

Як повідомляється, провадження розслідування ведеться за статтями 200, 209, 212 та 366 КК України. Викрито групу компаній та фізичних осіб-підприємців, які завдали державному бюджету збитків на суму щонайменше 45 млн грн через махінації з ПДВ та фіктивних операцій. Розслідування, яке проводиться під процесуальним керівництвом Офісу Генпрокурора, встановило, що невідновлена група осіб у змові зі службовими особами податкової служби організувала протиправну діяльність. Схема включала бюджетне відшкодування ПДВ, надання незаконних послуг з ухилення від сплати податків, виведення коштів у тінювий сектор економіки та їх легалізацію.

Ключовими учасниками схеми називається: ТОВ «Будкомплект-09» (45260535), ТОВ «Сансет Медіа» (44170550), ТОВ «ОК Рентал Сервіс» (44641230), ТОВ «Артур Торг» (код 42152739) та ТОВ «Промислова Запчастина» (43892251), які в 2024 році не відобразили в податковій звітності операції з продажу товарів та послуг на суму понад 1,782 млрд грн, які проводилися з низкою контрагентів, зокрема ТОВ «Авексто», ТОВ «Комбо Лайф», ТОВ «Карнект Альянс», ТОВ «Бріф А» та іншими. Основним методом ухилення від сплати податків було невідображення в бухгалтерському та податковому обліку продажів товарів і послуг, що призвело до несплати ПДВ на суму 45 млн грн лише в період вересня–листопада 2024 року.

Для легалізації отриманих злочинних доходів компанії перераховували кошти на рахунки понад 600 підконтрольних фізичних осіб-підприємців за фіктивними угодами про надання послуг із комп'ютерного програмування. Ці кошти, загальною сумою 1,782 млрд грн, транзитом проходили через рахунки ФОПів і надалі розподілялися між учасниками схеми.

Охорона спадкового майна безвісно відсутньої особи

Процес охорони спадкового майна особи, визнаної безвісно відсутньою, врегульовано положеннями Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 (далі – Порядок).

Він здійснюється в інтересах спадкоємців, відказодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження майна до прийняття спадщини спадкоємцями. Охорона спадкового майна триває до закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини.

Нотаріус за місцем відкриття спадщини за заявою заінтересованих осіб або з власної ініціативи вживає заходів щодо охорони спадкового майна. Важливо знати, що охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини спадкоємцями, а якщо її не прийнято – до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини. Крім того, охорона спадкового майна може тривати після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до нотаріуса надійде заява про згоду на прийняття спадщини від осіб, для яких право спадкування виникає у разі неприйняття спадщини іншими спадкоємцями (на підставі частини третьої статті 1270 Цивільного кодексу України), і якщо до спливу встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини залишилося менше трьох місяців.

Заходи щодо охорони спадкового майна безвісно відсутньої особи вживаються зазначеним нотаріусом або нотаріусом за місцезнаходження майна, якому нотаріус, котрий веде спадкову справу, надіслав доручення. Перед вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна нотаріус вчиняє низку дій, які забезпечують повну охорону цього майна, а саме: визначає місце відкриття спадщини, наявність спадкового майна, його склад та місцезнаходження; перевіряє наявність спадкової справи за даними Спадкового реєстру. Якщо спадкова справа не заведена, нотаріус реєструє заяву про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна також і в Книзі обліку і реєстрації спадкових справ, заводить спадкову справу і реєструє її у Спадковому реєстрі; з'ясовує, чи були вжиті попередні заходи щодо збереження спадкового майна. Якщо такі заходи були вжиті, то ким, коли і як (чи було приміщення опечатано, де знаходяться ключі від цього приміщення тощо); направляє повідомлення тим спадкоємцям, місце проживання або роботи яких йому відоме. Нотаріус може також

зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення в пресі; про проведення опису майна спадкодавця повідомляє житлово-експлуатаційні органи, а в разі необхідності – органи внутрішніх справ та інших заінтересованих осіб (кредитора); якщо є підстави вважати, що спадщина може бути визнана відумерлою, нотаріус повинен повідомити відповідний орган місцевого самоврядування; вживає заходів для залучення до участі в проведенні опису майна безвісно відсутньої особи свідків (не менше двох). Свідками можуть бути будь-які незаінтересовані особи з повною цивільною дієздатністю.

Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна безвісно відсутніх осіб здійснюється нотаріусом після отримання документів, що підтверджують факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, але не пізніше наступного дня з дати надходження таких документів. Опис такого майна проводиться нотаріусом за участі заінтересованих осіб (за бажанням) і не менше ніж двох свідків (обов'язково). За результатами опису складається акт у трьох (або більше) примірниках, до якого включається все майно, що є в будинку безвісно відсутньої особи, з детальним описом кожної речі, її вартості та кількості.

Відповідно до Порядку, охоронцем спадкового майна може бути призначено осіб з числа спадкоємців, опікунів над майном осіб, визнаних безвісно відсутніми або місцеперебування яких невідоме, чи інших осіб, визначених спадкоємцями. За наявності виконавця заповіту він призначається охоронцем усього спадкового майна – як заповіданого, так і не заповіданого. При цьому, за бажанням спадкоємців за законом, у разі наявності виконавця заповіту нотаріус може призначити охоронцем майна, що спадкується за законом, особу з числа інших осіб. Нотаріус попереджає охоронця та інших осіб, яким передано на зберігання спадкове майно, про кримінальну відповідальність у разі розтрати або його приховування, а також про матеріальну відповідальність за заповідану шкоду.

Слід звернути увагу, що якщо під час опису спадкового майна виявляться речі, які у зв'язку зі зносом не мають жодної цінності, нотаріус за згодою спадкоємців (або фінансового органу, якщо опис проводиться без їх участі) не включає до акта опису такі речі, а за окремим описом передає їх для знищення або на заготівельну базу утильсировини. Якщо під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна з'ясується, що в складі спадщини є майно, що потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних та юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус (у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту) на підставі заяви заінтересованої особи укладає договір на управління спадщиною з цією особою.

Основні поради спадкоємцям: зберігайте документи: підготуйте все, що підтверджує ваш зв'язок із безвісно відсутньою особою: родинні стосунки, документи на майно тощо; звертайтеся якомога раніше: це допоможе уникнути ризиків втрати доступу до майна; оберіть відповідального опікуна: він контролюватиме майно, поки не з'явиться спадкоємець або не буде винесено судове рішення.

Охорона спадкового майна безвісно відсутньої особи є необхідним елементом захисту майнових прав у ситуаціях правової невизначеності. Ефективність такої охорони залежить від оперативності дій родичів, нотаріусів та судів, а також чіткого дотримання законодавчих норм. Удосконалення нормативно-правової бази та правова просвіта громадян сприятимуть більш ефективному захисту прав як безвісно відсутньої особи, так і її потенційних спадкоємців.

Південне міжрегіональне управління
Міністерства юстиції

Заборона дискримінації в практиці ЄСПЛ та національному судочинстві

Проаналізовано керівні позиції Європейського суду з прав людини стосовно застосування заборони дискримінації, а також їх імплементацію в національному судочинстві. Принцип заборони дискримінації, закріплений у статті 14 Європейської конвенції з прав людини (далі – Конвенція) та статті 1 Протоколу № 12, є одним із наріжних каменів сучасної системи захисту прав людини. Його правильне розуміння та застосування має критичне значення для забезпечення справедливості та рівності у правовідносинах. Однак практика свідчить, що цей принцип часто застосовується поверхово або неправильно, що призводить до серйозних наслідків як для окремих осіб, так і для правової системи загалом.

Володимир ГОНЧАРОВ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та філософії права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

Принципи застосування заборони дискримінації за практикою ЄСПЛ

Стаття 14 ЄКПЛ не діє автономно, а гарантує недискримінацію в користуванні правами та свободами, визнаними Конвенцією (це ж стосується статті 1 Протоколу № 12, яка встановлює заборону дискримінації в користуванні правами, закріпленими національним законом). Ця особливість створює складну правову конструкцію, розуміння якої потребує глибокого аналізу як теоретичних засад, так і практичних аспектів застосування. Європейський суд з прав людини протягом десятиліть розробляв детальну методологію розгляду скарг про дискримінацію, створивши тест, який став стандартом для багатьох національних судів Європи.

Автономність статті 14 ЄКПЛ та концепція «поглинання»

Стаття 14 ЄКПЛ має особливий характер – вона є «допоміжною» та не застосовується незалежно й відірвано від інших прав Конвенції. Як зазначив ЄСПЛ у справі *Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], § 63: «Стаття 14 лише доповнює інші матеріальні положення Конвенції та Протоколів».

Водночас ця стаття має відносну автономність – її застосування не потребує встановлення порушення основного права. Так, справа *Sidabras and Džiautas v. Lithuania* стосувалася колишніх співробітників КДБ, яким литовське законодавство забороня-

ло працювати в приватному та державному секторі протягом 10 років після набуття країною незалежності. ЄСПЛ підкреслив у § 38: «до цієї міри вона [стаття 14] є автономною», встановивши порушення вказаної статті в поєднанні зі статтею 8 навіть без окремого порушення права на приватне життя.

Концепція «поглинання» застосовується, коли ЄСПЛ може вирішити не розглядати справу за статтею 14, якщо дискримінація не є її фундаментальним аспектом. Так, у справі *Dudgeon v. the United Kingdom* йшлося про кримінальну відповідальність за гомосексуальні стосунки між дорослими чоловіками в Північній Ірландії. Суд зазначив у § 67: «загалом не є необхідним для Суду також розглядати справу за статтею 14, хоча позиція є іншою, якщо явна нерівність у ставленні під час користування відповідним правом є фундаментальним аспектом справи».

Для унаочнення цього положення розглянемо справу «Загубня і Табачкова проти України», яка стосувалася побиття двох жінок-представниць Свідків Єгови. Національні органи правопорядку не розслідували дискримінаційний мотив злочину, в чому ЄСПЛ побачив порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 3 ЄКПЛ (окремого розгляду за ст. 9 не було потрібно, оскільки релігійний мотив ненависті до заявниць вже знайшов відображення у застосуванні статті 14). Натомість у справі «Christine Goodwin v. the U.K.» ЄСПЛ постановив про те, що відсутність у британському

законодавстві юридичного механізму для зміни статі становить порушення основного права, передбаченого статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та не потребує додаткового розгляду за ст. 14.

Таким чином, фактори, що перешкоджають окремому розгляду статті 14 є наступними:

а) повне поглинання основним правом: автоматичне усунення дискримінації при вирішенні основної проблеми; ідентичні засоби захисту через основне право; той самий результат для заявника.

б) відсутність додаткової цінності: не потрібні специфічні стандарти дискримінації; основне право адекватно захищає від дискримінаційних ефектів; немає системних аспектів дискримінації для розгляду.

Питання, які ставить ЄСПЛ при оцінці окремого розгляду за ст. 14: чи існує дискримінація фактично? (істотність); чи основне конвенційне право повністю вирішує проблему? (поглинання); чи потрібні додаткові стандарти захисту? (додаткова перспектива); чи змінить окремий аналіз результат для заявника? (практична цінність)

Тест на дискримінацію у практиці ЄСПЛ

ЄСПЛ сформулював структурований тест на дискримінацію, основи якого закладені в справі про бельгійську мовну освіту (*Belgian linguistic case*, 1968) та розвинені в подальшій практиці Суду.

Формула дискримінації. У справі *Molla Sali v. Greece* [GC] йшлося про грецьку громадянку мусульманського віросповідання, чий померлий чоловік заповів їй 2/3 майна, але грецькі суди застосували ісламське право і залишили їй лише 1/12 частину. ЄСПЛ встановив у § 135: «Не всі різниці у ставленні становлять дискримінацію, а лише ті, які позбавлені «об'єктивного та розумного виправдання». Різниця в ставленні є дискримінаційною, якщо вона «не переслідує «легітимну мету» або якщо немає «розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами та метою, яку прагнуть досягти»».

Перший елемент: порівнювані ситуації та захищена ознака

У справі «Carson and Others v. the United Kingdom» [GC] британські пенсіонери, які проживали в різних країнах, скаржилися на те, що їхні пенсії індексувалися лише за умови проживання в певних державах. ЄСПЛ підкреслив у § 61: «для того, щоб виникло питання за статтею 14, повинна бути різниця в ставленні до осіб в аналогічних або релевантно подібних ситуаціях».

Критерії порівнюваності детально визначені в справі «Fábián v. Hungary» [GC], яка стосувалася колишнього співробітника органів безпеки, котрий скаржився на зменшення пенсії через свою попередню діяльність. Суд зазначив у § 113, що «вимога продемонструвати аналогічну позицію не вимагає, щоб групи для порівняння були ідентичними». У § 121 Суд встановив: «Елементи, які характеризують різні ситуації та визначають їх порівнюваність, повинні оцінюватися в світлі предмета, мети оспорюваного положення та контексту, в якому відбувається передбачувана дискримінація».

Встановлення захищеної ознаки або статусу є невід'ємною частиною першого елементу тесту. Захищені ознаки поділяються на ті, які поіменовані в Конвенції, та інші, які розвинуті в практиці Суду. Всупереч поширеному уявленню захищені ознаки – це не вроджені або незмінні ознаки людини (як-от раса), а будь-які персональні ознаки чи характеристики, які визначають приналежність людини до певної захищеної групи. Так, у справі «Biao v. Denmark» [GC] данський громадянин тоголезького походження та його дружина-ганка скаржилися на відмову у воз'єднанні сім'ї через вимогу 28-річного громадянства. Суд зазначив у § 89, що пряма дискримінація описується як «різниця у ставленні до осіб в аналогічних або релевантно подібних ситуаціях» та «на основі ідентифікованої характеристики або «статусу»». Таким чином, встановлення того, що різне ставлення ґрунтується на захищеній ознаці (расі, статі, релігії, національному походженні тощо), є критично важливою частиною першого етапу аналізу.

Другий елемент: встановлення різного (несприятливого) ставлення

Після встановлення порівнюваності та захищеної ознаки необхідно довести фактичну різницю в ставленні. Це може про-

являтися як пряма дискримінація, коли різне ставлення є безпосереднім та очевидним, або як непряма дискримінація. У справі «D.H. and Others v. the Czech Republic» [GC] ромські діти скаржилися на їх масове розміщення в спеціальних школах для дітей з розумовими вадами. Суд встановив у § 184, що непряма дискримінація «може мати форму диспропорційно шкідливих наслідків загальної політики або заходу, який, хоча і сформульований у нейтральних термінах, має особливий дискримінаційний вплив на певну групу».

Третій елемент: об'єктивне та розумне виправдання

Після встановлення різного ставлення тягар доведення переходить на відповідача. Цей етап включає два піделементи: легітимність мети та пропорційність засобів. У справі «Molla Sali v. Greece» [GC], § 135, ЄСПЛ встановив: «Різниця у ставленні буде дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного та розумного виправдання, тобто якщо вона не переслідує легітимну мету або якщо немає розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами та метою, яку прагнуть реалізувати».

Щодо пропорційності, у справі «Belgian linguistic case», § 10, ЄСПЛ встановив, що заходи повинні «забезпечувати справедливий баланс між захистом інтересів спільноти та повагою до прав і свобод, гарантованих Конвенцією». У справі «Marckx v. Belgium», яка стосувалася дискримінації позашлюбних дітей у спадковому праві, Суд підкреслив у § 33 необхідність «розумного співвідношення пропорційності між використаними засобами та легітимною метою, яку прагнуть досягти».

Підвищений стандарт перевірки для «підозрілих» ознак

ЄСПЛ застосовує диференційовані стандарти залежно від підстави дискримінації. У справі «Molla Sali v. Greece» [GC], § 136, Суд зазначив, що держави мають певну межу розсуду, яка «варіюється залежно від обставин, предмета та контексту справи». Водночас для певних підстав дискримінації стандарт перевірки підвищується. Суд неодноразово встановлював, що жодна різниця в ставленні, заснована виключно або вирішальною мірою на етнічному походженні особи, не може бути об'єктивно виправданою. У справі «Konstantin Markin v. Russia» [GC] російський військовослужбовець скаржився на відмову в наданні відпустки по догляду за дитиною, яка надавалася лише жінкам-військовослужбовцям. Щодо дискримінації за ознакою статі Суд зазначив у § 127: «держави повинні довести, що така різниця була необхідною для досягнення важливої публічної мети та що використані засоби були пропорційними цій меті».

«Дуже вагомі причини» потрібні для виправдання різного ставлення за такими ознаками, як раса, етнічне походження, стать, сексуальна орієнтація та релігія.

Практичне застосування: справа «Sidabras and Džiautas v. Lithuania»

Застосування тесту на дискримінацію у справі «Sidabras and Džiautas v. Lithuania» демонструє, як працює цей механізм на практиці. Справа стосувалася двох литовських громадян, які працювали в КДБ до 1991 року і після незалежності Литви були звільнені з роботи через «Закон про оцін-

ку діяльності співробітників радянських спецслужб», який забороняв їм працювати в державному та приватному секторах протягом 10 років.

Перший елемент тесту передбачав встановлення порівнюваних ситуацій та захищеної ознаки. Колишні співробітники КДБ порівнювалися з іншими громадянами Литви щодо права на працевлаштування в контексті статті 8 ЄКПЛ (приватне життя, оскільки сфера застосування цієї статті витлумачується Страсбурзьким судом широко й охоплює «створення стосунків із зовнішнім світом»). Захищеною ознакою була попередня професійна діяльність у радянських органах безпеки – однак ЄСПЛ не розглядав окремо чи є ця ознака захищеною, оскільки вважав це очевидним.

Другий елемент полягав у встановленні різного ставлення. ЄСПЛ констатував пряму дискримінацію через законодавчу заборону працювати протягом 10 років, яка застосовувалася виключно до цієї категорії осіб та істотно обмежувала їхні можливості працевлаштування.

Третій елемент аналізу стосувався об'єктивного виправдання. Демократизація та захист національної безпеки було визнано правомірною метою обмеження. Однак щодо пропорційності, то в § 59 ЄСПЛ зазначив, що заборона на працевлаштування протягом десяти років є надмірно широкою та непропорційною до переслідуваної мети, оскільки вона носила вкрай широкий характер – охоплювала як державний, так і приватний сектор без індивідуальної оцінки впливу таких обмежень. ЄСПЛ встановив порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8, підкресливши автономність статті 14, котра застосовується навіть за відсутності порушення основного конвенційного права.

Процедурні зобов'язання у справах про дискримінацію

У справах про насильство з дискримінаційних мотивів ЄСПЛ встановив додаткові процедурні зобов'язання держави. Справа «Nachova and Others v. Bulgaria» [GC] стосувалася вбивства двох ромів військовою поліцією. Суд підкреслив у § 160: «коли є підозра, що расистські ставлення відіграли роль у подіях, особливо важливо, щоб офіційне розслідування проводилося з особливою ретельністю та щоб воно здатне було визначити, чи етнічна ненависть або упередження мотивували дії».

У справі «Abdu v. Bulgaria», яка стосувалася побиття ромського хлопчика поліцейськими, ЄСПЛ зазначив у § 44: «Державні органи зобов'язані проводити ефективно та адекватне розслідування шляхом з'ясування того, чи були дискримінаційні мотиви».

Узагальнення практики ЄСПЛ

Принципи застосування заборони дискримінації за практикою ЄСПЛ ґрунтуються на структурованому тесті на дискримінацію, що включає встановлення порівнюваних ситуацій та захищеної ознаки, доведення різного ставлення та перевірку об'єктивного виправдання через легітимну мету та пропорційність. Встановлення захищеної ознаки або статусу є невід'ємною частиною першого елементу тесту, оскільки дискримінація завжди ґрунтується на певній характеристиці особи або групи. Концепція поглинання застосовується лише коли дискримінація не є фундаментальним аспектом справи. Українські суди повинні точно дотримуватися цих принципів, застосовуючи конкретні стандарти, вироблені практикою ЄСПЛ у відповідних справах.

Пенсійні виплати за рішеннями судів

Уряд ухвалив постанову, яка встановлює єдиний порядок для всіх виплат – і за минулі періоди, і за поточними рішеннями судів.

Про це інформує Міністерство соціальної політики України. Як вказують у міністерстві, проблема з виконанням судових рішень щодо пенсій в Україні – системна. За останні п'ять років накопичилося вже 758 тисяч таких рішень, а загальна сума боргу наразі становить майже 85 млрд гривень. При цьому до сьогодні не існувало єдиного підходу, за яким держава здійснює виплати за рішеннями судів. Зокрема, поточні виплати за рішеннями судів здійснювалися одразу, а нараховані суми за минулі періоди ставилися в чергу.

Через це станом на сьогодні держава виплатила лише за тими рішеннями, які набрали чинності в період до 20 листопада 2020 року, що викликає невдоволення громадян і зауваження з боку міжнародних партнерів, зокрема, Європейського суду з прав людини та Ради Європи. «Щоб упорядкувати ситуацію та забезпечити єдині, справедливі й зрозумілі для всіх правила поведінки, в умовах обмеженого фінансового ресурсу, уряд ухвалив постанову, яка встановлює єдиний порядок всіх виплат на виконання судових рішень – як ретроспективних (за минулі періоди), так і поточних», – ідеться в повідомленні.

Уперше в бюджеті ПФУ видатки на судові рішення будуть виокремлені, залежно від джерела фінансування пенсій: виплати, які мають здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету, оскільки стосуються пенсій, які виплачуються саме за рахунок коштів держбюджету, та виплати, джерелом погашення яких є страхові пенсійні внески. При цьому запроваджується єдиний підхід до того, як здійснюватимуться поточні виплати перерахованих на виконання судових рішень пенсій, так і донарахованих за рішеннями судів сум за попередні періоди.

Виплати громадянам здійснюватимуться щомісяця пропорційно до коштів, визначених у бюджеті Пенсійного фонду, у розрізі зобов'язань державного бюджету і страхових коштів.

«Воєнний» рай для боржників

Боржники вже четвертий рік повністю звільнені від відповідальності, визначеної ст. 625 ЦК України, та від штрафних санкцій за прострочення виплати боргу.

Костянтин РИБАЧКОВСЬКИЙ,
адвокат, керуючий партнер
Адвокатської фірми «Столичний адвокат»

Як ми знаємо з курсу цивільного права, за загальним правилом, наведеним у ст. 625 («Відповідальність за порушення грошового зобов'язання») Цивільного кодексу України, (надалі – ЦК України), передбачено, що боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом. Також, за прострочення повернення заборгованості на користь кредитора, стосовно боржника можуть бути передбачені штрафні санкції - неустойка (штраф, пеня).

Відповідно до ст. 549 ЦК України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання. При цьому, штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, а пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоечасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Законом України № 2120-IX від 15.03.2022 р., який набрав чинності 17.03.2022 року, було внесено зміни до чинного ЦК України, згідно яким розділ «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України було доповнено пунктом 18, відповідно якому у період дії в Україні воєнного стану та в 30-денний (тридцятиденний) строк після його припинення або скасування в разі прострочення позичальниками виконання своїх грошових зобов'язань за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) будь-яким позикодавцем, позичальник повністю звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустой-

ки (штрафу, пені) за таке прострочення. Даною нормою також було встановлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитодавцем (позикодавцем).

Дані норми Перехідних положень ЦК України вже знайшли своє широке відображення в практиці судів України (як судів загальної юрисдикції, так і господарських судів), зокрема і в практиці Верховного Суду. Так, у тексті постанови Верховного Суду від 6 вересня 2023 року (постанова КГС ВС у справі № 910/8349/22) вказано, що «статтею 1046 ЦК України визначено, що за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості.

Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками. Відповідно до ч. 1 ст. 1049 ЦК України позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором.

З аналізу положень пункту 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» та статей 1046,

1049 ЦК України колегія суддів суду касаційної інстанції дійшла висновку про те, що на договір про надання поворотної фінансової допомоги від 29.04.2020 р. та на договір поворотної фінансової допомоги (позики) № ФЗ 13/02 від 13.02.2018 р. розповсюджується дія пункту 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України».

Згідно з постановою Верховного Суду від 6 липня 2023 року (постанова КЦС ВС у справі № 719/272/22) суд першої інстанції, відмовляючи в задоволенні позовних вимог про стягнення 3 % річних, виходив із того, що зазначені нараховання здійснені в період введення в Україні воєнного стану, а тому підлягають списанню кредитором (позикодавцем) на підставі положень пункту 18 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України. При цьому Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду зазначив, що висновки судів першої та апеляційної інстанцій не суперечать висновкам Верховного Суду України та Верховного Суду, на які посилається заявник у касаційній скарзі. На цій підставі касаційна скарга була залишена без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанції – без змін.

Таким чином, у кредиторів (позикодавців) у період дії воєнного стану та в тридцятиденний строк після його припинення або скасування в разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або будь-яким іншим кредитодавцем (позикодавцем), відсутнє право на стягнення неустойки (штрафу, пені) від розміру поворотної позики, а також інфляційних втрат та 3 % річних зі своїх боржників.

Проблема доказування в справах про позбавлення батьківських прав

Позбавлення батьківських прав – винятковий захід впливу на батьків, саме тому суди часто відмовляють позивачам.

Леся ДУБЧАК,
адвокатка, кандидатка юридичних наук,
доцентка

Підтвердження «невиправності»

В одній зі своїх справ «М.С. проти України» Європейський суд з прав людини якимсь наголосив на тому, що при визначенні найкращих інтересів дитини необхідно брати до уваги два міркування: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною та, по-друге, в якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку в безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

Переймаючи занадто буквально позицію щодо збереження зв'язків дитини із сім'єю, українська судова практика сформувала досить категоричну, як на нашу думку, позицію в справах про позбавлення батьківських прав. Зокрема позивачі в таких справах повинні не лише надати докази того, що відповідач не піклується дитиною, ігнорує та ухиляється від своїх батьківських обов'язків, але й те, що така поведінка не може змінитися в майбутньому.

Звучить парадоксально: навіть якщо один із батьків «вийшов за хлібом» і не повернувся, ігноруючи будь-які права та інтереси дитини, не виявляючи ані матеріальної, ані моральної участі в її житті, суди однаково намагаються виправдати таку поведінку та хочуть отримати підтвердження її «невиправності». Вважаємо, що такий підхід фактично ставить права батьків вище за інтереси дитини, перетворюючи процес позбавлення батьківських прав на складний та, подекуди, безрезультативний.

Виникає ситуація, коли дитина, не маючи без згоди другого з батьків можливості вчинити багато юридично значимих дій, таких, як зміна зареєстрованого місця проживання, виїзд за кордон, відчуження майна тощо, повинна очікувати на ймовірну зміну поведінки. Чи дійсно це є саме ті «найкращі

інтереси» дитини, про які говорять всі міжнародно-правові акти?

Відповідно до пункту 2 частини 1 статті 164 СК України мати батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона він ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти. В пункті 16 постанови пленуму ВСУ № 3 від 30 березня 2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» судам було роз'яснено, що ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчальних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання дитиною освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позиція Верховного Суду

У постанові Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі № 553/2563/15-ц зроблено висновок щодо застосування пункту 2 частини 1 статті 164 СК України і вказано, що «ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав

лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками». Аналогічні висновки містяться в постанові ВС від 23 січня 2020 року в справі №755/3644/19, від 23 червня 2021 року в справі №953/17837/19. А в постанові від 6 травня 2020 р. в справі № 753/2025/19 та від 9 листопада цього ж року в справі № 753/9433/17 Верховний Суд зазначив, що позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки для батька (матері), так і для дитини (ст. 166 СК України). Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити їхню поведінку у кращій бік неможливо й лише за наявності вини в їхніх діях. Питання щодо сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці.

Що говорить ЄСПЛ?

У справі «Strand Lobben and Others v. Norway» (№ 37283/13) від 10.09.2019 ЄСПЛ зазначив, що у випадках, коли відповідні інтереси дитини суперечать інтересам батьків, стаття 8 Конвенції вимагає, щоб органи влади держав-відповідачів встановлювали справедливий баланс цих інтересів і при встановленні такого балансу особливе значення надавалося найкращим інтересам дитини, які в залежності від свого характеру та важливості можуть переважати інтереси батьків. Як правило, найкращі інтереси дитини вимагають, з одного боку, щоб зв'язки дитини з її сім'єю підтримувалися, за винятком випадків, коли сім'я виявилася особливо непридатною для життя та розвитку дитини, оскільки порушення сімейних зв'язків означає від'єднання дитини від її коріння. З цього слідує, що сімейні зв'язки можуть бути розірвані лише за край виняткових обставин і що має бути зроблено все для збереження особистих відносин та «відновлення» сім'ї.

Опираючись на ці правові позиції, суди подекуди зміщують акценти зі встановленого законодавством формулювання «ухилення від виконання обов'язків щодо виховання дитини» як підстави позбавлення батьківських прав, яке існує тут і зараз, на гіпотетичне майбутнє, де другий з батьків виправляється або ж ні. При цьому, пози-

вачі, зазвичай, звертаються до суду з позовом про позбавлення батьківських прав на підставі ухилення від виконання обов'язків щодо виховання дитини вже тоді, коли існує тривале ігнорування прав, законних інтересів та потреб дитини. Однак, на думку деяких судів, відсутність другого з батьків в житті дитини протягом декількох років, у всіх інтерпретаціях цього твердження, не є достатньою підставою для обґрунтування неможливості зміни поведінки відповідача.

У такому разі на позивача покладається не лише тягар самостійного виховання та утримання дитини, але й необхідність «стимування» другого з батьків до зміни поведінки (дзвінки, листування, письмові вимоги тощо). Лише в разі, якщо ці дії не дали результатів та були зафіксовані у вигляді доказів, що відповідають вимогам процесуального законодавства, можна вважати, що другий із батьків не зміниться, та позбавити його батьківських прав. Вважаємо, що така позиція нівелює принцип змагальності, за якого відповідач не повинен взагалі нічого доводити і весь тягар доказування, як і всі обов'язки з виховання та утримання дитини, покладається виключно на позивача.

У даному контексті хочемо звернути увагу на положення статті 169 СК України, відповідно до яких мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до суду з позовом про поновлення батьківських прав. Суд перевіряє, наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були підставою для позбавлення батьківських прав, і постановляє рішення відповідно до інтересів дитини. Тобто чинне законодавство свідчить про те, що зміна поведінки того з батьків, який неналежним чином виконував свої батьківські обов'язки, є предметом доказування в справах про поновлення батьківських прав. Натомість у частині позбавлення батьківських прав такі вимоги в законодавстві відсутні.

На нашу думку, логіка законодавця є більш виправданою, оскільки тривале невиконання обов'язків повинно мати свої наслідки. І лише за умови доведення виправлення поведінки такі права можуть бути поновлені. В іншому випадку відбувається толерування байдужості одного з батьків до дитини, а відсутність відповідальності за таку поведінку в переважній більшості випадків не призводить до виправлення поведінки.

У результаті ми маємо безтурботних матерів або батьків, покинуту дитину, що психологічно травмує її, та відсутність належного правового механізму виправлення ситуації.

Крім того, цікавою є позиція судів щодо способу «відновлення» сім'ї, про яке в своїх рішеннях зазначав ЄСПЛ. Так, констатуючи факт ухилення від виконання батьківських обов'язків та при цьому відмовляючи в задоволенні позовних вимог про позбавлення батьківських прав, суди в рішеннях попереджають відповідача про необхідність зміни ставлення до виховання дитини та покладають на органи опіки та піклування обов'язок здійснювати контроль за виконанням відповідачем батьківських обов'язків.

Чи працює такий підхід?

Однак чи ефективний це спосіб захисту порушених прав та чи не порушує він принцип диспозитивності? Риторичне запитання насправді, зважаючи на те, що в органу опіки та піклування немає спеціальних повноважень на перевірку виконання батьківських обов'язків поза межами судових справ чи заяв батьків або інших осіб. Тобто попередження спрямоване, начебто, на відповідача, а контроль покладено на органи опіки та піклування, проте фактично покладається ще один додатковий тягар відповідальності на позивача з ініціювання процесу перевірки виконання батьківських обов'язків органом опіки та піклування.

На жаль, якщо той з батьків, з ким проживає дитина, дійсно зацікавлений у позбавленні батьківських прав та доведенні того, що це відповідатиме інтересам дитини, повинен проявити активну позицію навіть за таких умов, оскільки єдиним виходом за наявної правової ситуації є повторне звернення до суду через певний період після відмови в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав.

У справі № 149/2510/21 (постанова від 23 листопада 2022 року) Верховний Суд зауважував, що суди першої та апеляційної інстанцій не звернули уваги на обставини справи, які свідчать про ухилення відповідачем від виконання батьківських обов'язків зі здійснення виховання дитини, оскільки після ухвалення рішення суду від 2 жовтня 2019 року, яким було вперше відмовлено в позбавленні батьківських прав, батько не надав доказів на підтвердження зміни ставлення до виховання дитини, піклування про неї, виконання ним своїх батьківських обов'язків, тому за встановлених судами

обставин позбавлення його батьківських прав відповідатиме найкращим інтересам сина, який є особою з інвалідністю та потребує підвищеної уваги, догляду, піклування, турботи, однак взагалі не отримує такого з боку батька, який переклав виконання всіх обов'язків винятково на матір та зайняв очікувальну позицію, тобто чекає допоки дитина сама виявить бажання з ним спілкуватися. Батько не змінив ставлення до виконання батьківських обов'язків, контакту з дитиною не налагодив і не вживав жодних заходів щодо налагодження стосунків з дитиною, не цікавиться станом її здоров'я, не виявляє будь-якої турботи про дитину, не надає матеріальної підтримки в добровільному порядку, тобто самоусунувся від виконання своїх батьківських обов'язків. Верховний Суд дійшов переконання, що за такої правової ситуації, коли є рішення суду (що набрало законної сили) за первинним зверненням одного з батьків про відмову в позбавленні батьківських прав другого із батьків з тих міркувань, що це є крайнім заходом впливу на нього, тоді в разі повторного звернення з таким позовом під час його розгляду саме другий із батьків дитини має доводити зміну свого ставлення до участі у вихованні своєї неповнолітньої дитини, заперечити і спростувати відповідними доказами факт нехтування ним своїми батьківськими обов'язками.

Таким чином, справи про позбавлення батьківських прав вимагають ретельної підготовки, збору доказів та тривалої роботи не тільки в судовому процесі, але й ще до моменту подачі позову. Необхідно фіксувати факти умисного ухилення від виховання дитини, а також, за можливості, вплив такої поведінки безпосередньо на стан дитини. При такому підході шанси отримати позитивне рішення суду про позбавлення батьківських прав значно зростають.

Штраф за порушення комендантської години

Кабмін схвалив законопроект, яким пропонується запровадити штрафи за порушення комендантської години та інших вимог, актуальних під час дії воєнного стану.

Про це повідомив представник уряду у ВРУ Тарас Мельничук. За його словами, йдеться про проект закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення вимог особливого правового режиму – воєнного стану, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях». Відповідно до нього, Кодекс України про адміністративні правопорушення пропонується доповнити новою статтею, яка передбачає адміністративну відповідальність за порушення вимог такого режиму. «Передбачається встановити відповідальність за порушення в'їзду (входу), перебу-

вання в населених пунктах, з яких проводиться загальна обов'язкова евакуація, за відсутності спеціально виданих перепусток або посвідчень, а також за порушення громадянами комендантської години (заборони перебування в певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень)», – уточнив Т. Мельничук.

Окрім того, уряд пропонує внести зміни до статті 262 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Ними органам поліції можуть надати право проводити адміністративне затримання щодо порушників, зазначив посадовець.

Шаховий турнір до Дня юриста

Четвертого жовтня в Києві пройде турнір «Кубок України зі швидких шахів серед юристів та працівників банківських установ». Запрошуємо усіх бажаних на черговий благодійний турнір.

Як зазначили організатори, змагання пройдуть за швейцарською системою в 7 турів. Контроль часу: швидкі шахи – 10 хвилин на партію з додаванням 5 секунд за кожний зроблений хід, починаючи з першого. Умови участі та детальна інформація організації змагань викладена в Регламенті проведення турніру, який надсилається учасникам додатково. Інформуємо також, що турнір передбачає благодійний внесок за участь у змаганнях (500 грн), який треба сплатити на спеціальний рахунок Нацбанку:

Національний банк України

МФО: 300001

Рахунок: № UA84300001000000047330992708

Код ЄДРПОУ: 00032106

Отримувач: Національний банк України

Обов'язкова попередня реєстрація:

shahist2021@ukr.net. У заяві слід вказати

ПІБ, посаду, контактний телефон. До заявки слід прикріпити підтвердження про сплату внеску за участь у турнірі, а також:

– для юристів – підтверджуючий документ про наявність юридичної освіти (сканкопію чи фото диплому про вищу освіту у сфері права);

– для працівників банківських установ не юристів – підтверджуючий документ про роботу в банківській установі (сканкопію чи фото наказу (витягу з наказу) про призначення на роботу в банківську установу).

У разі виникнення питань просимо звертатися за телефоном: (097) 793 8210, Лариса Ільчук.

Організатори: Міністерство юстиції України Ukrainian Chess; Federation Шахист – Шаховий клуб

Партнери: IQ Business Center Liashchenko & Partners Приватний нотаріус @Микола Федаш, адвокат Valerii Ponomarenko EVERLEGAL Федерація шахів Києва

Інформаційні партнери: «Юридичний вісник України», «Юридична газета», інтернет-видання «Лойер», Асоціація правників України, Асоціація адвокатів України, Європейська Бізнес Асоціація, Відділення Нотаріальної палати України в місті Києві, International Financial Club "Bankir", FEMIDA.UA, Незалежна асоціація банків України, Law & Events, LIGA ZAKON, Рада арбітражних керуючих міста Києва.

Власна інформація ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**, шеф-редактор газети «Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**, державний радник юстиції 2 класу, заслужений юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**, заступник головного редактора газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**, голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**, академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**, академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**, директорка Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНІЦУК**, ректор Національної школи суддів України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**, суддя Конституційного Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**, доктор юридичних наук, доктор теології, член-кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**, завідувачка кафедри Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, кандидатка юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний правовий тижневик

Редакція газети – колективний асоційований член Союзу юристів України

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник -** ТОВ «Юрінком Інтер»
- ▶ **Головний редактор** Федір ІЛЛЮК
- ▶ **Відповідальний секретар** Олена ДОЦЕНКО (uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу правових новин** Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі** Юрій КОТНЮК Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор** Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка** Дар'я КОСТЮКОВА

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКМ ІНТЕР» ПРОПОНУЄ:

ПРАВознавство

Правознавство: підручник / Г. І. Балюк, О. С. Лотюк, О. П. Орлюк, С. В. Петков, В. С. Щербина [та ін.]; за відп. ред. В. С. Ковальського. 14-те вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 660 с.

ISBN 978-966-667-851-8

У підручнику висвітлено історію виникнення держави і права, розкрито поняття держави, права, правореалізації, розглянуто засади основних галузей права, а також системи судових, правоохоронних та правозахисних органів України, основи юридичної деонтології.

Видання розраховане на учнів профільних (правових) класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій та інших навчальних закладів; на студентів, які вивчають право в неюридичних закладах вищої освіти; на викладачів загальноосвітніх шкіл та всіх зацікавлених осіб.

Приймаються замовлення.
E-mail: sales@yuricom.kiev.ua
Тел.: +38 (095) 491-34-91

ПЕРЕДПЛАТА: 2025 – 2026 рр.

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на друге півріччя 2025-го та на 2026 рік на всі видання. Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yuricompress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yuricom.print@gmail.com**

ЮРІНКМ ПРЕС

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yuricompress.com
yuricom.print@gmail.com
golovred@yuricom.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 24.09.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277

4 1820283 1070042

МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ ДЖО БАЙДЕНА ТА МОЯ БОРТЬБА ЯК ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Віктор Шокін. Міжнародна корупція Джо Байдена та моя боротьба як Генерального прокурора незалежної України.

Київ: Юрінком Прес, 2025. 260 с.

ISBN 978-617-8498-05-4

Це біографічна книга, написана Генеральним прокурором України Віктором Шокіним (2015-2016 рр.) про службовий шлях, складну слідчу роботу, життєві ризики і небезпеки та про пошук справедливості. Значна частина книги присвячена історії міжнародної корупції Віце-президента США Джозефа Байдена в 2014-2016 рр., яку розслідував автор. На його думку, злочини та правопорушення високопосадовця США на території України передусім пов'язані з діяльністю його сина Гантера на посаді Ради директорів української компанії «Бурісма». Автор відкриває завісу над політичною та особистою складовими взаємин українського Президента та його найближчих соратників й віце-президента США періоду 2015-2016 рр.

Книга наповнена державними та офіційними документами, листами посадовців вищого рівня, судовими позовами та рішеннями судів, які доводять позицію автора книги.

Переважна більшість документів публікуються вперше.

РАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Є. Л. Стрельцов. Рациональный дискурс про кримінальне право: монографія.

Юрінком Прес, 2024. 468 с.

ISBN 978-617-8498-00-9

У книзі систематизовані публікації, в яких досліджується проблема сучасного розвитку кримінального права і які були оприлюднені (надруковані) протягом останніх років у «Юридичному віснику України». Тому видання буде корисним для законотворців та їх консультантів, науковців, практиків, викладачів, докторантів й аспірантів, здобувачів вищої освіти.

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський. Мій погляд на право: збірник наукових праць.

Юрінком Прес, 2024. 280 с.

ISBN 978-617-8498-01-6

Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невловимо-го феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОМ ПРЕС» ПРОПОНУЄ:

ПЕРЕДПЛАТА НА II-ге ПІВРІЧЧЯ 2025 РОКУ

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
1 місяць	221 грн
півріччя	1326 грн

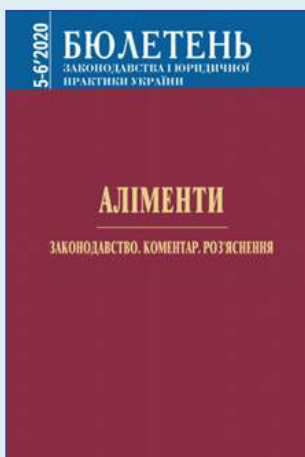
Передплатний індекс 01757
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 3 місяці	270 грн
на рік	1080 грн

Передплатний індекс 76351
Періодичність виходу — 4 рази на рік

БЮЛЕТЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА І ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 1 місяць	399 грн
на рік	4788 грн

Передплатний індекс 74052
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ПЕРЕДПЛАТА

сайт: yurincompress.com
pressa.yurincom.com

Довідка за тел: +38 (66) 003-21-64,
+38 (66) 003-21-65

e-mail: jukr@yurincom.kiev.ua
info@yurincompress.com
pressa@yurincom.kiev.ua

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2025 РІК

Відправлення повідомлення про завершення досудового розслідування кур'єрською службою, яка не внесена до реєстру операторів поштового зв'язку, не може вважатися належним повідомленням	2
Невизнання обвинуваченим своєї винуватості, заперечення факту вчинення протиправних дій, відсутність доказів вибачення перед потерпілим та добровільного відшкодування шкоди свідчать про відсутність щирого каяття	2
Якщо особу звільнено від відбування покарання за попереднім вироком у зв'язку з усуненням законом караності діяння, то при призначенні покарання за новим вироком суд не може застосувати сукупність вироків.....	3
Дії депутата державної думи федеральних зборів рф, який голосував за визнання самопроголошених республік на території України, що призвели до загибелі людей, утворюють склад злочину, передбаченого ч. 3 ст. 110 КК	4
Стан обмежено осудної особи має бути врахований судом під час ухвалення остаточного рішення, яким закінчується кримінальне провадження, зокрема для пом'якшення покарання такій особі	5
Наявність можливості покинути окуповану територію, не співпрацюючи з окупаційною владою, свідчить про відсутність психічного примусу та усвідомлений перехід на бік ворога й надання йому допомоги.....	6
Умисне вбивство особи у зв'язку з виконанням нею службового або громадського обов'язку кваліфікується у тих випадках, коли злочин вчинено з метою не допустити або припинити її правомірну діяльність	7
Керівник благодійної організації, який без належного оформлення організував дитячий відпочинок у наметах біля водойми, що призвело до утоплення малолітнього, підлягає кримінальній відповідальності за ч. 2 ст. 137 КК.....	7
Квартира, призначена для постійного або тимчасового проживання, проте в конкретний проміжок часу не придатна для цього, відповідає всім ознакам житла як предмета кримінального правопорушення, визначеного ст. 162 КК	8
Вартість викраденого майна визначається загальною сумою завданої матеріальної шкоди, навіть якщо в жодному з інкримінованих епізодів вартість викраденого не перевищила суми, необхідної для притягнення до кримінальної відповідальності	9

НАЙВАЖЛИВІШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗА ДВА ТИЖНІ

Заяву про компенсацію витрат на автоцивілку учасники бойових дій можуть подати в Дії	10
Друкувати повістки можуть обласні ТЦК	11
Інформація про авторизовані системи з кібербезпеки є відкритою, загальнодоступною та безоплатною	11
10 підстав розірвання контракту з керівником закладу охорони здоров'я	11
Новий графік виплати одноразової допомоги у разі загибелі військового	12
Зміст адмінпостанов про порушення ПДР, зафіксовані в автоматичному режимі, має відповідати КУпАП	12
ДСНС може використовувати засоби радіоелектронної боротьби	13
До одного року збільшено строк подачі переліку та обсягів ввезення товарів для інвестпроектів	13
1621,4 грн – компенсація за харчування дітям, потерпілим внаслідок Чорнобильської катастрофи.....	13
Бронювати до 100% працівників підприємств можна й на територіях бойових дій, де функціонують реєстри	14
Три етапи атестації посадовців митних органів	14
Державна допомога переселенцям за іпотечними кредитами	15
Підключення до мереж централізованого водопостачання без вузла комерційного обліку не допускається	16

Ключові рішення Верховного Суду за 2025 рік

Відправлення повідомлення про завершення досудового розслідування кур'єрською службою, яка не внесена до реєстру операторів поштового зв'язку, не може вважатися належним повідомленням

2 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 199/4716/24 залишив без задоволення касаційну скаргу прокурора, який посилався на скерування обвинувального акту до суду у межах строку досудового розслідування.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін ухвалою апеляційного суду, кримінальне провадження за обвинуваченням особи у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 263, ч. 2 ст. 307 КК України, закрито на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

У касаційній скарзі прокурор зазначав, що сторона захисту була повідомлена про завершення досудового розслідування за допомогою засобів зв'язку, в тому числі за допомогою кур'єрської служби ПП «НВФ «ТВІН-ДМ», про що сформовано накладні.

Верховний Суд вказав, що апеляційний суд обґрунтовано погодився з висновком місцевого суду, при цьому вказав на те, що на час направлення відповідного повідомлення Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (НКЕК) вже було сформовано Єдиний державний реєстр операторів поштового зв'язку та відповідно проведено облік операторів поштового зв'язку, проте в ньому відсутні відомості, що ПП «Науково-виробнича Фірма «ТВІН-ДМ» є оператором поштового зв'язку з доставки поштових відправлень та може надавати послуги у встановленому законом порядку.

Відповідно до ст. 111 КПК України повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняття процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію.

Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом (ч. 1 ст. 135, ч. 1 ст. 136 КПК України).

Так, згідно з постановою від 20 квітня 2022 р. № 29 НКЕК затвердила порядок ведення та форму єдиного державного реєстру операторів поштового зв'язку.

Як слідує із дослідженої судом першої інстанції відповіді на адвокатський запит до НКЕК, повідомлень про початок здійснення діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку від приватного підприємства «Науково-виробнича Фірма «ТВІН-ДМ» на дату надання відповіді на цей запит до НКЕК не надходило, внесення відомостей до єдиного державного реєстру операторів поштового зв'язку про зазначене підприємство не здійснювалося, відповідно це підприємство не є оператором поштового зв'язку, тому доводи, що повідомлення обвинуваченого та захисника про закінчення досудового розслідування через ПП «Науково-виробнича Фірма «ТВІН-ДМ» є належним, мотивовано визнано необґрунтованими.

Крім цього, порядок надання послуг поштового зв'язку, права та обов'язки операторів поштового зв'язку і користувачів послуг поштового зв'язку та регулювання відносин між ними визначають Правила надання послуг поштового зв'язку, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 05 березня 2009 р. № 270.

Проте, долучені прокурором накладні на підтвердження дати відправлення повідомлення обвинуваченому та його захиснику про надання доступу до матеріалів досудового розслідування не відповідають вимогам вказаних Правил, оскільки на них відсутній відбиток календарного штемпелю, який би підтверджував прийом поштового відправлення, контроль за маршрутом і часом перебування в дорозі.

А тому Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що матеріали кримінального провадження не містять підтвержень того, що захисник та обвинувачений отримали повідомлення про завершення досудового розслідування у передбачений законом спосіб. Таких підтвержень суду прокурором не було надано, як і не надано доказів на спростування висновків, що ПП «Науково-виробнича Фірма «ТВІН-ДМ» не є оператором поштового зв'язку, зареєстрованим в установленому законом порядку, зокрема, внесеному до Єдиного державного реєстру операторів поштового зв'язку.

Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128654011

Невизнання обвинуваченим своєї винуватості, заперечення факту вчинення протиправних дій, відсутність доказів вибачення перед потерпілим та добровільного відшкодування шкоди свідчать про відсутність щирого каяття

3 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 212/1970/18 залишив без задоволення касаційну скаргу потерпілого, який просив звільнити фігуранта від відбування призначеного покарання з випробуванням.

Вироком районного суду працівника поліції засуджено за ч. 1 ст. 28, ч. 2 ст. 365 КК до покарання у виді позбавлення волі на

строк 5 років із позбавленням права обіймати посади в правоохоронних органах на строк 2 роки. На підставі ст. 52, 54 КК ухвалено позбавити фігуранта спеціального звання – старшого сержанта поліції.

Ухвалою апеляційного суду вирок районного суду змінено в частині стягнення на користь держави судових витрат.

У касаційній скарзі потерпілий зазначав, що суди обох інстанцій належним чином не враховали того, що фігурант хоча і не визнав вини у вчиненні інкримінованого йому злочину, проте вибачився перед потерпілим та щиро розкався, добровільно відшкодував завдані збитки і навіть після ухвалення оскаржуваних рішень не припиняє розкаюватися, корить себе та шкодує, тобто сумлінною поведінкою довів своє виправлення, а тому не потребує відбудовання реального покарання.

Верховний Суд погодився з висновками місцевого та апеляційного судів в частині призначеного фігуранту покарання та вказав, що таке покарання у даному конкретному випадку відповідає вимогам закону, за своїм видом та розміром є необхідним та достатнім для його виправлення, справедливим та таким, що не суперечить положенням ст. 50, 65 КК.

Таке покарання відповідає характеру та обставинам злочинної поведінки засудженого, який умисно, протиправно вчинив насильство щодо іншої людини, явно перевищуючи надані йому службою повноваження, хоча на момент вчинення вказаних дій був працівником правоохоронного органу, отже був наділений функціями та обов'язком захищати й охороняти життя, права і свободи громадян.

Тобто, відверто нехтуючи ustalеними у суспільстві моральними нормами поведінки, а також всупереч службі, грубо порушуючи основоположні правові засади, гарантовані Конституцією України, зокрема таку, як право на особисту недоторканність, фігурант вчинив умисний злочин, який відповідно до положень ст. 12 КК належить до категорії тяжких.

Водночас, потерпілим не було наведено аргументованих доводів щодо надмірної суворості призначеного засудженому покарання.

Зокрема, колегія суддів не взяла до уваги його доводи про те, що суди без відповідного реагування залишили ставлення фігуранта до вчиненого злочину, визнання своєї вини, жалкування про вчинене, вибачення та добровільне відшкодування шкоди.

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що як у суді першої інстанції, так само і в суді апеляційної інстанції фігурант своєї винуватості не визнавав, не каювся, вказуючи, що незаконних дій стосовно потерпілого він не вчиняв, тілесних ушкоджень не заподіявав.

Тобто послідовна позиція засудженого під час розгляду кримінального провадження свідчить про те, що фігурант не усвідомив протиправності своїх дій та їх наслідків, та, відповідно, не зробив належних висновків, що не дає колегії суддів підстав вважати про наявність у нього щирого каяття, як про це вказує у скарзі потерпілий.

Також не знайшли свого підтвердження і доводи стосовно того, що фігурант вибачився перед потерпілим та добровільно відшкодував шкоду, оскільки матеріали кримінального провадження не містять доказів на підтвердження вказаних обставин.

Колегія суддів звернула увагу, що добровільне відшкодування шкоди суд може врахувати як обставину, що у розумінні ст. 66 КК пом'якшує покарання обвинуваченій особі, лише тоді, коли ця обставина з наведенням відповідних доказів (у тому числі письмових) буде підтверджена перед судами (як першої, так і апеляційної інстанції) в ході розгляду кримінального провадження, але до часу набрання обвинувального вироку суду законної сили.

Добровільне відшкодування шкоди після набрання обвинувального вироку законної сили є фактично його виконанням у порядку розд. VIII КПК та в даному випадку є обов'язком фігуранта, а не його правом, оскільки невиконання вироку в частині відшкодування заподіяної злочином шкоди для особи, на яку такий обов'язок покладений, може мати негативні наслідки аж до притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 382 КК.

З огляду на наведене, колегія суддів не встановила підстав вважати призначене фігуранту покарання явно несправедливим унаслідок його суворості, як і не встановила підстав для застосування щодо нього положень ст. 75 КК, про що потерпілий просив у своїй касаційній скарзі.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128719570*

Якщо особу звільнено від відбудовання покарання за попереднім вироком у зв'язку з усуненням законом караності діяння, то при призначенні покарання за новим вироком суд не може застосувати сукупність вироків

9 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьою судовою палатою Касаційного кримінального суду у справі № 195/1886/24 задовольнив касаційну скаргу засудженої, яка просила виключити з резолютивної частини вироку призначення покарання за сукупністю вироків.

Районний суд вироком визнав особу винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 389 КК України, і призначив їй покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік. На підставі ч. 1 ст. 71, ч. 1 ст. 72 КК України суд до покарання за цим вироком повністю приєднав невідбуту частину покарання за вироком районного суду від 2 липня 2024 р. та остаточно визначив покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік і 50 днів. На підставі ст. 75 КК України суд звільнив особу від відбудовання призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком 1 рік та поклав на неї обов'язки, передбачені ст. 76 КК України.

Апеляційний суд 5 лютого 2025 р. скасував вирок суду першої інстанції в частині призначеного покарання та постановив новий вирок. Призначив особі за ч. 2 ст. 389 КК України покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік. На підставі положень ст. 71 КК України до призначеного покарання повністю приєднав невідбуту частину покарання за вироком районного суду від 2 липня 2024 р. та остаточно призначив особі покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік і 25 днів.

У касаційній скарзі засуджена зазначала, що ухвалою районного суду від 8 листопада 2024 р., тобто до постановлення вироку апеляційного суду від 5 лютого 2025 р., її було звільнено від покарання, призначеного вироком цього ж суду від 2 липня 2024 року на підставі ч. 2 ст. 74 КК України у зв'язку із ухваленням Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів».

Верховний Суд вказав, що відповідно до ч. 1 ст. 71 КК України, якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання, вчинив нове кримінальне правопорушення суд до покарання, призначеного за новим вироком,

повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком.

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 6 грудня 2021 р. (справа № 243/7758/20) вказала, що для застосування закріплених у ч. 1 ст. 71 КК України правил призначення покарання за сукупністю вироків законодавець визначає сукупність двох обов'язкових умов, що мають бути встановлені в їх нерозривній єдності:

- перша стосується моменту вчинення нового кримінального правопорушення засудженим – після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання за попереднім вироком;
- друга – наявності невідбутої частини покарання (основного та/або додаткового) за попереднім вироком на момент призначення судом покарання за новим вироком.

Відсутність хоча б однієї з указаних умов виключає можливість застосування положень ч. 1 ст. 71 КК України під час вирішення питання про призначення покарання за новим вироком.

Районний суд у вироку від 22 жовтня 2024 р. призначив особі покарання за ч. 2 ст. 389 КК України у виді обмеження волі на строк 1 рік і правильно на підставі ч. 1 ст. 71 КК України до призначеного покарання повністю приєднав невідбуту частину покарання за вироком районного суду від 2 липня 2024 р., оскільки особа вчинила нове кримінальне правопорушення до повного відбуття покарання за попереднім вироком й на момент постановлення нового вироку місцевим судом у неї була наявна невідбута частина покарання за попереднім вироком.

Однак ухвалою районного суду від 8 листопада 2024 р. було задоволено подання начальника центру пробачії і постановлено привести вирок районного суду від 2 липня 2024 р. у відповідність до Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання інших питань діяльності правоохоронних органів» № 3886-IX від 18 липня 2024 р., звільнивши засуджену від призначеного покарання вироком районного суду від 2 липня 2024 р. у зв'язку з усуненням законом карантні діяння, за яке вона була засуджена.

При цьому апеляційний суд 5 лютого 2025 р., скасовуючи вирок районного суду від 22 жовтня 2024 р. щодо особи за ч. 2 ст. 389 КК України в частині призначеного покарання та постановляючи новий вирок, до призначеного покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік на підставі ч. 1 ст. 71 КК України повністю приєднав невідбуту частину покарання за вироком районного суду від 2 липня 2024 р. і призначив остаточне покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік і 25 днів.

Таким чином, апеляційний суд не врахував, що на момент постановлення нового вироку у особи була відсутня невідбута частина покарання за попереднім вироком, оскільки ухвалою від 8 листопада 2024 р. вона була звільнена від покарання за вироком районного суду від 2 липня 2024 р.

Тому Верховний Суд виключив з резолютивної частини вироку апеляційного суду від 5 лютого 2025 р. посилання на призначення покарання на підставі ч. 1 ст. 71, ст. 72 КК України, постановив вважати особу засудженою за ч. 2 ст. 389 КК України до покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128813066*

Дії депутата державної думи федеральних зборів рф, який голосував за визнання самопроголошених республік на території України, що призвели до загибелі людей, утворюють склад злочину, передбаченого ч. 3 ст. 110 КК

15 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 686/13251/22 залишив без задоволення касаційну скаргу захисниці, яка стверджувала про недоведеність вини особи належними та допустимими доказами.

Вироком міськрайонного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, депутатку державної думи федеральних зборів рф засуджено за те, що вона, будучи представником влади, з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, за попередньою змовою групою осіб, взяла участь у засіданнях державної думи, де підтримала постанову зі зверненням до президента рф з проханням розглянути питання про визнання рф самопроголошених днр та лнр як самостійних, суверенних і незалежних держав; підтримала ратифікацію договору про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу між рф і так званою днр та договору про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу між рф і так званою лнр, які призвели до загибелі людей та інших тяжких наслідків (ст. 110 ч. 3 КК України).

У касаційній скарзі захисниця зазначала, що висновки судів про наявність у діях особи складу злочину, передбаченого ст. 110 ч. 3 КК України, є помилковими.

Верховний Суд вказав, що висновки суду щодо доведеності вини особи у вчиненні злочину, передбаченого ст. 110 ч. 3 КК України, а саме умисних дій, вчинених з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, особою, яка є представником влади, за попередньою змовою групою осіб, які призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків, за обставин, наведених у вироку, є обґрунтованими, відповідають фактичним обставинам кримінального провадження та підтверджуються доказами, які були досліджені під час судового розгляду та оцінені судом у відповідності до вимог ст. 94 КПК України.

Апеляційний суд погодився з тим, що особа, будучи депутатом державної думи рф та представником влади, достовірно знала про незаконність, протиправність зміни меж території та державного кордону України, та, маючи можливість голосувати по вказаних вище питаннях проти чи утриматись від голосування, проголосувала за звернення до президента рф про визнання незалежності так званих днр і лнр та за ратифікацію договорів про дружбу, співпрацю та взаємодопомогу між рф і самопроголошеними днр, лнр, здійснивши усвідомлений вольовий вибір і під час голосування розуміла, що діє всупереч встановленим національним та міжнародним правовим актам. Визнання інших державних утворень так званих лнр та днр, у межах міжнародно визнаних кордонів України, на її території, є діями, спрямованими на зміну меж території та державного кордону України.

При цьому кваліфікуючою ознакою злочину, передбаченого ст. 110 ч. 3 КК України, є настання в результаті його вчинення таких суспільно небезпечних наслідків, як загибель людей (під загибеллю людей необхідно розуміти загибель хоча б однієї людини), або інших тяжких наслідків. Під іншими тяжкими наслідками у злочині, передбаченому ст. 110 КК України, треба розуміти настання великої матеріальної шкоди, зруйнування або пошкодження прикордонних інженерних споруд чи інших

важливих об'єктів, виникнення масових безпорядків, розрив чи суттєве погіршення дипломатичних стосунків з іншою державою, заподіяння потерпілим тяжких тілесних ушкоджень тощо.

Судом встановлено, що дії особи призвели до тяжких наслідків, що є загальновідомим фактом, який випливає з численних свідчень про загибель людей, спричинену незаконним вторгненням збройних сил РФ в Україну, та факт настання тяжких наслідків, які настали в результаті такого вторгнення, а також окупація значної частини території України та додатково доводиться дослідженими у судовому засіданні вироками судів України, якими встановлено факти воєнних злочинів, вчинених військовослужбовцями зс РФ на території України, наслідком яких є загибель людей, у тому числі цивільних осіб.

Отже, доводи касаційної скарги захисника про недоведеність судом причинно-наслідкового зв'язку дій особи із наслідками у вигляді загибелі людей та інших тяжких наслідків, є безпідставними. При цьому відсутність у обвинувальному акті інформації про потерпілих осіб у цьому кримінальному провадженні не впливає, не виключає та не спростовує встановлених судом обставин щодо наслідків від дій особи.

Крім цього, судом першої інстанції проаналізовано кримінально-процесуальне законодавство на предмет наявності у особи дипломатичного імунітету, який би унеможливував розгляд вказаного кримінального провадження судом, однак такого не встановлено.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128905895*

Стан обмежено осудної особи має бути врахований судом під час ухвалення остаточного рішення, яким закінчується кримінальне провадження, зокрема для пом'якшення покарання такої особи

14 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьою судовою палати Касаційного кримінального суду у справі № 237/3510/23 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, вийшовши за межі касаційних вимог.

Вироком міського суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, військовослужбовця засуджено за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК. Крім того, у вироку також вирішено питання щодо запобіжного заходу, зарахування у строк відбування покарання строку попереднього ув'язнення, судових витрат та долі речових доказів.

Розглянувши касаційну скаргу захисника, Верховний Суд вказав, що, як передбачено ч. 2 ст. 433 КПК, суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Призначаючи засудженому покарання, місцевий суд виходив з того, що він раніше не судимий, не одружений, має постійне місце проживання та реєстрації, є військовослужбовцем, за місцем служби характеризується посередньо. Крім того, суд врахував наявність обтяжуючої покарання обставини, як вчинення злочину з використанням умов воєнного стану, та відсутність обставин, які б пом'якшували покарання, а також взяв до уваги його відношення до вчиненого злочину.

При цьому місцевий суд посилався і на те, що засуджений на обліку лікарів нарколога та психіатра не перебуває, однак з 2007 р. спостерігається в психіатричному центрі з діагнозом ши-

зофренія параноїчної форми, був інвалідом дитинства II групи, проте знятий з обліку у зв'язку із втратою відомостей.

На підставі викладеного місцевий суд дійшов висновку, з чим погодився і суд апеляційної інстанції, що покарання у виді позбавлення волі на строк 12 років буде необхідним і достатнім для виправлення засудженого та попередження вчинення ним нових кримінальних правопорушень.

Однак, суди не врахували всіх обставин, які впливають на призначення покарання.

Так, відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи засуджений у період інкримінованого йому діяння виявляв та по теперішній час виявляє психічний розлад у формі шизофренії. За своїм психічним станом в той період часу не був здатен повною мірою усвідомлювати свої дії і керувати ними. У теперішній час також повною мірою не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У разі засудження рекомендовано застосувати до нього примусовий захід медичного характеру у вигляді надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку за місцем відбування покарання.

Цей висновок експерта залишився без відповідної уваги як місцевого суду, так і суду апеляційної інстанції, оскільки зміст мотивувальних частин вироку та ухвали, окрім формального посилання на нього, не містять жодного висновку стосовно психопатологічного стану засудженого, як і не містить будь-якого процесуального реагування щодо цього у розумінні ч. 2 ст. 20 КК.

Згідно з ч. 2 ст. 20 КК визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру. Інтелектуальна ознака означає нездатність особи повністю усвідомлювати свої дії чи бездіяльність, тоді як воляова – нездатність особи повністю керувати цими діями.

Вказана вище норма матеріального права передбачає, що за наявності об'єктивних даних, які ґрунтуються на висновку відповідної експертизи, особа визнається судом обмежено осудною, і такий її стан повинен бути врахований судом під час постановлення остаточного рішення, яким закінчується кримінальне провадження, зокрема, може впливати на пом'якшення покарання такої особи за вчинення інкримінованого їй злочину.

Щодо таких осіб приписи ст. 50, 65 КК застосовуються з врахуванням положень ст. 20 КК.

З огляду на вказане, враховуючи стан здоров'я засудженого як на час вчинення ним злочину, а також на час розгляду кримінального провадження, колегія суддів вказала, що призначене місцевим судом покарання не відповідає ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого, а тому з огляду на положення ч. 2 ст. 20 КК дійшла висновку про необхідність пом'якшити таке покарання у межах санкції ч. 2 ст. 115 КК і призначити йому покарання у виді позбавлення волі на строк 10 років.

Крім того, відповідно до ст. 92 КК примусовими заходами медичного характеру є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь.

Як визначено п. 2 ч. 1 ст. 93 КК примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані судом до осіб, які вчинили у стані обмеженої осудності кримінальні правопорушення.

Залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності пси-

ічно хворого для себе або інших осіб, суд може застосувати, серед інших, такий примусовий захід медичного характеру, як надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку (п. 1 ч. 1 ст. 94 КК).

За змістом ч. 2 ст. 94 КК надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку може бути застосоване судом стосовно особи, яка страждає на психічні розлади і вчинила суспільно небезпечне діяння, якщо особа за станом свого психічного здоров'я не потребує госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги.

Таким чином, колегія суддів, з огляду на встановлені обставини, які зазначені вище, а також керуючись положенням закону України про кримінальну відповідальність, вважала за необхідне застосувати до засудженого примусовий захід медичного характеру у виді надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку за місцем відбування покарання.

*Рішення в ЄДРСР –
reustr.court.gov.ua/Review/129015175*

Наявність можливості покинути окуповану територію, не співпрацюючи з окупаційною владою, свідчить про відсутність психічного примусу та усвідомлений перехід на бік ворога й надання йому допомоги

21 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 331/4882/23 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який посилався на недоведеність винуватості підзахисного поза розумним сумнівом.

Громадянин України, працівник правоохоронного органу – рибоохорони, надав добровільну згоду на співпрацю з окупаційною владою рф, перейшов на бік ворога в умовах воєнного стану та почав надавати допомогу окупаційній адміністрації рф.

Крім того, з метою підтримання окупаційної влади, встановленої збройними формуваннями рф, добровільно зайняв посаду «інспектора» незаконного правоохоронного органу «охрана окружающей природной среды и водных биоресурсов в г. Бердянске», створеного на тимчасово окупованій території.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, його визнано винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111 (в редакції Закону № 1689-VII від 07 жовтня 2014 р.), ч. 7 ст. 111-1 КК України.

У касаційній скарзі захисник зазначав, що в діях підзахисного відсутня об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 7 ст. 111-1 КК України.

Верховний Суд вказав, що ті громадяни України, які зайняли одну з посад у незаконних органах влади, правоохоронних або судових органах на окупованих територіях та почали здійснювати функції, визначені посадою, можуть бути притягнені до відповідальності за сукупністю кримінальних правопорушень: за державну зраду (оскільки їхня діяльність може становити одну з форм державної зради) та колабораційну діяльність (оскільки вони зайняли певну посаду в незаконних органах влади).

Суб'єктом злочинів, передбачених ч. 1 ст. 111, ч. 7 ст. 111-1 КК України, може бути лише громадянин України.

Відповідно до ст. 111 КК України державна зрада – це діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Однією із форм державної зради є перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту.

Перехід на бік ворога означає, що громадянин України надає безпосередню допомогу державі, з якою Україна на той час перебуває у стані війни або збройного конфлікту, та є закінченим злочиним з того моменту, коли громадянин України виконав в інтересах ворога певні дії на шкоду України. В конкретних випадках цей злочин може полягати у добровільному зайнятті посади у незаконних органах влади на окупованих територіях, участь у будь-яких воєнізованих ворожих формуваннях, передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням агресора або провадження господарської діяльності у взаємодії з ворогом.

Вчиняючи державну зраду, винний усвідомлює, що він здійснює перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту і бажає цього.

Формулювання «на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» визначає суб'єктивну спрямованість дій винного, однак не є характеристикою суспільно небезпечних наслідків діяння. Факт заподіяння вказаної шкоди не має значення для кваліфікації діяння за ст. 111 КК України.

Злочин за ч. 7 ст. 111-1 КК України передбачає добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території.

Зазначений склад правопорушення також передбачає широкий діапазон незаконних дій – від зайняття посад в органах судової влади, правоохоронних органах до надання допомоги збройним формуванням держави-агресора у веденні бойових дій проти України. При цьому надання допомоги може бути у різноманітних формах, у тому числі інформація щодо пересування військової техніки.

Суди дійшли обґрунтованого висновку, що засуджений, будучи громадянином України та працівником рибоохоронного патруля, усвідомлено перейшов на бік ворога та співпрацював з окупаційною адміністрацією рф, обійнявши посаду інспектора в незаконному правоохоронному органі, здійснював контроль над виловом водних біоресурсів в інтересах окупаційної влади, чим завдав шкоди суверенітету та безпеці України.

У той же час суди дійшли переконання, що досліджені докази не підтверджують факт примусу обвинуваченого щодо зайняття посади інспектора в окупаційній адміністрації. Як убачається з оскаржуваних судових рішень, суди врахували показання свідків та письмові докази і дійшли висновку, що вони підтверджують, що обвинувачений був представлений окупаційною владою як «своя людина», відповідальна за контроль над виловом риби та мав повноваження від окупаційної влади. Разом з тим суди зауважили, що інші працівники мали можливість покинути окуповану територію, не співпрацюючи з окупаційною владою, тоді як засуджений свідомо обійняв посаду, підтвержену відповідним наказом, і надавав допомогу окупантам у виконанні їхніх інструкцій, що виразилося в патрулюванні узбережжя. Крім того, суди зазначили, що матеріали справи не містять доказів того, що обвинувачений постійно перебував під психічним примусом.

*Рішення в ЄДРСР –
reustr.court.gov.ua/Review/129086839*

Умисне вбивство особи у зв'язку з виконанням нею службового або громадського обов'язку кваліфікується у тих випадках, коли злочин вчинено з метою не допустити або припинити її правомірну діяльність

14 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третью судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 237/3510/23 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який стверджував про неправильну кваліфікацію дій підзахисного за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК.

Вироком міського суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, військового засуджено за умисне вбивство головного сержанта у зв'язку із виконанням ним службових обов'язків як начальника (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК).

У касаційній скарзі захисник зазначав, що для кваліфікації дій засудженого за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК необхідною умовою є вбивство особи, яка здійснює саме правомірну діяльність, яка входила до кола її повноважень, а не просто є начальником по відношенню до засудженого.

Верховний Суд вказав, що дії особи кваліфікуються як умисне вбивство особи у зв'язку з виконанням цієї особою службового або громадського обов'язку у тих випадках, коли злочин вчинено з метою не допустити або припинити правомірну діяльність особи, у зв'язку із виконанням нею свого обов'язку, змінити характер цієї діяльності, а також у разі помсти за здійснення такої діяльності незалежно від часу, який минув до умисного вбивства. Виконанням службового обов'язку є діяльністю особи, яка входить до кола її повноважень.

Отже, для встановлення в діянні особи складу злочину, передбаченого п. 8 ч. 2 ст. 115 КК, суд повинен установити суб'єктивну сторону злочину, яка полягає в розумінні обвинуваченим того, що він вчиняє злочин саме проти особи, який притаманні спеціальні ознаки, та у зв'язку з виконанням цієї особою службового чи громадського обов'язку.

Як встановлено судами обох інстанцій, під час проходження військової служби головний сержант, будучи начальником, виконував свої обов'язки з військової служби згідно зі ст. 12, 16, 58, 59, 125, 126 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України в частині встановлення у підрозділі такого внутрішнього порядку, який гарантував би неухильне виконання законів України і положень статутів Збройних Сил України, проведення роботи щодо запобігання надзвичайним подіям, кримінальним та іншим правопорушенням серед особового складу, здійснення заходів щодо безпеки особового складу підрозділу та інших осіб під час роботи з озброєнням, несенням вартової і внутрішньої служби, виконання інших обов'язків.

Отже, головний сержант особисто відповідав за бойову підготовку та готовність довіреного йому підрозділу, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу, за внутрішній порядок, стан і збереження озброєння, боеприпасів, а також був зобов'язаний виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг виконання завдань, доручених йому за посадою, доповідати начальству про їх виконання, підтримувати військову дисципліну серед особового складу, з метою недопущення ними правопорушень.

Як вказано у вироку, в ході розгляду кримінального провадження засуджений свою вину визнав частково, не заперечував, що він дійсно здійснив постріли у сержанта, проте вбивати не хотів, не вважав його своїм командиром, а стріляв у нього щоб він не знущався над ним і іншими військовослужбовцями.

Засуджений повідомив, що сержант постійно був у стані алкогольного сп'яніння, його обурювали його витівки зі зброєю, між ними відбувалися постійно конфлікти, проте рапорти з цього приводу він не писав.

Разом з тим, відповідно до досліджених судами доказів, серед яких є й акт проведення спеціального розслідування за фактом отримання поранення несумісного з життям головного сержанта, встановлено, що його смерть пов'язана із виконанням обов'язків військової служби, та є наслідком вбивства військовослужбовця під час виконання ним обов'язків військової служби. Смерть не пов'язана з вчиненням ним злочину чи адміністративного правопорушення, не є наслідком вчинення ним дій у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, не є наслідком самогубства.

Таким чином, суди попередніх інстанцій дійшли правильною висновку, що за встановлених у кримінальному провадженні фактичних обставин не викликає сумніву той факт, що засуджений не міг не розуміти, що вчиняє злочин проти особи з відповідним статусом, обумовленим відносинами, що забезпечують дотримання порядку несення військової служби – свого командира, у підпорядкуванні якого він перебував.

Водночас, Верховний Суд у порядку ч. 2 ст. 433 КПК вирок міського суду та ухвалу апеляційного суду змінив, призначив засудженому покарання за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК у виді позбавлення волі на строк 10 років, у порядку ч. 2 ст. 20 КК застосував до нього примусовий захід медичного характеру у виді надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку за місцем відбукання покарання.

Рішення в ЄДРСП –
reyestr.court.gov.ua/Review/129015175

Керівник благодійної організації, який без належного оформлення організував дитячий відпочинок у наметах біля водойми, що призвело до утоплення малолітнього, підлягає кримінальній відповідальності за ч. 2 ст. 137 КК

16 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третью судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 193/650/21 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який посилався на відсутність в діях підзахисного складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 137 КК.

Голова благодійної організації, не виконуючи свої службові обов'язки, внаслідок недбалого ставлення до них, без належного оформлення будь-якої документації, потрібної для діяльності наметового містечка, не повідомивши місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування про організацію наметового містечка, маючи реальну можливість забезпечити безпеку життя і здоров'я дітей, усвідомлюючи, що невиконання вимог щодо забезпечення безпеки життя і здоров'я дітей може призвести до настання негативних наслідків, легковажно розраховував на їх відвернення, під час організації відпочинку у наметах (наметове містечко) біля ставка, не дотримався вимог щодо заходів безпеки, які детально наведені у вироку, що призвело до утоплення малолітнього.

Вироком районного суду його засуджено за ч. 2 ст. 137 КК. Апеляційний суд вироком скасував вирок районного суду в частині призначення покарання й ухвалив новий.

У касаційній скарзі захисник зазначав, що суд не навіть переконливих аргументів того, що підзахисний був службовою особою, на яку був покладений обов'язок, невиконання якого призвело до утоплення малолітнього.

Верховний Суд вказав, що суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 137 КК є особа, на яку покладено професійні чи службові обов'язки щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх, зокрема особа, яка займається вихованням, наглядом, проведенням занять, тренувань, дозвілля і т. ін., а також службові особи дитячого садка, школи, санаторію, інтернату й інших дитячих закладів, у яких повинні бути створені безпечні умови щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх.

Кваліфікуючою ознакою ч. 2 ст. 137 КК є спричинення смерті неповнолітнього, у тому числі через нещасний випадок, до якого відноситься й утоплення.

Між тим, об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 137 КК, є невиконання або неналежне виконання особою своїх професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх, що спричинило смерть неповнолітнього.

Під невиконанням або неналежним виконанням професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх слід розуміти недотримання закріплених у відповідних посадових інструкціях, приписах або законах прав та обов'язків службовими та посадовими особами, на яких покладено обов'язок із забезпечення належної охорони життя і здоров'я неповнолітніх, їх добробуту й безпечного проживання і перебування в місцях навчання, праці, відпочинку.

З матеріалів провадження апеляційний суд установив, що обвинувачений як засновник та керівник БО «МБФ «Максимум» виконує організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції у БФ «Максимум», а тому в розумінні ст. 18 КК є службовою особою.

Разом із цим, апеляційний суд вказав, що обвинувачений під час відпочинку був особою, на яку покладалась обов'язки щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх.

Погоджуючись з висновками місцевого суду, суд апеляційної інстанції дійшов переконання, що зміст матеріалів кримінального провадження об'єктивно свідчить про те, що відпочинок було ініційовано та організовано БО «МБФ «Максимум», засновником та керівником якого є обвинувачений.

Крім того, з матеріалів провадження видно, що усної домовленості матері малолітнього з будь-ким з батьків про здійснення нагляду за її дитиною не було, а письмовий дозвіл на поїздку своєї дитини вона надавала саме обвинуваченому, з яким мала договірні відносини з приводу надання соціальних послуг як особі, яка здійснює організацію відпочинку дітей. Також з досліджених судом доказів вбачається, що до умов відпочинку не належала обов'язкова присутність батьків дітей, а відповідальність відповідно до наданої згоди покладалась саме на обвинуваченого, яким згідно з показаннями свідків не було забезпечено заходів безпеки.

Колегія суддів уважає мотиви апеляційного суду обґрунтованими, зважаючи на те, що суди попередніх інстанцій установили, що обвинуваченим не вживались заходи, зокрема, щодо облаштування водоймища (ставка) для купання.

Однак, на думку Суду, обвинувачений як організатор відпочинку, мав усвідомлювати, що допуск неповнолітніх до водоймища (ставка) без належного його облаштування може призвести до нещасного випадку.

Апеляційний суд погодився з висновком місцевого суду, який детального навів відповідні інструкції та інші нормативно-правові акти, яких мав дотриматись обвинуваченого, але цього не зробив.

Колегія суддів звернула увагу й на дані висновку експерта, який також покладено в основу обвинувачення, за результатами проведення судової експертизи з дослідження причин та наслідків порушень вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці по матеріалам кримінального провадження.

З урахуванням наведеного, колегія суддів визнала правильною кваліфікацію дій обвинуваченого за ч. 2 ст. 137 КК, а висновок судів про доведеність його винуватості – обґрунтованими.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128962579*

Квартира, призначена для постійного або тимчасового проживання, проте в конкретний проміжок часу не придатна для цього, відповідає всім ознакам житла як предмета кримінального правопорушення, визначеного ст. 162 КК

17 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 686/4313/20 залишив без задоволення касаційну скаргу засудженого, який стверджував про відсутність складу кримінального правопорушення.

Вироком міськрайонного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, фігуранта визнано винуватим у тому, що він без згоди власника, без рішення суду незаконно проник до належної на праві власності потерпілій квартири, де замінив замки вхідних дверей та зламав ручки вхідних дверей, зробивши у такий спосіб неможливим доступ потерпілої до власної квартири, чим порушив недоторканність житла останньої та вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 162 КК.

У касаційній скарзі засуджений зазначав, що для визначення предмету інкримінованого йому кримінального правопорушення має значення чи відноситься він до переліку матеріальних об'єктів, зазначених у ст. 233 КПК, та чи підпадає цей об'єкт під ознаки фактичного володіння ним особою як житлом чи іншим володінням, тобто чи проживала ця особа у будинку та чи фактично користувалася ним. Сторона обвинувачення не довела, що потерпіла використувувала приміщення в якості житла, не спростувала аргументи щодо перебування там засудженого на законних підставах.

Верховний Суд вказав, що ознаки кримінального правопорушення визначаються виключно в КК. Обсяг і зміст поняття «житло» в розумінні ч. 1 ст. 162 КК обумовлений вимогами ч. 1 ст. 2 та ч. 1 ст. 11 КК, водночас не підпорядковується і не змінюється приписами ст. 233 КПК, як на те посилається засуджений, оскільки норми кримінального процесуального закону покликані забезпечити реалізацію кримінально-правових відносин, які виникають між Державою і особою, яка вчинила певне діяння, передбачене в КК як протиправне і каране, вони виникають за відповідного процесуального приводу і спрямовані, серед іншого, на з'ясування з процесуальних джерел доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, зокрема ознак складу кримінального правопорушення.

Таким чином, в ст. 233 КПК йдеться про поняття і ознаки житла суто в процесуальному його розумінні, визначені задля забезпечення і реалізації приписів ст. 2, 7 цього Кодексу та відповідних процесуальних норм щодо їх впровадження у правозастосовній діяльності органів досудового розслідування та суду, зокрема і щодо недопущення порушень в ас-

пектах, пов'язаних із дотриманням приписів ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо заборони будь-якого незаконного втручання в приватний простір людини.

В кримінально-правовому розумінні поняття житло має свої специфічні ознаки, які лише частково збігаються із тими, про які йдеться в ч. 2 ст. 233 КПК, оскільки за своїм обсягом є більш широким поняттям, яке охоплює його ознаки як в цивільно-правовому вимірі, так і кримінальному процесуальному аспекті.

Частина 1 ст. 162 КК передбачає відповідальність за незаконне проникнення до житла, а так само інші дії, що порушують недоторканність житла, під яким потрібно розуміти як приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинки, квартира, дача, номер у готелі тощо), а також ті його частини, де може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай, баня, льох тощо), так і будь-яке приміщення, незалежно від його призначення і правового статусу, яке знаходиться у фактичному володінні особи та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі його складові частини.

При цьому, як вже зазначав Верховний Суд в постанові від 19 квітня 2023 р. (справа № 606/719/21), законом України про кримінальну відповідальність і кримінальним процесуальним законом не встановлено обов'язковості такої ознаки житла особи чи її іншого володіння, як їх належність особі на праві власності чи на праві володіння як одного з елементів юридично забезпеченого права власності і як вид права на чужі речі (ст. 317, 395 ЦК), що вказує на будь-який підстави набуття особою фактичного володіння житлом, яке може бути як пов'язаним, так і не пов'язаним з юридичною фіксацією цього факту в спосіб, передбачений законом.

Наявність спору щодо житла не виключає фактичного володіння та користування ним (постанова Верховного Суду України від 24 березня 2016 р. у справі № 5-299кз15).

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом, тобто особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання. При цьому умисел винної особи спрямований на незаконне в будь-який спосіб проникнення до житла, яким фактично володіє потерпілий, зміст якого не потребує встановлення обізнаності винного в законності чи незаконності такого фактичного володіння.

В розумінні ч. 1 ст. 162 КК квартира, призначена для постійного або тимчасового проживання, проте в конкретний проміжок часу не придатна для цього через відсутність відповідного внутрішнього оздоблення та ремонту, відповідає всім ознакам житла як предмету кримінального правопорушення, визначеного у вказаній нормі.

Проникнення в квартиру, яка належить на праві власності іншій особі і перебуває у її фактичному володінні, без дозволу та відома власника, який є її фактичним володільцем, і без законних на те підстав, є порушенням недоторканності житла, що тягне настання відповідальності за ч. 1 ст. 162 КК.

Отже, суди попередніх інстанцій обґрунтовано виходили з того, що квартира потерпілої відповідає усім притаманним житлу ознакам в аспекті застосування ч. 1 ст. 162 КК, про що свідчать фактичні дані із досліджених судом доказів, серед яких: свідоцтво про право власності на нерухоме майно; витяг із Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності; договір про участь у фінансуванні

реконструкції будинку між засудженим в якості управителя та потерпілою як довірителем; акт прийому-передачі об'єкту інвестування – цієї квартири, а також показання свідків, потерпілої та засудженого.

Досліджені і проаналізовані судом докази спростовують, крім того, твердження засудженого про те, що він перебував у вказаному приміщенні на законних підставах.

Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/129015163

Вартість викраденого майна визначається загальною сумою завданої матеріальної шкоди, навіть якщо в жодному з інкримінованих епізодів вартість викраденого не перевищила суми, необхідної для притягнення до кримінальної відповідальності

9 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 552/7870/22 залишив без задоволення касаційну скаргу засудженої, яка привласнила банківську картку потерпілого та розраховувалася нею у магазинах та аптеках, чим спричинила останньому матеріального збитку на загальну суму 11 832,26 грн.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, її засуджено за ч. 4 ст. 185, ч. 1 ст. 357 КК України.

У касаційній скарзі засуджена зазначала, що місцевий суд безпідставно та незаконно визнав її винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України, оскільки на момент судового розгляду були всі підстави для застосування ст. 5 цього Кодексу.

Верховний Суд визнав неспроможними твердження засудженої щодо неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, а саме визнання її вину вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України, оскільки по жодному з інкримінованих епізодів сума викраденого майна не перевищувала верхньої межі, встановленої Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» № 3886-IX від 18 липня 2024 р., а тому у її діях відсутній склад вказаного кримінального правопорушення.

9 серпня 2024 р. набрав чинності Закон України № 3886-IX, яким було внесено зміни, зокрема до ст. 51 КУпАП, якою передбачена відповідальність за дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, щодо підвищення верхньої межі вартості майна, викрадення якого охоплюється цієї правової норми, до 2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду в постанові від 07 жовтня 2024 р. (справа № 278/1566/21) дійшла висновку про те, що Закон України № 3886-IX, яким внесені зміни до ст. 51 КУпАП, є законом про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність у значенні ст. 5 КК України для тих діянь, які до набрання цим Законом чинності вважалися кримінальним правопорушенням, однак після набрання ним чинності підпадають під ознаки адміністративного правопорушення, пе-

редбаченого ст. 51 КУпАП. Зміни, внесені Законом України № 3886-IX, мають зворотню дію в часі. У ході з'ясування, чи перевищує вартість викраденого розмір, визначений ст. 51 КУпАП, має братися до уваги розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, установлений на час вчинення правопорушення, з урахуванням положень п. 5 підрозд. 1 розд. XX та пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розд. IV Податкового кодексу України. Питання, що виникають у кримінальних провадженнях у зв'язку з набранням чинності Законом України № 3886-IX, вирішуються судами за правилами, передбаченими для випадків, коли втратив чинність закон, яким установлювалася кримінальна протиправність діяння.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, дії засудженої, яка розраховувалась за товар в різних магазинах та аптеках через безконтактну платіжну систему «Pay Pass» банківською картою, що належить потерпілому, охоплювалися єдиним умислом на вчинення крадіжки чужого майна, в результаті чого вона таємно заволоділа грошовими коштами потерпілого на загальну суму 11 832,26 грн, тому доводи засудженої в цій частині не ґрунтуються на приписах закону України про кримінальну відповідальність.

Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128845021

Найважливіші нормативно-правові акти за два тижні

Заяву про компенсацію витрат на автоцивілку учасники бойових дій можуть подати в Дії

09.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2025 р. № 1091, якою визначено механізм компенсації за рахунок коштів державного бюджету витрат із сплати страхової премії за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, що діють виключно на території України та укладені з 1 січня 2025 р. до 31 грудня року, що настає після року припинення чи скасування воєнного стану в Україні, страхувальниками з числа учасників бойових дій або осіб з інвалідністю внаслідок війни відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Затвердженням Порядок, зокрема передбачено, що компенсація витрат із сплати страхової премії за договором страхування, укладеним відповідно до ст. 13 Закону, призначається та виплачується до 31 грудня року, що настає після року припинення чи скасування воєнного стану в Україні, щодо одного транспортного засобу.

У разі дострокового припинення дії договору страхування в поточному році та укладення нового договору страхування повторне призначення та виплата страхувальнику компенсації до закінчення поточного року не здійснюється.

Призначення і виплата страхувальнику компенсації здійснюються Мінветеранів у повному розмірі фактично сплаченої страхувальником страхової премії за договором страхування, укладеним з 1 січня 2025 р. до 31 грудня року, що настає після року припинення чи скасування воєнного стану в Україні, щодо одного транспортного засобу, який:

- є у власності страхувальника, що має право на компенсацію;
- має об'єм двигуна внутрішнього згоряння не більше 2500 см³ або потужність електродвигуна не більше 100 кВт;
- не використовується для провадження підприємницької діяльності або надання послуг із перевезення пасажирів чи вантажів.

Для виплати компенсації страхувальник, який досягнув 18 років, має в установленому законодавством порядку присвоєний реєстраційний номер облікової картки платника податків, паспорт громадянина України або паспорт громадянина України для виїзду за кордон, або посвідку на постійне проживання чи посвідку на тимчасове проживання, оформлені засобами Єдиного державного демографічного реєстру, електронне свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу та поліс обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, а також має право на отримання повної компенсації сплаченої ним страхової премії за договором страхування, може подати до Мінветеранів заяву про компенсацію із використанням програмних засобів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі окремого розділу «Ветеран Pro» мобільного додатка Порталу Дія (Дія), але не пізніше останнього дня строку дії договору страхування. Така заява не пізніше наступного календарного дня з дня її формування надсилається до Мінветеранів засобами електронної інформаційної взаємодії.

Для подання заяви про компенсацію із використанням розділу «Ветеран Pro» страхувальнику необхідно:

- встановити мобільний додаток Порталу Дія (Дія) на електронному носії, критерії якого підтримують його використання, пройти електронну ідентифікацію та автентифікацію з використанням інтегрованої системи електронної ідентифікації, кваліфікованих електронних підписів чи печаток або удосконалених електронних підписів чи печаток, що базуються на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису чи печатки, інших засобів електронної ідентифікації, зокрема з використанням паролів, отриманих у смс-повідомленнях, які є дійсними для одного сеансу автентифікації;
- обрати у мобільному додатку Порталу Дія (Дія) розділ «Ветеран Pro», власний забезпечений транспортний засіб та відповідну послугу;
- відкрити поточний рахунок для зарахування компенсації, до якого емітовано електронний платіжний засіб «Дія.Картка», в одному з банків України, з яким Мінцифри укладено договір, та/або перевірити номер поточного рахунка, до якого емітовано електронний платіжний засіб «Дія.Картка», інформація щодо

якого передана банком та який наявний у мобільному додатку Порталу Дія (Дія).

Внесено й зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з підтримки та допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та членам родин загиблих, затвердженого постановою від 21 січня 2025 р. № 62.

Друкувати повістки можуть обласні ТЦК

09.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 34 Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період» від 1 вересня 2025 р. № 1062.

Новою редакцією абз. 5 п. 34 Порядку, затвердженого постановою від 16 травня 2024 р. № 560, уточнено, що друк повісток, які сформовані за допомогою Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів, та направлення їх військовозобов'язаним та резервістам засобами поштового зв'язку здійснюється Міноборони, обласними (Київським та Севастопольським міськими) територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки або державними підприємствами, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави (в поліграфічній галузі), на підставі відповідних договорів, укладених між Міноборони, обласними (Київським та Севастопольським міськими) територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, призначеним оператором поштового зв'язку та/або державними підприємствами, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави (в поліграфічній галузі).

Організація друку повісток може здійснюватися за допомогою системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів та електронних інформаційних ресурсів державних підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави (в поліграфічній галузі).

Інформація про авторизовані системи з кібербезпеки є відкритою, загальнодоступною та безоплатною

09.09.2025 р. набрав чинності наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 11 липня 2025 р. № 434, яким визначено процедуру ведення переліку авторизованих систем з безпеки, включення інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних, технологічних систем, в яких обробляються державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури до переліку та виключення з нього, надання доступу до переліку та інформації з нього.

Ведення переліку здійснюється Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в електронній формі.

Інформація про авторизовані системи з безпеки, що міститься в переліку є відкритою, загальнодоступною та безоплатною, та оприлюднюється на офіційному вебсайті Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, крім інформації з обмеженим доступом та інформації, доступ до якої обмежений відповідно до законодавства на період дії воєнного стану.

Доступ до інформації з обмеженим доступом з переліку здійснюється відповідно до законодавства.

До переліку вносяться такі відомості про авторизовані системи з безпеки:

- порядковий номер системи у переліку;
- ідентифікатор системи (за наявності);
- найменування системи;
- найменування, ідентифікаційний код юридичної особи в

Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України / реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія (за наявності) та номер паспорта громадянина України (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку у паспорті громадянина України) власника або розпорядника системи;

- дата включення системи до переліку;
- кінцевий термін проведення планової авторизації системи з безпеки.

Включення системи до переліку, крім систем, в яких обробляється інформація, що становить державну таємницю здійснюється протягом десяти робочих днів з дня отримання авторизаційного листа у разі зазначеної у ньому повної інформації згідно з додатком 1 до Порядку авторизації.

Включення системи в якій обробляється інформація, що становить державну таємницю до переліку здійснюється протягом тридцяти календарних днів з дня подання авторизаційного листа та додатків до нього у разі відсутності у авторизаційному листі та додатках до нього недоліків та невідповідностей, зазначених в абзацах четвертому – сьомому п. 11 Порядку авторизації.

За результатами включення системи до переліку Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України протягом п'яти робочих днів з дня включення надсилає власнику або розпоряднику системи повідомлення за формою згідно з додатком 2 до Порядку авторизації.

Виключення систем з переліку здійснюється протягом п'яти робочих днів з дня скасування авторизації системи з безпеки, про що Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України протягом п'яти робочих днів з дня виключення повідомляє листом власника або розпорядника системи.

Включення до переліку та виключення з нього систем, які є локалізованими одномашинними однокористувачевими комплексами, інформування власників або розпорядників таких систем про їх включення або виключення з переліку здійснюється з урахуванням абзацу першого п. 11 Порядку авторизації.

10 підстав розірвання контракту з керівником закладу охорони здоров'я

09.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 792» від 3 вересня 2025 р. № 1082.

Серед іншого, новою редакцією п. 1, 2, 7 Порядку укладення контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я, затвердженого постановою від 21 серпня 2019 р. № 792, уточнено, що цей Порядок визначає механізм укладення контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я і підстави для розірвання контракту та застосовується для керівників державних, комунальних некомерційних підприємств, державних і комунальних установ.

Дія цього Порядку поширюється також на осіб, на яких покладено виконання обов'язків керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я.

Дія цього Порядку не поширюється на заклади охорони здоров'я військових формувань, утворених відповідно до законів, правоохоронних органів спеціального призначення, заклади охорони здоров'я, які є відокремленими підрозділами юридичних осіб, державними науковими установами (організаціями, підприємствами), що перебувають у віданні Національної академії наук та національних галузевих академій наук, а також заклад охорони здоров'я, що створений для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби.

Призначення на посаду керівника закладу охорони здоров'я здійснюється відповідним уповноваженим виконавчим органом управління власника закладу охорони здоров'я.

Уповноваженим виконавчим органом управління власника закладу охорони здоров'я є центральний орган виконавчої влади, інший державний орган або виконавчий орган місцевого самоврядування, уповноважений власником на здійснення управління державним або комунальним закладом охорони здоров'я (орган управління).

Контракт з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я може бути розірваний на підставах, передбачених цим Порядком, умовами контракту та законодавством.

Підставами розірвання контракту у разі надходження до органу управління звернення МОЗ або обласної, Київської міської державної адміністрації (військової адміністрації) можуть бути:

- систематичне або грубе порушення законодавства у сфері охорони здоров'я, дія чи бездіяльність, що спричинили або могли спричинити настання тяжких наслідків для здоров'я або санітарно-епідемічного благополуччя населення;
- набрання законної сили рішенням суду, яким керівника закладу визнано винним у вчиненні корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення;
- непроведення протягом року засідань медичної ради з питань внутрішнього контролю якості надання медичної (реабілітаційної) допомоги;
- виявлення порушення вимог законодавства у трьох і більше випадках під час клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги, що підтверджується висновком, який складається клініко-експертною комісією МОЗ протягом останнього року;
- наявність виявлених органом державного нагляду підстав для припинення дії ліцензії з господарської діяльності, визначених Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності»;
- наявність порушень, виявлених в процесі проведення моніторингу виконання умов договорів про медичне обслуговування населення та про реімбурсацію за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;
- невиконання наказів або розпоряджень керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, начальника військової адміністрації, виданих у межах компетенції, у разі введення надзвичайного стану, воєнного стану;
- порушення порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, порядку бронювання медичних працівників (на період мобілізації та на воєнний час);
- невиконання завдань та обов'язків оператора критичної інфраструктури, визначених законодавством з питань захисту критичної інфраструктури (протягом строку розміщення відповідної інформації у Реєстрі об'єктів критичної інфраструктури);

– недотримання вимоги п. 3 постанови від 29 березня 2024 р. № 358 «Про затвердження Положення про Єдиний веб-портал вакантних посад у державних та комунальних закладах охорони здоров'я та внесення змін до Порядку проведення конкурсу на зайняття посади керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я» щодо проведення добору на вакантні посади у закладі охорони здоров'я з використанням Єдиного веб-порталу вакантних посад у державних та комунальних закладах охорони здоров'я.

Орган управління протягом 30 днів з дня надходження розглядає звернення, зазначене в абзаці другому цього пункту, та за його результатами:

- у разі визнання звернення обґрунтованим – достроково розриває контракт та повідомляє про це органу, від якого надійшло звернення;
- у разі визнання звернення необґрунтованим – повідомляє органу, від якого надійшло звернення, про відсутність підстав для дострокового розірвання контракту та надає обґрунтування свого рішення.

Новий графік виплати одноразової допомоги у разі загибелі військового

10.09.2025 р. Міністерство оборони України оновило порядок призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України у період дії воєнного стану, а саме:

- загальний розмір одноразової грошової допомоги залишається без змін і становить 15 млн грн;
- виплата 1/5 частини від загального розміру ОGD (3 млн грн) здійснюватиметься негайно;
- виплата 4/5 від суми допомоги (12 млн грн) проводитиметься поетапно протягом 80 місяців за фіксованим графіком. Це еквівалентно орієнтовно 150 тис. грн щомісяця.

Нові правила застосовуватимуться до випадків загибелі, офіційно засвідчених актовим записом про смерть, починаючи з 1 вересня 2025 р. Для членів родин загиблих, смерть яких засвідчена до цієї дати, порядок та терміни виплат залишаються без змін.

Відповідні правила виплат одноразової грошової допомоги стосуватимуться всіх підрозділів Сил безпеки та оборони України.

Зміст адмінпостанов про порушення ПДР, зафіксовані в автоматичному режимі, має відповідати КУПАП

11.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку фіксації адміністративних правопорушень у сфері безпеки на автомобільному транспорті в автоматичному режимі» від 3 вересня 2025 р. № 1088.

Змінами до п. 15, 17 Порядку, затвердженого постановою від 27 грудня 2019 р. № 1174, визначено, що метадані у постановах мають містити:

- дату і час фіксації здійснення вимірювання, смугу руху, напрямку руху, номерний знак транспортного засобу;
- тип транспортного засобу згідно з пунктом Г.2 додатка Г ДСТУ 8824:2019 «Автомобільні дороги. Визначення інтенсивності руху та складу транспортного потоку», повну масу тран-

спортного засобу, зовнішні габарити транспортного засобу (за можливості), розподіл навантаження за осями транспортного засобу (номер осі, фактичне навантаження на вісь, сумарне фактичне навантаження на осі, сукупність осей, фактичну міжосьову відстань, фактичну шинність (кількість коліс) на осі (за наявності). Положення цього абзацу не поширюються на випадки фіксації в автоматичному режимі адміністративних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 132-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

У постанові про накладення адміністративного стягнення за правопорушення, зафіксоване в автоматичному режимі, за перевищення встановлених законодавством габаритно-вагових норм під час руху великогабаритними і великоваговими транспортними засобами автомобільними дорогами, вулицями або залізничними переїздами зазначаються виміряні з урахуванням похибки вагові та габаритні параметри транспортного засобу, які перевищили нормативні вагові та/або габаритні параметри транспортних засобів на ділянці автомобільної дороги, а також нормативні габаритно-вагові параметри транспортних засобів на цій ділянці автомобільної дороги.

Зміст постанов про накладення адміністративного стягнення за вчинені правопорушення у сфері безпеки на автомобільному транспорті, зафіксовані в автоматичному режимі, повинен відповідати вимогам ст. 283 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Інформаційні файли з винесеними постановами передаються до Реєстру адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху.

Крім того, набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2025 р. № 1072 «Про внесення змін до Порядку фіксації адміністративних правопорушень у сфері безпеки на автомобільному транспорті в автоматичному режимі».

ДСНС може використовувати засоби радіоелектронної боротьби

11.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2025 р. № 1090, згідно з якою ДСНС:

1) організовує інженерне забезпечення дій підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пожеж та інших небезпечних подій;

2) забезпечує функціонування внутрішнього контролю і здійснює внутрішній аудит в апараті ДСНС та її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління.

Також ДСНС надано право користуватися інформаційно-комунікаційними системами електронної підтримки та оповіщення про загрози повітряного нападу, які розгорнуті в Збройних Силах, а також у встановленому Законом України «Про електронні комунікації» порядку засобами радіоелектронної боротьби тактичного рівня з метою збереження життя та здоров'я особового складу органів і підрозділів цивільного захисту під час виконання завдань за призначенням.

При цьому визначається, що:

1) накази ДСНС, які є адміністративними актами, видаються, набирають чинності, виконуються та припиняють дію в порядку, визначеному Законом України «Про адміністративну процедуру»;

2) Голова ДСНС:

– визначає з числа посадових осіб апарату ДСНС головно-державного інспектора України, заступника Головного державного інспектора України, старших державних інспекторів України з нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки;

– призначає на посаду за погодженням з Міністром внутрішніх справ та звільняє з посади керівників територіальних органів ДСНС;

– організовує внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечує функціонування внутрішнього контролю і здійснення внутрішнього аудиту в апараті ДСНС та її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління.

До одного року збільшено строк подачі переліку та обсягів ввезення товарів для інвестпроектів

12.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку ввезення на митну територію України та цільового використання нового устаткування (обладнання) та комплектуючих виробів до нього, що ввозяться інвестором із значними інвестиціями виключно для власного використання при реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями на виконання спеціального інвестиційного договору, укладеного відповідно до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» від 8 вересня 2025 р. № 1105.

Змінами до абз. 1, 2 п. 3 Порядку, затвердженого постановою від 11 серпня 2021 р. № 860, визначено, що заявник подає до Мінекономіки письмове звернення, до якого додаються засвідчені ним перелік та обсяги таких товарів за формою згідно з додатком 1, протягом 12 місяців (раніше – п'яти робочих днів) з дня отримання висновку про доцільність реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями та укладання спеціального інвестиційного договору, проект якого не потребує доопрацювання.

У разі отримання висновку про доцільність реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями та укладання спеціального інвестиційного договору разом із зауваженнями до проекту спеціального інвестиційного договору та з пропозицією проведення переговорів щодо його умов заявником подається письмове звернення, до якого додаються засвідчені ним перелік та обсяги таких товарів за формою згідно з додатком 1, протягом 12 місяців після досягнення згоди щодо всіх умов спеціального інвестиційного договору.

Крім цього, викладено у новій редакції додаток 1 до Порядку.

1621,4 грн – компенсація за харчування дітям, потерпілим внаслідок Чорнобильської катастрофи

12.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1997 р. № 155 і від 25 червня 2025 р. № 765» від 3 вересня 2025 р. № 1099.

Новими п. 1-1, 3-1 постанови від 8 лютого 1997 р. № 155 встановлено, що у вересні 2025 р. на дітей, які навчаються в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти, студентів закладів фахової передвищої освіти, розташованих на територіях радіоактивного забруднення, дітей з інвалідністю, пов'язаною з наслідками Чорнобильської катастрофи, до до-

сягнення ними повноліття, у разі, коли у таких закладах не компенсується харчування зазначених дітей відповідно до Порядку використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, затвердженого постановою від 20 вересня 2005 р. № 936, і оголошена процедура закупівлі послуг щодо харчування зазначених дітей відповідно Закону України «Про публічні закупівлі», виплачується грошова компенсація у розмірі 1621,4 гривні на місяць пропорційно навчальним дням, в які діти відвідували заклад освіти.

На дітей, які не відвідували заклад освіти у цей період, виплачується грошова компенсація відповідно до п. 1 цієї постанови.

Не допускається по закладу освіти одночасне відшкодування витрат із безоплатного харчування потерпілих дітей та виплати грошової компенсації, що виплачується відповідно до цього пункту.

Національна соціальна сервісна служба здійснює державний контроль та координацію діяльності структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад щодо безоплатного харчування дітей на радіоактивно забруднених територіях та виплати грошової компенсації сім'ям на дітей, потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи.

При цьому виключено п. 16 переліку видів державної соціальної допомоги, соціальної стипендії, призначення та виплата яких здійснюються органами Пенсійного фонду України, затвердженого постановою від 25 червня 2025 р. № 765.

Бронювати до 100% працівників підприємств можна й на територіях бойових дій, де функціонують реєстри

12.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 76» від 8 вересня 2025 р. № 1106.

Змінами до абз. 1, 2 п. 8-1 Порядку бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, затвердженого постановою від 27 січня 2023 р. № 76, уточнено, що кількість військовозобов'язаних працівників критично важливих підприємств, критично важливих установ, місцезнаходження яких визначено та які фактично провадять діяльність на територіях можливих бойових дій, територіях активних бойових дій, територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, включених до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, що затверджується Мінрозвитку, щодо яких не визначено дати припинення можливості бойових дій (дати завершення бойових дій), та які підлягають бронюванню, може становити 100 відсотків кількості військовозобов'язаних працівників.

Державний орган, який прийняв рішення про визначення підприємства, установи, організації, місцезнаходження яких визначено та які фактично провадять діяльність на територіях можливих бойових дій, територіях активних бойових дій, територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, включених до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, що затверджується Мінрозвитку, щодо яких не визначено дати припинення можливості бойових

дій (дати завершення бойових дій), критично важливим підприємством, критично важливою установою, подає засобами Порталу Дія повідомлення про зміну ліміту бронювання у Єдиному переліку органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій для бронювання військовозобов'язаних на підставі звернення обласної, Київської чи Севастопольської міської держадміністрації (військової адміністрації у разі її утворення), територія юрисдикції яких поширюється на відповідні території можливих бойових дій або території активних бойових дій, або території активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси.

При цьому у тексті цього Порядку слово «Мінстратегпром» у всіх відмінках замінено на «Міноборони».

Зміни внесені й до абз. 6 п. 8, абз. 2 пп. 3 п. 18 цього Порядку, абз. 7 п. 4 Порядку бронювання військовозобов'язаних, які перебувають на військовому обліку в Службі безпеки, розвідувальних органах України, на період мобілізації та на воєнний час, а також до Критеріїв та порядку, за якими здійснюється визначення підприємств, установ та організацій, які є критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, а також критично важливими для забезпечення потреб Збройних Сил, інших військових формувань в особливий період.

Три етапи атестації посадовців митних органів

12.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2025 р. № 1100, якою визначено механізм організації та проведення одноразової атестації посадових осіб митних органів, критерії і методику оцінювання доброчесності та професійної компетентності таких осіб під час проведення атестації відповідно до розд. II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливості проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» з метою підтвердження належного рівня доброчесності та професійної компетентності посадових осіб митних органів.

Затвердженням Порядком, зокрема встановлено, що рішення про проведення атестації приймає Голова Держмитслужби шляхом видання наказу, який оприлюднюється на офіційному веб-сайті Держмитслужби у день його підписання.

Протягом 14 календарних днів з дня оприлюднення наказу Голови Держмитслужби про проведення атестації посадові особи митних органів, які підлягають атестації, подають за формою згідно з додатком 1 заяву про надання згоди на проходження атестації або про відмову від проходження атестації.

Неподання посадовою особою митних органів, яка підлягає атестації, письмової заяви про надання згоди на проходження атестації або про відмову від проходження атестації є підставою для припинення державної служби такої особи відповідно до Закону.

Подання посадовою особою митних органів письмової заяви про надання згоди на проходження атестації є підставою для визнання такої особи учасником атестації.

Атестація включає такі етапи:

1) перший етап – тестування учасників атестації з метою визначення рівня знання законодавства;

2) другий етап – тестування учасників атестації з метою визначення рівня загальних здібностей;

3) третій етап – проведення співбесіди з учасниками атестації з метою оцінювання їх відповідності критеріям доброчесності та професійної компетентності.

З метою підтвердження належного рівня доброчесності та професійної компетентності учасника атестації Головою Держмитслужби може прийматися рішення про встановлення одного або кількох додаткових етапів атестації, в якому зазначаються категорії посад, які підлягають проходженню додаткового етапу атестації, зміст додаткового етапу та порядок його проведення, методика та критерії підтвердження рівня доброчесності та професійної компетентності учасника атестації за підсумками проведення додаткового етапу атестації, тривалість додаткового етапу атестації.

Результати проходження додаткових етапів атестації мають винятково довідковий характер для формування розширеної професійної характеристики учасника атестації та не беруться до уваги під час визначення загального результату проходження атестації.

Результати проходження тестувань та додаткових етапів атестації у разі їх проведення стосовно кожного учасника атестації оприлюднюються відповідною атестаційною комісією на офіційному веб-сайті Держмитслужби не пізніше як за 48 годин до проведення співбесіди.

Результати проходження співбесіди учасником атестації оприлюднюються на офіційному веб-сайті Держмитслужби наступного робочого дня після її проведення.

Проведення всіх етапів атестації здійснюється за фізичної присутності учасників атестації у відповідно обладнаних приміщеннях, визначених у наказі Держмитслужби.

За рішенням Голови Держмитслужби третій етап атестації – співбесіда може проводитися дистанційно, з фізичною присутністю учасника атестації в інших обладнаних для цього приміщеннях митних органів.

Відповідальність за технічне забезпечення, належну якість зображення та звуку, стабільне інтернет-з'єднання протягом усього часу проведення співбесіди в дистанційному форматі, а також обмеження доступу сторонніх осіб покладатися на керівника митного органу, в якому проходить атестація.

Голові Державної митної служби після завершення проведення атестації посадових осіб митних органів доручено забезпечити заповнення вакантних посад у митних органах шляхом проведення відкритих конкурсів у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених Митним кодексом України.

Державна допомога переселенцям за іпотечними кредитами

12.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2025 р. № 998, якою визначено умови та механізм надання внутрішньо переміщеним особам, які перебувають на обліку в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб, та особам, місце проживання (перебування) яких зареєстровано/задекларовано на території, на яких ведуться (велися) бойові дії, або які перемістилися на ці території з території, тимчасово окупованих російською федерацією, включених до переліку територій, на

яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Мінрозвитку, для яких не визначено дати завершення бойових дій або тимчасової окупації, державної допомоги на сплату частин першого внеску, процентної ставки протягом першого року платежів та частини супутніх послуг за кредитами, забезпеченими предметом іпотеки, наданими відповідно до Умов забезпечення приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова компанія» доступного іпотечного кредитування громадян України, затверджених постановою від 2 серпня 2022 р. № 856.

Відповідно до затвердженого Порядку державна допомога надається шляхом сплати:

– 70 відсотків розміру першого внеску за кредитом, забезпеченим предметом іпотеки, наданим відповідно до Умов внутрішньо переміщеним особам або особам, місце проживання (перебування) яких зареєстровано/задекларовано на прифронтових територіях, розмір якого може становити не більш як 30 відсотків вартості об'єкта нерухомості, вартість якого становить не більше 2 млн гривень;

– 70 відсотків щомісячного платежу протягом першого року кредитування за кредитом, забезпеченим предметом іпотеки, наданим відповідно до Умов внутрішньо переміщений особі або особі, місце проживання (перебування) якої зареєстровано/задекларовано на прифронтових територіях, але не більше 150 тис. гривень загального розміру річного платежу, згідно з графіком, передбаченим кредитним договором;

– 40 тис. гривень на компенсацію вартості послуг, разової комісії банку на надання кредиту, зборів та страхових платежів за кредитом, забезпеченим предметом іпотеки, наданим відповідно до Умов внутрішньо переміщений особі або особі, місце проживання (перебування) якої зареєстровано/задекларовано на прифронтових територіях.

Державна допомога надається за рахунок коштів державного бюджету, а також інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема міжнародної технічної допомоги, благодійної допомоги, коштів місцевих бюджетів.

Для співфінансування надання державної допомоги за кредитом, забезпеченим предметом іпотеки, наданим відповідно до Умов внутрішньо переміщений особі або особі, місце проживання (перебування) якої зареєстровано/задекларовано на прифронтових територіях, у розмірі до 30 відсотків першого внеску та частини щомісячного платежу протягом першого року кредитування, можуть бути залучені інші джерела фінансування, не заборонені законодавством, зокрема міжнародної технічної допомоги, благодійної допомоги, коштів місцевих бюджетів.

Продовження залучення зазначеного співфінансування може здійснюватися до виконання умов такого кредиту.

Державна допомога надається внутрішньо переміщений особі або особі, місце проживання (перебування) якої зареєстровано/задекларовано на прифронтових територіях, за умови відсутності у них та членів їх сімей права власності на житлові об'єкти нерухомого майна, зареєстровані у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, крім об'єктів, які розташовані на територіях активних бойових дій, територіях активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси, або тимчасово окупованих російською федерацією територіях України, включених до переліку, для яких не визначено дати завершення бойових дій або тимчасової окупації.

Державна допомога надається особам за кредитом, забезпеченим предметом іпотеки, відповідно до Умов та виплачується через банки, які є уповноваженими суб'єктами, з якими Укрфінжитло укладено відповідні генеральні договори, за умови сплати особою 30 відсотків розміру першого внеску за кредитом, забезпеченим предметом іпотеки, наданим відповідно до Умов, у тому числі за рахунок залученого відповідно до абзацу шостого п. 2 цього Порядку співфінансування.

Розмір отриманої державної допомоги не враховується під час обчислення сукупного доходу сім'ї для отримання всіх видів соціальної допомоги, що надаються відповідно до законодавства.

Державна допомога не надається у разі відчуження особою, або членом її сім'ї, об'єктів житлової нерухомості на підконтрольній Україні території протягом 36 місяців до дати подання особою заяви про надання державної допомоги.

Підключення до мереж централізованого водопостачання без вузла комерційного обліку не допускається

12.09.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 1 вересня 2025 р. № 1066, якою визначено процедуру та умови приєднання об'єктів будівництва або існуючих об'єктів до мереж централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення.

Вимоги затвердженого Порядку поширюються на фізичних осіб та суб'єктів господарювання, які мають намір приєднати об'єкт будівництва або існуючий об'єкт до мереж централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення, та суб'єктів господарювання, що провадять господарську діяльність у сфері централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення.

Приєднання здійснюється у разі, коли об'єкт приєднання не підключений до мереж централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення, а також у разі зміни складу стічної води або збільшення ліміту споживання питної води об'єктом приєднання та ліміту приймання стічних вод від об'єкта приєднання, а також за умови, що об'єкт приєднання на законних підставах перебуває у власності або користуванні замовника.

При цьому зміна складу стічної води або збільшення ліміту споживання питної води та приймання стічних вод приєднаним об'єктом потребує повторного приєднання такого об'єкта.

Приєднання мереж, якими транспортується вода, не призначена для питного водопостачання, та мереж нецентралізованого водопостачання до мережі централізованого водопостачання, а також приєднання об'єктів до магістральних водогонів не допускається.

Приєднання об'єкта замовника до мереж централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення здійснюється на підставі договору про надання послуг з приєднання.

Для укладення договору про надання послуг з приєднання замовник подає виконавцю заяву про приєднання, в якій обов'язково зазначаються реквізити замовника для листування (поштова, електронна, юридична адреси тощо) та до якої додаються видані виконавцем технічні умови на приєднання до систем централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення, розроблені згідно з порядком, затвердженим Мінрозвитку.

Виконавець не має права нав'язувати замовнику умови договору про надання послуг з приєднання, які не стосуються предмета договору про надання послуг з приєднання, економічно або технологічно не обґрунтовані або не передбачені законодавством, та не може вимагати від замовника здійснити оплату робіт та послуг, не передбачених договором на приєднання.

Виконавець зобов'язаний протягом 10 робочих днів з дня отримання заяви про приєднання подати замовнику проект договору на приєднання з пропозицією про його укладення або повідомити про відмову у наданні послуги з приєднання (із зазначенням причин відмови) замовнику за зазначеними у заяві реквізитами замовника для листування.

Виконавець відмовляє замовнику в приєднанні у разі, коли подана замовником заява про приєднання не відповідає вимогам п. 6 цього Порядку, а також у разі невиконання замовником вимог п. 5 цього Порядку та невиконання ним вимог технічних умов. Відмова у приєднанні повинна містити посилання на відповідну норму цього Порядку, яка не виконана замовником та перешкоджає чи унеможливує надання виконавцем послуги з приєднання.

Після усунення причин відмови у наданні послуги з приєднання замовник має право на повторне подання виконавцю заяви про приєднання.

Замовник і виконавець укладають договір про надання послуг з приєднання, в якому зазначаються розмір плати за приєднання та строки приєднання. Строки приєднання визначаються виконавцем із врахуванням вимог ДСТУ Б А.3.1-22:2013 «Визначення тривалості будівництва об'єктів». Примірний договір про надання послуг з приєднання до мереж централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення наведено в додатку 1.

Технічні умови є невід'ємною частиною договору про надання послуг з приєднання.

Розмір плати за приєднання визначається відповідно до Методики розрахунку розміру плати за приєднання до мереж централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення, наведеної в додатку 2.

Після завершення робіт з приєднання виконавцем або іншим суб'єктом господарювання проводиться обов'язкове прочищення, промивання, випробування, дезінфекція, повторне промивання мереж водопостачання, які забезпечують технічну можливість для подачі води з мережі централізованого водопостачання виконавця до об'єкта замовника, здійснюється дослідження якості питної води у мережі централізованого водопостачання замовника.

У разі коли промиті мережі централізованого водопостачання не були введені в експлуатацію протягом п'яти діб, такі мережі підлягають повторному промиванню.

Після виконання виконавцем та замовником умов договору про надання послуг з приєднання складається акт про виконання робіт з приєднання за формою згідно з додатком 3, один примірник якого залишається у виконавця, а другий – у замовника. В акті про виконання робіт з приєднання обов'язково зазначається інформація про межу майнової належності.

Зміна власника та/або користувача приєданого об'єкта, або виконавця не може бути підставою для розроблення нових технічних умов.

Самовільне підключення та підключення до мереж централізованого водопостачання без вузла комерційного обліку не допускається.

